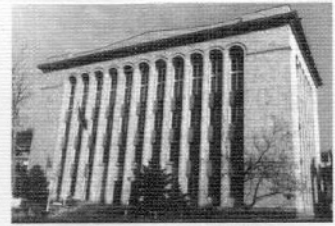

**ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ
ԴԱՏԱՐԱՆ**

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

**3
2008**

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

I. ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԳԻՐՆԵՐ

* ՕՐԵՆՍԴՐԱԿԱՆ ԲԱՅԵՐԻ ՀԻՄՆԱԽՆԳԻՐԸ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅԱՆ ՊՐԱԿՏԻԿԱՅՈՒՄ Եվրոպական սահմանադրական դատարանների XIV վեհաժողովի հարցաշար և պատասխաններ	3
---	---

II. ՎԵՐԼՈՒԾԱԿԱՆ ՆՅՈՒԹԵՐ

ԵՐԻՏԱՍԱՐԳ ԳԻՏՆԱԿԱՆԻ ԱՄԲԻՈՆ

* ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ՎԵՐԱՀՄԿՈՂՈՒԹՅՈՒՆԸ ՈՐՊԵՍ ՀԱՄԱԿԱՐԳ - Հ ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ	56
--	----

III. ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ (729 - 733)

* ՍԳՈ-729. 2007 թվականի Հոկտեմբերի 15-ին ԵՐԵՎԱՆՈՒՄ ՍՏՈՐԱԳՐՎԱԾ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՎՐԱՍՏԱՆԻ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋԵՎ ՄԱՔՍԱՅԻՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒՄ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՓՈԽՕԳՆՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳՐՈՒՄ ԱՄՐԱԳՐՎԱԾ ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ	67
* ՍԳՈ-730. 2005 թվականի ՄԱՅԻՍԻ 16-ին ՎԱՐՇԱՎԱՅՈՒՄ ՍՏՈՐԱԳՐՎԱԾ՝ ՀԱՆՑԱՎՈՐ ՃԱՆԱՊԱՐՀՈՎ ՍՏԱՅՎԱԾ ԵԿԱՄՈՒՏՆԵՐԻ ԼՎԱՅՄԱՆ, ՀԵՏԱԽՈՒՋՄԱՆ, ԱՌԳՐԱՎՄԱՆ ՈՒ ԲՈՆԱԳՐԱՎՄԱՆ ԵՎ ԱՀԱԲԵԿՉՈՒԹՅԱՆ ՖԻՆԱՆՍԱՎՈՐՄԱՆ ԴԵՄ ՊԱՅՔԱՐԻ ՄԱՍԻՆ ԵՎՐՈՊԱՅԻ ԽՈՐՀՐԴԻ ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅՈՒՄ (ԿԻՑ ՀԱՅԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՎ) ԱՄՐԱԳՐՎԱԾ ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ	70
* ՍԳՈ-731. «ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԵՆՍԱԹՈՇԱԿՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ» ՀՀ ՕՐԵՆՔԻ (19 ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 2002 թվականի, ՀՕ-519-Ն) 47 ՀՈԴՎԱԾԻ 2-ՐԴ ԵՎ 3-ՐԴ ՄԱՍԵՐԻ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ	78
* ՍԳՈ-732. 2007 թվականի ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 12-ԻՆ ԱԲՈՒ ԴԱԲՈՒՄ ՍՏՈՐԱԳՐՎԱԾ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԱԲՈՒ ԴԱԲԻ ԶԱՐԳԱՅՄԱՆ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻ ՄԻՋԵՎ ԱՐՓԱ-ՍԵՎԱՆ ԹՈՒՆԵԼԻ ՎԵՐԱԿԱՆԳՆՄԱՆ ՆԱԽԱԳԾԻ ՖԻՆԱՆՍԱՎՈՐՄԱՆ ՄԱՍԻՆ ՎԱՐԿԱՅԻՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳՐՈՒՄ ԱՄՐԱԳՐՎԱԾ ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ	86
* ՍԳՈ-733. ՔԱՂԱՔԱՅԻ ԱՇՈՏ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆԻ ԴԻՄՈՒՄԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ԿՈՂՄԻՑ 2006 թվականի ՀՈՒՆԻՍԻ 13-ԻՆ ԸՆԴՈՒՆՎԱԾ՝ «ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔՈՒՄ ՓՈՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԵՎ ԼՐԱՅՈՒՄՆԵՐ ԿԱՏԱՐԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ» ՀՀ ՕՐԵՆՔԻ 5 ՀՈԴՎԱԾԻ ԵՎ 2004 թվականի ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 24-ԻՆ ԸՆԴՈՒՆՎԱԾ՝ ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՏԱՐՈՂԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ 115 ՀՈԴՎԱԾԻ ԴՐՈՒՅԹՆԵՐԻ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ	89
* ՀԱՏՈՒԿ ԿԱՐԾԻՔ	107

IV. ՏԵՂԵԿԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆ

* ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆՈՒՄ	110
-------------------------------------	-----

**ՕՐԵՆՍԳՐԱԿԱՆ ԲԱՑԵՐԻ ՀԻՄՆԱԽՆԳԻՐԸ
ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԱՐԳԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅԱՆ
ՊՐԱԿՏԻԿԱՅՈՒՄ**

*Եվրոպական սահմանադրական դատարանների
կոնֆերանսի XIV վեհաժողովի
Հարցաշար եւ պատասխաններ*

1. ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՄԵՉ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԲԱՑԵՐԻ ՀԻՄՆԱԽՆԳԻՐԸ

1.1. Իրավունքի բացի հասկացությունը

- Համառոտ ներկայացրեք, թե ինչպիսի՞ն է Ձեր երկրի իրավունքի բնագավառի գիտնականների և մասնագետների տեսակետն իրավունքի բացի վերաբերյալ (ինչպես է սահմանվում իրավունքի բացի հասկացությունը)

Իրավունքի բացն իրավական կարգավորման ոլորտում գտնվող փաստական հանգամանքների վերաբերյալ կոնկրետ նորմատիվ պատվիրանի բացակայությունն է, ինչպես նաև իրավական կարգավորման անորոշությունը:

Իրավունքի բացերը պետք է տարբերել սոցիալական ոլորտի ամբողջովին չկարգավորվածությունից, որը կարող է վերացվել միայն իրավաստեղծ գործունեության միջոցով:

Այսպիսով, իրավունքի բացը ոչ լրիվ իրավական կարգավորումն է և իրավական կարգավորման անորոշությունը: Վերջինս կարող է հանդիսանալ ոչ միայն հասարակական հարաբերությունների ոչ լրիվ կարգավորվածության արդյունք, այլ նաև նորմատիվ պատվիրանների բովանդակության անորոշության արդյունք:

¹ «Եվրոպական սահմանադրական դատարանների կոնֆերանս» միջազգային կազմակերպությունը, որի լիիրավ անդամ է ՀՀ սահմանադրական դատարանը, 2008թ. հունիսին հրավիրվող 14-րդ վեհաժողովում քննարկելու է «Օրենսդրական բացերի հիմնախնդիրը սահմանադրական արդարադատության պրակտիկայում» հիմնահարցը: Այս թեմայի վերաբերյալ մինչև 2007թ. հոկտեմբերի 1-ը բոլոր երկրները ներկայացրել են իրենց ազգային զեկույցները, որոնք հիմք են հանդիսանալու ընդհանուր քննարկում կազմակերպելու եւ ելույթների համար: Ազգային զեկույցը ներկայացվում է նախագահող երկրի սահմանադրական դատարանի կողմից մշակված հարցաշարի հիման վրա: Ստորեւ ներկայացնում ենք ՀՀ սահմանադրական դատարանի կողմից պատրաստված նյութը, որը հետաքրքրություն կարող է ներկայացնել նաև գիտական վերլուծությունների, օրինաստեղծ գործունեության, իրավակիրառական պրակտիկայի համար (նյութը լրացված է՝ հաշվի առնելով նաև ՀՀ սահմանադրական դատարանի 2008թ. պրակտիկան):

ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐ

- Իրավունքի բացերի ինչպիսի՞ փոփոխություններ են առանձնացվում (օրինակ՝ իրավական կարգավորման անորոշություն, *Lacuna legis*, իրավական վակուում, օրենսդրական բաց և այլն)

Հայրենական իրավագիտության մեջ առանձնացվում են իրավունքի բացերի այնպիսի տեսակներ, ինչպիսիք են իրավական անորոշությունը, օրենսդրական բացը և որոշ դեպքերում՝ իրավունքի սխալը: Վերջինս դրսևորվում է այն դեպքերում, երբ նորմատեղծ մարմինը՝ ա) սխալմամբ ինչ-ինչ հարաբերություններ դիտում է որպես իրավաբանական ազդեցությանը ոչ ենթակա, բ) սխալմամբ իրավունքի կոնկրետացումը հնարավոր է համարում իրավունքի կիրառման ընթացքում, գ) սխալմամբ հարցի լուծումը վերապահում է իրավակիրառողի հայեցողությանը:

ՀՀ սահմանադրական դատարանի պրակտիկան վկայում է, որ իրավունքի բացն ավելի հաճախ դրսևորվում է իրավական անորոշության ձևով: Վերջինս հիմնականում հանդիսանում է իրավակիրառական, մասնավորապես, դատական պրակտիկայում, իրավական դրույթների՝ Սահմանադրությանը ոչ համահունչ մեկնաբանության արդյունք: Ընդ որում, իրավակիրառական պրակտիկայում իրավական դրույթների՝ Սահմանադրությանը ոչ համահունչ մեկնաբանության արդյունքում ձևավորված իրավական անորոշության դեպքում գործ ունենք, այսպես կոչված, վերարտադրվող բացի հետ, քանզի նման մեկնաբանությունը չի կարող ուղղակիորեն դառնալ սահմանադրական վերահսկողության օբյեկտ: Նման վերարտադրվող բացը վերացնելու նպատակով ՀՀ սահմանադրական դատարանը, նորմատիվ ակտերի սահմանադրականության հարցը լուծելիս, իր պրակտիկայում կիրառում է հետևյալ իրավական միջոցը. վիճարկվող նորմը ճանաչում է հակասահմանադրական՝ իրավակիրառական պրակտիկայում դրան տրված մեկնաբանությամբ: Օրինակ, իր 16 նոյեմբերի 2006թ. ՍԴՈ- 665 որոշման եզրափակիչ մասում սահմանադրական դատարանն ամրագրել է հետևյալ ձևակերպումը. «Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 160 հոդվածի 1-ին կետի 2-րդ պարբերությունը՝ **իրավակիրառական պրակտիկայի կողմից դրան տրված բովանդակությամբ**, ճանաչել Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 18 եւ 19 հոդվածների պահանջներին հակասող եւ անվավեր»:

- Գիտության մեջ հեղազոտվում են, արդյոք, իրավունքի բացերի առաջացման պատճառները

Այո, հետազոտվում են: Տեսության համաձայն՝ իրավունքի բացերի

առաջացման պատճառների տեսանկյունից բացը կարող է լինել սկզբնական և հետագա:

Սկզբնականն առկա է այն դեպքում, երբ իրավական կարգավորում պահանջող հանգամանքներն արդեն իսկ գոյություն են ունեցել, սակայն օրենսդիրը դրանք բաց է թողել, չի ընդգրկել նորմատիվ իրավական ակտի ձևակերպումներում:

Հետագա բացը կարգավորվող սոցիալական ոլորտի զարգացման արդյունքում իրավական կարգավորման առարկայում նոր հարաբերությունների առաջացման հետևանք է, այսինքն՝ այն ոլորտի, որի վրա օրենսդիրը, ընդհանուր առմամբ, արդեն իսկ տարածել է իր կամքը: Այսպիսով, ինչոր իմաստով օրենսդրության մեջ հետագա բացերի առաջացումն օրինաչափ երևույթ է, թեկուզև այդպիսի իրավիճակներում պետք է լիովին դրսևորվի իրավական կանխատեսումը:

Տեսության մեջ բերվում են իրավունքի բացի առաջացման տարբեր պատճառներ: Օրինակ.

ա) իրավական ակտը սահմանադրական դատարանի կողմից հակասահմանադրական է ճանաչվել, սակայն իրավասու իրավաստեղծ մարմինը չի գործում բավարար օպերատիվությամբ, այն է՝ ողջամիտ ժամկետում միջոցներ չի ձեռնարկում հակասահմանադրական ճանաչված իրավական ակտով կարգավորված իրավահարաբերությունները կանոնակարգող նոր ակտ ընդունելու համար,

բ) երբ օրենսդրությունը կյանքից հետ է մնում՝ նոր հասարակական հարաբերությունների ծագման արդյունքում,

գ) երբ ընթացիկ օրենսդրությունը հետ է մնում սահմանադրական կարգավորումից. իրավունքի բացի առաջացման այս պատճառը ներկայումս խիստ արդիական է մեր հանրապետությունում՝ փոփոխված Սահմանադրության լույսի ներքո: 2005թ. նոյեմբերի 27-ին հանրաքվեով փոփոխված ՀՀ Սահմանադրության հոդված 117-ի համաձայն՝ Սահմանադրության փոփոխություններն ուժի մեջ մտնելուց հետո ՀՀ Ազգային ժողովը երկու տարվա ընթացքում պետք է գործող օրենքները համապատասխանեցնի Սահմանադրության փոփոխություններին: Սահմանադրությամբ սահմանված ժամկետը գրեթե լրանում է, սակայն ՀՀ ընթացիկ օրենսդրության՝ Սահմանադրության փոփոխություններին համապատասխանեցումն ապահովված է գրեթե 10 %-ով: Այսինքն՝ ընթացիկ օրենսդրությունը սահմանադրական կարգավորումից հետ է մնում մոտ 90%-ով,

դ) երբ իրավակիրառական, մասնավորապես՝ դատական, պրակտիկայում իրավական դրույթներին տրվում է Սահմանադրությանը ոչ համահունչ մեկնաբանություն: ՀՀ ընդհանուր իրավասության դատարանների՝ իրավական դրույթների նման մեկնաբանությունն է առիթ հանդիսացել

ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱՆԵՐԻՆԵՐ

քաղաքացու՝ ՀՀ սահմանադրական դատարան ներկայացված այն դիմումի համար, որով վիճարկվել է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 160 հոդվածի սահմանադրականությունը: Վերջինս դատարանների կողմից կիրառվել էր այնպիսի մեկնաբանությամբ, որ, ըստ դիմողի, անձանց գրկել է ՀՀ Ազգային ժողովի որոշումների, ՀՀ Նախագահի հրամանագրերի, կառավարության, վարչապետի, ինչպես նաև տեղական ինքնակառավարման մարմինների որոշումների՝ օրենքին համապատասխանությունը վիճարկելու հնարավորությունից: ՀՀ սահմանադրական դատարանը գտել է, որ վիճարկվող դրույթի ձեւակերպումը եւ իրավակիրառական պրակտիկայում դրան տրված մեկնաբանությունը խոչընդոտում են իրավաբանական եւ ֆիզիկական անձանց իրավունքների իրականացումը՝ դատական կարգով բողոքարկելու որոշակի ակտերի՝ օրենքին համապատասխանության հարցը, որի հետեւանքով վտանգվում է արդարադատության մի ամբողջ ինստիտուտ:

2007թ. սեպտեմբերին սահմանադրական դատարանը քննության է ընդունել եւս մեկ դիմում, որում վիճարկվում են ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի մի ամբողջ գլխի՝ 26-րդ գլխի դրույթները: Այդ գլխի դրույթները վերաբերում են պետական եւ տեղական ինքնակառավարման մարմինների, դրանց պաշտոնատար անձանց անգործությունը, գործողությունները եւ ակտերը վիճարկելուն: Համաձայն ընդհանուր իրավասության դատարանների կողմից այդ գլխի դրույթներին տրված մեկնաբանության՝ դրանք կիրառելի չեն դատավորի եւ դատարանի դրսեւորած անգործության եւ գործողությունների վիճարկման նկատմամբ, եւ քաղաքացին չի կարող դրանց հիման վրա, ի թիվս այլ պետական մարմինների եւ պաշտոնատար անձանց, վիճարկել նաև դատավորի կամ դատարանի անգործությունը կամ գործողությունը: Ըստ դիմողի՝ դատական պրակտիկայում՝ վիճարկվող գլխի դրույթների նման մեկնաբանության արդյունքում ինքը գրկվել է ընդդեմ դատավորի անգործության դատական պաշտպանության իրավունքից:

2007թ. նոյեմբերի 28-ի իր ՍԴՈ-719 որոշմամբ սահմանադրական դատարանը ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 26-րդ գլխի դրույթները ճանաչեց ՀՀ Սահմանադրությանը համապատասխանող՝ գտնելով, որ օրենսգրքի ամբողջ 26-րդ գլուխը նվիրված է միայն ոչ արդարադատական գործառույթներ իրականացնող մարմինների եւ դրանց պաշտոնատար անձանց գործունեության օրինականության նկատմամբ դատական վերահսկողությանը: Դատական ակտերի, դատարանների եւ դրանց պաշտոնատար անձանց գործողությունների (անգործության) նկատմամբ բողոքարկման այն նույն կարգի կիրառումը, որը գործում է այլ պետական մարմինների կամ պաշտոնատար անձանց ակտերը վիճարկելու համար, կդանդադեց-

նի դատական քննության գործընթացը՝ դրանով ստեղծելով դատաքննությունը ողջամիտ ժամկետում կազմակերպելու՝ արդարադատության իրականացման երաշխիքի խախտման վտանգ: Դատական իշխանության ներսում դատարանների եւ դրանց պաշտոնատար անձանց ակտերի բողոքարկումը պետք է իրականացվի հատուկ դատավարական կարգով՝ այն հաշվով, որ վերջինս չխոչընդոտի դատաքննության բնականոն ընթացքը, չվտանգի դրա արդյունավետությունը:

Սահմանադրական դատարանը միաժամանակ անդրադառնալով դիմողի մատնանշած՝ դատարանների կողմից՝ իրենց ուղղված դիմումների հանդեպ անգործություն ցուցաբերելու փաստերին, արձանագրել է, որ նման մոտեցումը, ըստ էության, խաթարում է դատական պաշտպանության իրավունքի էությունը: Սահմանադրական դատարանն իր որոշման մեջ ամրագրել է, որ օրենսդիր մարմնի խնդիրն է ազգային դատավարական իրավունքում ամրագրելու դատարանների անգործության հաղթահարման արդյունավետ մեխանիզմներ: Հարցը վերաբերում է դատական պաշտպանության արդյունավետ միջոցների երաշխավորմանը՝ հենց անգործության դեմ գործուն իրավական երաշխիքներ ձեռնարկելու եղանակով, ապահովելու եւ երաշխավորելու մարդու արդյունավետ դատական պաշտպանության սահմանադրական իրավունքը:

Նկատի ունենալով, որ դատական իշխանության համակարգում արդարադատական գործընթացի բոլոր փուլերն օրենքով կանոնակարգված են, որոշակիացված են բողոքարկման ընթացակարգերը, նախատեսված են դատական իշխանության բնականոն գործունեության որոշակի երաշխիքներ, այսուհանդերձ, սահմանադրական դատարանը գտել է, որ դատական իշխանության պաշտոնատար անձանց անգործության վերացման արդյունավետ ձևերի հարցն օրենսդրական լրացուցիչ կանոնակարգման խնդիր ունի:

ՀՀ Ազգային ժողովն առավել հստակ պետք է սահմանի դատարանների, նրանց պաշտոնատար անձանց անգործության հետեւանքով անձի խախտված իրավունքները դատավարական ողջամիտ ժամկետում վերականգնելու եւ պատճառված վնասը փոխհատուցելու արդյունավետ ընթացակարգեր, որոնց բացակայության պայմաններում լիարժեք չի կարող երաշխավորվել նաեւ արդարադատության մատչելիության՝ անձի իրավունքն այն բովանդակությամբ, որն անմիջականորեն բխում է ինչպես ՀՀ Սահմանադրության 18, 19 հոդվածների, այնպես էլ Մարդու իրավունքների եւ հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի 6 հոդվածի իմաստից,

ե) երբ նորմատեղծ մարմինը սխալմամբ ինչ-ինչ հարաբերություններ դիտում է որպես իրավաբանական ազդեցությանը ոչ ենթակա,

ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐ

- զ) երբ նորմաստեղծ մարմինը սխալմամբ իրավունքի կոնկրետացումը հնարավոր է համարում իրավունքի կիրառման ընթացքում,
- է) երբ նորմաստեղծ մարմինը սխալմամբ հարցի լուծումը վերապահում է իրավակիրառողի հայեցողությանը,
- ը) երբ առկա են միատեսակ ուժ ունեցող նորմերի արմատական հակասություններ, որոնց դեպքում դրանցից մեկը «ոչնչացնում է» մյուսին,
- թ) իրավական նորմերի հիպոթեզների ընդհանուր բնույթը,
- ժ) կառավարչական հարաբերությունների շարժունակությունը,
- ի) նոր փաստերի ի հայտ գալու հնարավորությունը,
- լ) երբ նոր օրենք ընդունելիս միաժամանակ դրանցից բխող անհրաժեշտ փոփոխություններ չեն կատարվում ավելի վաղ ընդունված օրենքներում:

- Գիտության մեջ հեղազուգրվում է, արդյոք, իրավունքի իսկական և թվացյալ բացերի հիմնախնդիրը

Այո, հետազոտվում է այն տեսանկյունից, որ սահմանադրական արդարադատություն իրականացնելիս անհրաժեշտ է իրավունքի բացը սահմանագատել իրավունքի թվացյալ բացերից, իրավական վակուումից, օրենսդրի որակյալ լռությունից:

- Գիտության մեջ հեղազուգրվում են, արդյոք, հանրային և մասնավոր իրավունքի բացերի առանձնահատկությունները

Իրավունքի բացերի վերաբերյալ գիտական հետազոտություններում տարբերակում կատարված չէ հանրային և մասնավոր իրավունքի բացերի միջև, հետևաբար՝ նաև հատակեցված չեն դրանց առանձնահատկությունները:

- Գիտության մեջ հեղազուգրվում են, արդյոք, իրավունքի բացերի դրական և բացասական հետևանքները

Իրավունքի բացերի վերաբերյալ գիտական հետազոտություններում իրավունքի բացի բացասական հետեւանքների առնչությամբ առավել հաճախ քննարկվող հիմնախնդիրը վերաբերում է իրավունքի բացի հաղթահարմանը: Ըստ տեսաբանների՝ իրավական համակարգը պետք է լինի այնպիսին, որ դրանում առկա իրավունքի բացերը չլինեն անհաղթահարելի ու վերարտադրվող եւ չտանեն դեպի փակուղի:

Տեսական գրականության մեջ որպես իրավունքի բացերի դրական հետեւանք է մատնանշվում այն, որ դատական մարմինները, հանդես գալով նեգատիվ օրենսդրի դերում եւ իրավունքի բացը հաղթահարելով մեկնա-

բանության միջոցով, ավելի դինամիկ կերպով են արձագանքում իրավա-
հարաբերությունների կարգավորմանը՝ նպաստելով իրավակարգավոր-
ման զարգացմանը եւ ուղղորդելով իրավաստեղծ գործունեությունը:

1.2. Օրենսդրական բացի հասկացությունը

*- Գիտական գրականության մեջ առանձնացվում են, արդյոք, Սահմանադրությամբ (կամ իրավական կարգավորման բարձրագույն մա-
կարդակի ակտերով) արգելված իրավունքի բացերը*

Գիտական գրականության մեջ իրավունքի բացն ուղղակիորեն չի
առանձնացվում Սահմանադրությամբ արգելված իրավունքի բացերից:
Սակայն ՀՀ սահմանադրական դատարանի իրավակիրառական պրակ-
տիկայի ուսումնասիրությունից բխում է, որ քննության առնված տարբեր
գործերով արտահայտված իրավական դիրքորոշումներում սահմանադ-
րական դատարանը տվյալ դեպքում հայտնաբերված իրավունքի բացը
դասել է Սահմանադրությամբ արգելված իրավունքի բացերի շարքին:
Մասնավորապես՝

ա) սահմանադրական դատարանի 2006 թվականի ապրիլի 18-ի ՄԴՈ-
630 որոշման մեջ սահմանադրական դատարանն արտահայտել է
հետևյալ իրավական դիրքորոշումները.

« ...Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ եթե հանրային կա-
րիքների համար սեփականության հարկադիր օտարում է տեղի ունենում՝
առանց օրենսդրորեն հստակ սահմանելու եւ գործնականում հաշվի առնե-
լու օտարման սահմանափակումների վերաբերյալ սահմանադրական
պահանջները, ապա դա կլինի անհամամասն միջամտություն սեփակա-
նության իրավունքին:

... Սահմանադրությունն ուղղակի պահանջ է առաջադրում, որ հասարակության եւ պետության կարիքների համար սեփականության օտարման կարգը սահմանվի օրենքով: Ընդ որում, այդ կարգը չի կարող անտեսել սեփականության իրավունքի պաշտպանության այն բոլոր երաշխիքները, որոնք նախատեսված են 31 հոդվածում:

Հայաստանի Հանրապետության իրավական ակտերի համակարգային
վերլուծությունը վկայում է, որ այդ խնդիրը դեռեւս հստակ ու պատշաճ ձե-
ով լուծված չէ:

**Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ Հայաստանի Հանրապետու-
թյունը, Սահմանադրության 3, 5, 8, 31, 43, 83.5. հոդվածների պահանջներից
եւելելով, պետք է օրենքով հստակ սահմանի հասարակության եւ պետության
կարիքների համար սեփականության օտարման իրավական ռեժիմը:**

ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱՆԵՐԻՆԵՐ

... Հասարակության եւ պետության կարիքների համար սեփականության օտարման օրենսդրորեն կարգավորումը պետք է պարտադիր կարգով հիմքում ունենա այն ելակետային դրույթը, որ տվյալ գույքի նկատմամբ սեփականության իրավունքը կարող է սահմանափակվել կամ դադարել միայն Սահմանադրության 31 հոդվածով նախատեսված դեպքերում՝ երաշխավորելով սահմանադրական հետեւյալ պահանջների կատարումը.

ա) հասարակության եւ պետական կարիքների առկայության հիմնավորման պահանջի,

բ) բացառիկ՝ գերակա հանրային շահի առկայության եւ դրա հիմնավորման պահանջի,

գ) գերակա հանրային շահով պայմանավորված՝ հասարակական եւ պետական կարիքի եւ անհատի սեփականության իրավունքի պաշտպանության պահանջների միջեւ արդարացի հավասարակշռության ապահովման պահանջի: Վերջինս ենթադրում է նաեւ սեփականության իր իրավունքին միջամտելու վերաբերյալ անձի պատշաճ եւ հիմնավոր տեղեկացվածություն եւ տարբեր շահերի համադրման համատեքստում իր իրավունքների արդյունավետ դատական պաշտպանության հնարավորություն:

Օրենքը պետք է սահմանի հասարակության եւ պետության կարիքների համար սեփականության օտարման կարգը, որոշակիացնելով.

ա) օտարելու մասին որոշում կայացնող պետական մարմինը,

բ) օտարվող սեփականության դիմաց նախնական համարժեք (բնեղեն եւ/կամ դրամական) փոխհատուցման ապահովման կարգը,

գ) գույքն օտարելու մասին որոշման բողոքարկման, ինչպես նաեւ հատուցման գնի, ժամկետների, այլ համարժեք փոխհատուցում տալու եւ դրանց հետ կապված մյուս պայմանների շուրջ համաձայնության չգալու դեպքում գույքի օտարման կարգը,

դ) օտարվող գույքի սեփականատիրոջ իրավունքները, պարտականությունները, իրավունքի սահմանափակումները,

ե) հարկադիր օտարումից հետո սեփականության նոր իրավունքի ծագման եւ իրավական ձեւակերպման կարգը,

զ) իրավաչափ նպատակի համար սեփականության տարբեր օբյեկտների օտարման առանձնահատկությունները եւ այլն:

Եթե սեփականությունն օտարվում է հասարակության կարիքների համար, անկախ նրանից, թե ինչ սուբյեկտի է (պետություն, համայնք, ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձ) հետագայում օրենքով սահմանված կարգով անցնում գույքը, օրենքը պետք է սահմանի այնպիսի կարգավորում, որը երաշխավորի տվյալ գույքի օգտագործումը հասարակության այն կարիքների համար, որի հիմնավորմամբ կատարվել է օտարումը:

Օրենքը միաժամանակ պետք է նախատեսի, որ սեփականատիրոջ եւ պետության (ի դեմս նրա լիազոր մարմնի) միջեւ կնքվում է գերակա հանրային շահով պայմանավորված՝ հասարակության եւ պետության կարիքների համար գույքի օտարման եւ համարժեք փոխհատուցման պայմանագիր, որում պետք է հստակ շարադրված լինեն վերոհիշյալ պահանջներից բխող երկկողմ պարտավորությունները, ինչպես նաեւ այն պայմանը, որ նման պայմանագրով տրված փոխհատուցումը չի կարող դիտվել որպես հարկվող եկամուտ:

... Օրենքը պետք է սահմանի, թե ինչպես որոշել հասարակական եւ պետական կարիքը, ինչպես է հիմնավորվում, որ դրա՝ համարժեք փոխհատուցմամբ բավարարումը թելադրված է բացառիկ՝ գերակա հանրային շահով, ինչ կարգով այդ հիմնավորման մասին տեղեկացնել սեփականության իրավունքը կրողին, ինչպես վերջինս կարող է Սահմանադրության 18 եւ 19 հոդվածներով նախատեսված իր իրավունքների շրջանակներում դատական կարգով բողոքարկել ներկայացրած հիմնավորումը, երբ գտնում է, որ իր գույքից անարգել օգտվելու իրավունքի նկատմամբ միջամտությունը չի ապահովում «արդարացի հավասարակշռություն» հասարակության շահերի եւ մարդու հիմնարար իրավունքների պաշտպանության անհրաժեշտության միջեւ:

Տվյալ օրենքը պետք է համապատասխանի նաեւ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի մի շարք վճիռներում արտահայտված այն իրավական դիրքորոշմանը, համաձայն որի՝ որեւէ իրավական նորմ չի կարող համարվել «օրենք», եթե այն չի համապատասխանում իրավական որոշակիության (*res judicata*) սկզբունքին, այսինքն՝ ձեւակերպված չէ բավարար աստիճանի հստակությամբ, որը թույլ տա քաղաքացուն դրա հետ համատեղելու իր վարքագիծը ...»:

2006 թվականի նոյեմբերի 16-ի ՍԳՈ-665 որոշման մեջ սահմանադրական դատարանը, ՀՀ քաղ. օր.-ի 14 եւ 15 հոդվածների համապատասխան դրույթների եւ ՀՀ քաղ. դատ. օր.-ի 160 հոդվածի 1-ին կետի բովանդակության համեմատական վերլուծության արդյունքում գտել է, որ օրենսդիրը փորձելով ՀՀ քաղ. օր.-ի 14 եւ 15 հոդվածներում նշված դրույթների պահանջներին համարժեք ձեւավորել դրանց դատավարական լուծման ընթացակարգը, ստեղծել է, սակայն, այնպիսի իրավիճակ, երբ դատավարական իրավունքի նորմն արգելք է դարձել նյութական իրավունքի նորմի իրականացմանը: Օրենսդիրը՝ ՀՀ քաղ. դատ. օր.-ի 160 հոդվածի 1-ին կետի առաջին մասում ամրագրելով քաղաքացիական եւ տնտեսական գործեր քննող դատարանների պարտավորությունը՝ ընդունել եւ քննել պետական մարմինների, տեղական ինքնակառավարման մարմինների եւ դրանց պաշտո-

նատար անձանց՝ օրենքին հակասող ակտերն անվավեր ճանաչելու մասին դիմումը, երկրորդ պարբերությամբ առանձնացնում է իրավական ակտերի խումբ, որոնց՝ օրենքին համապատասխանության հարցի քննությունը գործնականում դուրս է բերվել դատական վերահսկողության ոլորտից:

ՀՀ քաղ. դատ. օր.-ի 160 հոդվածի 1-ին կետի 2-րդ պարբերությունն այն մասին, որ «Դատարանի քննությանը ենթակա չեն այն ակտերն անվավեր ճանաչելու վերաբերյալ դիմումները, որոնց՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցի որոշելը, սահմանադրական դատարանի բացառիկ իրավասությունն է», ձեւակերպված է իրավաբանորեն ոչ հստակ: Ինչպես վկայում է ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի եւ վճռաբեկ դատարանների կայացրած որոշումների ուսումնասիրությունը, այդ դատական ատյանները ՀՀ քաղ. դատ. օր.-ի 160 հոդվածի 1-ին կետի 2-րդ պարբերությունում տեղ գտած ձեւակերպումը մեկնաբանել են առանց հաշվի առնելու ՀՀ քաղ. օր.-ի 14 եւ 15 հոդվածների եւ ՀՀ Սահմանադրության 100 հոդվածի 1-ին կետի պահանջները: Եթե ընդհանուր իրավասության դատարանները փորձել են ՀՀ քաղ. դատ. օր.-ի 160 հոդվածի 1-ին կետի 2-րդ պարբերության դիսպոզիցիան զուգորդել ՀՀ Սահմանադրության 100 հոդվածի 1-ին կետի բովանդակության հետ, ապա ակնհայտ է, որ սահմանադրական այդ նորմը չի պարունակում այնպիսի դրույթ, որը կարող էր հիմք ծառայել քաղաքացու դիմումը մերժելու համար: Նման մերժումը կարող էր արդարացվել միայն այն դեպքում, եթե Սահմանադրությամբ սահմանադրական դատարանին վերապահված լիներ ՀՀ քաղ. դատ. օր.-ի 160 հոդվածի 1-ին կետի 2-րդ պարբերությունում վկայակոչվող իրավական ակտերի՝ օրենքին համապատասխանության հարցի որոշման իրավասությունը, ինչն առկա է շատ երկրներում: Սակայն ՀՀ օրենսդրությունն այդ իրավասությունը վերապահել է ընդհանուր իրավասության դատարաններին: Հետեւաբար, դատավարական նորմերը դատարանների լիազորությունների իրացման երաշխիք պետք է ապահովեն, այլ ոչ թե խոչընդոտեն դրանց իրականացմանը՝ ստեղծելով իրավական վակուում:

Քաղ. դատ. օր.-ի 160 հոդվածի 2-րդ պարբերության՝ նման ձեւակերպմամբ առկայությունը եւ իրավակիրառական պրակտիկայում դրան տրված մեկնաբանությունը խոչընդոտում են իրավաբանական եւ ֆիզիկական անձանց իրավունքների իրականացումը՝ դատական կարգով բողոքարկելու որոշակի ակտերի՝ օրենքին համապատասխանության հարցը, որի հետեւանքով վտանգվում է արդարադատության մի ամբողջ ինստիտուտ:

ՀՀ սահմանադրական դատարանն արձանագրել է, որ ՀՀ քաղ. դատ. օր.-ի 160 հոդվածի 1-ին կետի 2-րդ պարբերության բովանդակության

նման ձեւակերպումը, ինչպես նաեւ դրա կիրառման վերաբերյալ ընդհանուր իրավասության դատարանների առկա դիրքորոշումը չեն երաշխավորում իշխանությունների հավասարակշռումը, լուրջ բաց են առաջացրել իրավական ակտերի դատական վերահսկողության առումով եւ վտանգում են ՀՀ Սահմանադրության 18 հոդվածի առաջին պարբերությամբ նախատեսված՝ անձի իրավունքների եւ ազատությունների դատական պաշտպանության իրավունքի իրականացումը: Ըստ սահմանադրական դատարանի գնահատականի՝ իրավական պետությանն անհարիր է այն իրավիճակը, երբ օրենքով ու իրավակիրառական պրակտիկայի կողմից բացառվում են ֆիզիկական եւ իրավաբանական անձանց դիմումների հիման վրա առանձին իրավական ակտերի՝ օրենքին համապատասխանության հարցի դատական վերահսկողությունը:

Սահմանադրական դատարանը 2007 թվականի ապրիլի 9-ի ՍԳՈ-690 որոշման մեջ, մասնավորապես, արտահայտել է հետեւյալ իրավական դիրքորոշումը. «... վճռաբեկ վարույթում բողոքարկման հետ կապված իրավահարաբերությունների օրենսդրական կարգավորման նպատակը պետք է լինի ոչ միայն վճռաբեկ բողոքի բովանդակության վերաբերյալ պարտադիր պայմաններ սահմանելը, այլեւ բողոքը վերադարձնելու պատճառաբանման նորմատիվ պահանջի սահմանումը: Դրա բացակայության հետեւանք է, որ գործով ուսումնասիրված՝ վճռաբեկ դատարանի թե՛ վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելու եւ թե՛ վերադարձնելու մասին որոշումներում ըստ էության չեն տրվում պատճառաբանություններ:

Միաժամանակ, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 231.1. հոդվածի վիճարկվող 3-րդ կետում կիրառված «թերություններ» արտահայտության հստակ ըմբռնելի բովանդակությունը սահմանելը, բողոքատու անձանց կողմից վճռաբեկ բողոքն օրենսգրքի 230 հոդվածի պահանջներին ըստ ձեւի համապատասխանեցնելու պայմանները, կարգը եւ ժամկետն օրենսդրորեն հստակեցնելը կմեծացնի վստահությունն արդարադատության նկատմամբ, մարդկանց հնարավորություն կտա վճռաբեկ վարույթում առավել երաշխավորված ու արդյունավետ իրացնել դատական պաշտպանության իրենց սահմանադրական իրավունքը»:

Սահմանադրական դատարանը գտել է, որ վիճարկվող ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 231.1. հոդվածի 2-րդ կետի դրույթը՝ 10-օրյա ժամկետում վճռաբեկ բողոքը վերադարձնելու մասին որոշման վերաբերյալ, չնայած հետապնդվող անհրաժեշտ նպատակին, **առանց այդպիսի որոշման պատճառաբանման նորմատիվ պահանջի չի կարող բավարարել արդարացի հավասարակշռության, որոշակիության, իրավահավասարության եւ իրավունքի գերակայության իրավական սկզբունքների պայմանները:** Սահմանադրական դատարանի գնահատմամբ՝ բողոքը

վերադարձնելու մասին վճռաբեկ դատարանի որոշման պատճառաբանվածության վերաբերյալ նորմատիվ պահանջը կարելու է երաշխիք է ինչպես արդարադատության մատչելիությունը, այնպես էլ անձանց սահմանադրական իրավունքների դատական պաշտպանության արդյունավետությունն ապահովելու համար: **Հետևաբար, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 231.1. հոդվածի 2-րդ կետի դրույթները հստակ չնախատեսելով վճռաբեկ բողոքը վերադարձնելու պատճառաբանման պահանջ, չեն կարող երաշխավորել անձի՝ Սահմանադրության 18 եւ 19 հոդվածներով նախատեսված դատական պաշտպանության իրավունքի արդյունավետ իրացումը:**

Նույնական մոտեցում է ՀՀ սահմանադրական դատարանի կողմից ցուցաբերվել սահմանադրական դատարանի 2007 թվականի ապրիլի 11-ի ՍԴՈ- 691 որոշմամբ:

- *Գիտության մեջ օրենսդրական բացի՝ որպես իրավունքի բացի տեսակի, ինչպիսի հասկացություն է գերիշխում*

Հայրենական իրավագիտության մեջ «օրենսդրական բաց» հասկացությունն առավել հաճախ գործածվում է հետեւյալ բովանդակությամբ. «Օրենսդրական բացը իրավական կարգավորման ոլորտում գտնվող փաստական հանգամանքների նկատմամբ կոնկրետ նորմատիվ պատվիրանի բացակայությունն է»:

1.3. Սահմանադրական դատարանի կամ սահմանադրական վերահսկողություն իրականացնող համապատասխան ինստիտուտի (այսուհետ հարցաշարում՝ սահմանադրական դատարան)՝ որպես «նեգատիվ» եւ «պոզիտիվ» օրենսդրի հայեցակարգը

- *Չեր երկրի գիտության մեջ սահմանադրական դատարանի՝ որպես դատական մարմնի, նշանակության ինչպիսի հասկացություն է գերիշխում: Սահմանադրական դատարանը որպես «նեգատիվ օրենսդիր»*

Մեր երկրի գիտության մեջ գերիշխում է սահմանադրական դատարանի՝ որպես «նեգատիվ օրենսդրի» հասկացությունը: Այսպես.

ա) հետագա վերացական եւ կոնկրետ վերահսկողություն իրականացնելիս օրինաստեղծմանը ՀՀ սահմանադրական դատարանի մասնակցությունը դրսևորվում է նրանում, որ ՀՀ սահմանադրական դատարանն օրենքը կամ դրա առանձին դրույթը ճանաչում է Սահմանադրությանը չհամապատասխանող, ինչը նշանակում է դրա իրավաբանական ուժի կորուստ, ինքնաբերաբար հանում իրավական դաշտից,

բ) նորմատիվ իրավական ակտը ճանաչելով Սահմանադրությանը չհամապատասխանող՝ սահմանադրական դատարանն օրենքով սահմանված դեպքում կարող է որոշել, թե երբ է նորմատիվ ակտը կորցնում իրավաբանական ուժը, այսինքն՝ դադարեցնում իր գործողությունը: Այս իմաստով ևս սահմանադրական դատարանը հանդես է գալիս որպես նեգատիվ իրավաստեղծ մարմին,

գ) սահմանադրական դատարանի՝ որպես նեգատիվ օրենսդրի որոշումները հանդիսանում են իրավունքի աղբյուր՝ կանխորոշելով օրենսդրական զարգացումները: «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 9-րդ հոդվածը պահանջում է, որ երկրի օրենսդիր մարմնի կողմից ընդունված օրենքները չհակասեն Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանի որոշումներին:

Հարկ է ընդգծել, որ ՀՀ սահմանադրական դատարանի որոշումները հանդիսանում են ոչ միայն ընդհանրապես իրավունքի աղբյուր, այլ նաև՝ սահմանադրական իրավունքի աղբյուր: Սահմանադրական դատարանի որոշումներում արտահայտված իրավական դիրքորոշումներն ուղղորդեցին նաև ՀՀ Սահմանադրության փոփոխությունները: Նշենք մեկ օրինակ. այդ իրավական դիրքորոշումները հանգեցրին նրան, որ ՀՀ Սահմանադրության 3-րդ հոդվածում ամրագրվեց իրավունքի գերակայության սկզբունքը՝ օրենքի գերակայության սկզբունքի փոխարեն:

- Սահմանադրական դատարանի՝ որպես «պոզիտիվ օրենսդրի» հայեցակարգը

Սահմանադրական դատարանի՝ որպես «պոզիտիվ օրենսդրի» հայեցակարգը հետևյալն է՝ օրինաստեղծմանը ՀՀ սահմանադրական դատարանի մասնակցության ուղղություններից մեկն ակտիվ օժանդակությունն է ՀՀ Ազգային ժողովին՝ վերջինիս օրենսդրական լիազորությունների առավել ակտիվ եւ նպատակամետ օգտագործման գործում, նրա դրական օրինաստեղծ գործունեությանը: Տարբեր կատեգորիաների գործեր քննելիս՝ ՀՀ սահմանադրական դատարանը դիմում է օրենսդիր մարմնին՝ նոր օրենսդրական կարգավորման վերաբերյալ կոնկրետ հարցադրումներով, մատնացույց անելով, որպես կանոն, այդպիսի կարգավորման բնույթը, առարկան եւ բովանդակությունը /տես, մասնավորապես, վերոշարադրյալ 1.1. կետում ՄԳՈ-719 որոշումը, 1.2. կետում՝ ՄԳՈ-630 որոշումը/: Այլ օրինակներից է, մասնավորապես, ՄԳՈ-700 որոշումը, որում արձանագրելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 24-րդ գլխում տեղ գտած անորոշությունն ու դրա դրույթների հակասությունն այլ օրենսդրական ակտերի հետ՝ սահմանադրական դատարանը նշել է, որ «նման իրա-

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ♦ ՏԵՂԵԿԱՎՈՐ ♦ 3(48)2008
15

վիճակը կարող է հաղթահարվել օրենսդրական հստակեցումներ կատարելու, իսկ մինչ այդ՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի իրավասության շրջանակներում ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 24 գլխի նորմերի մեկնաբանման եւ միասնական իրավակիրառական պրակտիկա ապահովելու ճանապարհով՝ երաշխավորելու համար ընտրական իրավունքի արդյունավետ դատական պաշտպանությունը»:

Որպես օրինակ կարելի է բերել նաև ՄԴՈ-678 որոշումը, որում սահմանադրական դատարանը նշում է. «...ՀՀ սահմանադրական փոփոխությունները նոր պահանջներ առաջադրեցին լրատվամիջոցների ազատության ու անկախ գործունեության երաշխավորման համար: Վերջինիս ապահովումը ՀՀ Ազգային ժողովի առջեւ, մասնավորապես, խնդիր է դնում փոխկապվածության մեջ վերանայել եւ Սահմանադրության պահանջներին համապատասխանեցնել 2000թ. հոկտեմբերի 9-ին ընդունված՝ «Հեռուստատեսության եւ ռադիոյի մասին», 2003թ. դեկտեմբերի 13-ին ընդունված՝ «Ձանգվածային լրատվության մասին» օրենքների, «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենքի, ինչպես նաև տվյալ խնդրին առնչվող այլ օրենքների համապատասխան դրույթները: Հիշյալ օրենքների դրույթների համեմատական վերլուծությունը վկայում է, որ ՀՀ միջազգային պարտավորություններին համապատասխան Հանրային հեռուստառադիոընկերություն ստեղծելու իրավական երաշխիքները դեռևս լիարժեք ու ամբողջական չեն: Խնդիրը շտապ համակարգային լուծում է պահանջում, եւ հիմնախնդրին առնչվող որևէ օրենքի այս կամ այն դրույթի սահմանադրականության գնահատմամբ հարցն ամբողջությամբ չի սպառվում: Մասնավորապես, քննության առարկայի առնչությամբ միջազգային պրակտիկան վկայում է, որ հարցի սկզբունքային լուծման բանաձեւն օրենսդիր մարմնի գործունեության առավելագույն հրապարակայնության ապահովումն է՝ լրատվամիջոցների, այդ թվում հանրային, գործառնական ու կառուցակարգային անկախության երաշխավորման պայմաններում: Ինչ վերաբերում է իրավաչափ ձեւի ընտրությանը, ապա դա օրենսդիր մարմնի խնդիրն է: Բոլոր դեպքերում, միջազգային պրակտիկայում առկա ցանկացած ձեւի ընտրության պարագայում, պետք է իրավական երաշխիքներ ստեղծվեն, որպեսզի հանրային հեռարձակման պրակտիկայում օրենսդիր մարմնի գործունեության լայն հրապարակայնության եւ քաղաքական բազմակարծության ապահովումը չվտանգվեն: Տվյալ խնդրի լուծման ժամանակ, ելնելով նաև ՀՀ միջազգային պարտավորություններից, ՀՀ Ազգային ժողովն առաջին հերթին պետք է առաջնորդվի ՀՀ Սահմանադրության 27, 83.2 հոդվածների, ինչպես նաև Եվրախորհրդի Նախարարների կոմիտեի թիվ R (96) 10 հանձնարարականի, դրա բացատրական հուշագրի, Խորհրդարանական վեհաժողովի՝ Հանրային հեռարձակում թիվ 1641 (2004) 1 հանձնարարականի դրույթներով»:

ՍԳՈ-652 որոշման մեջ սահմանադրական դատարանը վիճարկվող դրույթի սահմանադրականության գնահատման առնչությամբ նշում է, որ տվյալ դեպքում «քաղաքացու սահմանադրական իրավունքի չապահովման պատճառը ոչ թե ՀՀ քրեական օրենսգրքի 290 հոդվածի 3-րդ մասի սահմանադրականության խնդրով է պայմանավորված, այլ օրենսդրական նորմերի անհատակության եւ իրավակիրառական պրակտիկայի արդյունք է, ուստի նպատակահարմար է համարում սույն գործով իր որոշման պատճառաբանական մասի վրա հրավիրել ՀՀ գլխավոր դատախազության եւ ՀՀ դատարանների նախագահների խորհրդի ուշադրությունը՝ դիմող կողմի սահմանադրական իրավունքի օրենքով սահմանված կարգով իրացումն ապահովելու նպատակով»:

Մեկ այլ օրինակ է սահմանադրական դատարանի 10 հունիսի 2007թ. ՍԳՈ-703 որոշումը: Սահմանադրական դատարանը գործի քննության արդյունքում բացահայտած օրենսդրական հակասությունների եւ անհատակությունների կապակցությամբ, մասնավորապես, նշել է. «... Չնայած ՀՀ ընտրական օրենսգրքի որոշակի բարեփոխումներին, օրենսգրքում եւ ՀՀ օրենսդրական այլ ակտերում տեղ են գտել այնպիսի անհամապատասխանություններ եւ այլ թերություններ, որոնք խնդիրներ են առաջացնում նախընտրական գործընթացների կազմակերպման, ընտրական իրավունքի արդյունավետ դատական պաշտպանության հարցերում: Օրինակ, ընտրական օրենսգրքի 40 հոդվածի 3-րդ կետը սահմանում է, որ «Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի որոշումները, գործողությունները (անգործությունը), բացառությամբ ընտրությունների արդյունքներով ընդունված որոշումների, կարող են բողոքարկվել վերաքննիչ դատարան»: Նման նորմը հաշվի է առել բողոքի կարեւորությունը եւ առանձնահատուկ բնույթը, այդ բողոքները կոլեգիալ կարգով քննելու եւ դատարանի ակտի նկատմամբ նաեւ ավելի մեծ վստահություն ապահովելու անհրաժեշտությունը, քանի որ սույն հոդվածի 8-րդ մասի համաձայն «Ընտրական հանձնաժողովի որոշումները, գործողությունները (անգործությունը) բողոքարկելու մասին դիմումների վերաբերյալ դատարանները վճիռներ կայացնում են սույն հոդվածի 7-րդ կետով սահմանված ժամկետներում: Այդ վճիռները վերջնական են եւ ուժի մեջ են մտնում հրապարակման պահից»: Փաստորեն, ընտրական վեճերը, նաեւ վերաքննիչ դատարանի միջոցով, պետք է լուծվեն հատուկ հայցային վարույթի կարգով: Մինչդեռ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրքը վերաքննիչ դատարանի մասով մասն հնարավորություն չի նախատեսել, որի արդյունքում հատուկ հայցային վարույթի կարգով վերաքննիչ դատարանի կողմից ՀՀ ԿԸՀ որոշումները, գործողությունները (անգործությունը) ՀՀ ընտրական օրենսգրքով նախատեսված ընթացակարգերով բողոքարկելը հնարավոր չի դարձել»:

Սահմանադրական դատարանն արձանագրել է, որ **ՀՀ Ազգային ժողովը պետք է վերացնի ոչ միայն նշված օրենսդրական անհամապատասխանությունները, այլև ամրապնդի հատուկ հայցային վարույթի ինստիտուտի իրավական հիմքերը՝ առավել հստակեցնելով նման վարույթի իրականացման կարգն ու առանձնահատկությունները:**

Սահմանադրական դատարանը գտել է նաև, որ ՀՀ ընտրական օրենսգրքում անկատար է նաև ընտրական հանձնաժողովներում դիմումների (բողոքների) եւ առաջարկությունների քննարկման կարգը սահմանող 40.1 հոդվածը, որն առավելապես պարունակում է այդ փաստաթղթերին ներկայացվող ձեռական պահանջներ: Մինչդեռ, ընտրական գործընթացներն արդյունավետ վերահսկելու, ընտրությունների նկատմամբ հանրության վստահությունը բարձրացնելու առումով անհրաժեշտ է, որպեսզի **օրենսդրական փոփոխությունների արդյունքում հստակ նորմատիվ պահանջ ներկայացվի հատկապես ընտրական հանձնաժողովներում դիմումների (բողոքների) եւ առաջարկությունների ընթացակարգային քննարկմանն ու դրա արդյունքում պատճառաբանված որոշումներ կայացնելուն: Դա ծանրակշիռ նախադրյալներ կստեղծի այդ հանձնաժողովների պատասխանատվության բարձրացման, անհրաժեշտության դեպքում՝ այդ որոշումների դատական կարգով վիճարկման, իսկ ընտրությունների արդյունքներով պայմանավորված գործընթացներում՝ նաև անձանց սահմանադրական իրավունքների դատական արդյունավետ պաշտպանությունը երաշխավորելու ուղղությամբ:**

Սահմանադրական դատարանը, 2008թ. ապրիլի 15-ի իր ՍԳՈ-751 որոշման մեջ արձանագրելով նոր հանգամանքներով վճիռների եւ որոշումների վերանայման օրենսդրական կարգավորման կատարելագործման անհրաժեշտությունը, նշել է. «...սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ նոր հանգամանքների հիման վրա դատական ակտի վերանայման հետ կապված իրավահարաբերությունների օրենսդրական կարգավորման նպատակը պետք է լինի ինչպես արդարադատության մատչելիությունը, այնպես էլ անձանց սահմանադրական իրավունքների դատական պաշտպանության արդյունավետության ապահովումը, որոնց օրենսդրորեն հստակեցնելը կմեծացնի վստահությունն արդարադատության նկատմամբ, մարդկանց հնարավորություն կտա առավել երաշխավորված ու արդյունավետ իրացնել դատական պաշտպանության իրենց սահմանադրական իրավունքը:

Հետեւաբար, օրենսդիրը պարտավոր է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 3.2 բաժնում սահմանել նոր հանգամանքների հիման վրա դատական ակտերի վերանայման այնպիսի հստակ իրավակարգավորում, որը կերաշխավորի անձի՝ Սահմանադրության 101 հոդվածի 6-րդ

կետով ամրագրված՝ սահմանադրական դատարան դիմելու իրավունքի, ինչպես նաև Սահմանադրության 19 հոդվածում ամրագրված իրավունքների արդյունավետ իրացման հնարավորությունը: Անհրաժեշտ է հստակ ամրագրել նաև այն անձանց վերաբերյալ դատական ակտերը վերանայելու օրենսդրական պահանջ, որոնք թեև սահմանադրական դատարանում չեն հանդիսացել դատավարության կողմ, սակայն սահմանադրական դատարանում իրենց գործի քննության հնարավորությունից զրկված են եղել «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 32 հոդվածի 3-րդ կամ 5-րդ մասերի ուժով: Այլապես, սահմանադրական դատարան դիմելու իրավունքը, ինչպես նաև խախտված իրավունքների՝ սահմանադրական դատարանի միջոցով դատական պաշտպանության իրավունքը կդառնան անիրական եւ երեւութական՝ զուրկ լինելով արդյունավետ իրացման հնարավորությունից»:

- Իրավասարեդժման վրա սահմանադրական դատարանի պրակտիկայի ազդեցության հիմնախնդիրները: Գիտության մեջ քննարկվու՞մ է, արդյոք, իրավունքի բացերի հեղազուգման և գնահատման առումով սահմանադրական դատարանի գործունեությունը, ինչպես նաև իրավունքի բացերի լրացման վրա սահմանադրական դատարանի որոշումների ազդեցությունը

Այո: Մասնավորապես գիտության մեջ արտահայտվել է տեսակետ, համաձայն որի՝ օրենքի ու այլ նորմատիվ ակտերի սահմանադրականության ապահովման գործում բացառիկ կարեւորություն է ներկայացնում սահմանադրական արդարադատության մարմինների կողմից ընդունվող որոշումների կատարման եւ դատարանի իրավական դիրքորոշումը որպես իրավունքի աղբյուր հաշվի առնելու խնդիրը: Այս հարցին պետք է ցուցաբերել տարբերակված մոտեցում՝ ըստ իրավական ակտի տեսակի եւ ըստ վերահսկողության ձեւի սահմանելով որոշման իրավական հետեւանքների ու դրա իրացման ամբողջական մեխանիզմ:

«Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 67 հոդվածի համաձայն՝ սահմանադրական դատարանը յուրաքանչյուր տարվա ավարտից հետո՝ մեկ ամսվա ընթացքում, հաղորդում է հրապարակում իր որոշումների կատարման վիճակի վերաբերյալ: Այն ուղարկվում է պետական եւ տեղական ինքնակառավարման համապատասխան մարմիններին:

Առանձին դեպքերում սահմանադրական դատարանի որոշումները սխալ կամ ոչ լիարժեք են ընկալվում ու կատարվում իրավաստեղծ եւ իրավակիրառ սուբյեկտների կողմից, ինչը թույլ չի տալիս սահմանադրական դատարանի որոշումների հիման վրա հետեւողականորեն վերացնել իրա-

ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐ

վունքի բացերը: Ուստի նման պայմաններում վերոհիշյալ տարեկան հաղորդումը, որում մանրամասն վերլուծվում է երկրում սահմանադրական իրավահարաբերությունների վիճակը, լուրջ եւ կարեւոր իրավական միջոց է հանդիսանում իրավունքի բացերի լրացման գործում սահմանադրական դատարանի որոշումների լիարժեք ազդեցության ապահովման համար:

- Այդպիսի որոշումների հիման վրա գնահատվե՞լ է, արդյոք, սահմանադրական դատարանի գործունեությունը որպես «ակտիվիզմ», «չափավորություն», «միևնալիզմ»

Սույն զեկույցում մատնանշված որոշումների հիման վրա՝ ՀՀ սահմանադրական դատարանի գործունեությունը կարելի է գնահատել որպես «ակտիվ» գործունեություն:

2. ԵՐԿՐԻ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐՈՒԹՅԱՆ, ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԱՐԴԱՐԱԳԱՏՈՒԹՅԱՆ ՄԵՉ, ԱՅԼ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԱԿՏԵՐՈՒՄ ՕՐԵՆՍԳՐԱԿԱՆ ԲԱՑԵՐԻ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱՀՍԿՈՂՈՒԹՅԱՆ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄԸ

2.1. Սահմանադրությունն ազգային իրավունքի համակարգում

- Ներկայացրե՞ք ազգային իրավունքի ակտերի աստիճանակարգության բուրգի մոդելը

Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության համաձայն՝ նորմատիվ-իրավական ակտերի աստիճանակարգության բուրգի գագաթին գտնվում է Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությունը, որի 6 հոդվածն ամրագրում է, որ այն «... ունի բարձրագույն իրավաբանական ուժ, և նրա նորմերը գործում են անմիջականորեն»: «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքը միայն կրկնում է վերոհիշյալ սահմանադրական դրույթները, միաժամանակ սահմանելով, որ «Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությունը եւ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության փոփոխությունները նորմատիվ իրավական ակտեր են» (օրենքի 8 հոդվածի 4-րդ մաս):

Սահմանադրության հիշատակված 6 հոդվածի համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետության նորմատիվ իրավական ակտերի աստիճանակարգության մեջ փաստացիորեն երկրորդ տեղն են զբաղեցնում Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պայմանագրերը: Նշված հոդվածի 4-րդ

մասի համաձայն. «... Միջազգային պայմանագրերը Հայաստանի Հանրապետության իրավական համակարգի բաղկացուցիչ մասն են: Եթե վավերացված միջազգային պայմանագրում սահմանվում են այլ նորմեր, քան նախատեսված են օրենքներով, ապա կիրառվում են այդ նորմերը: Սահմանադրությանը հակասող միջազգային պայմանագրերը չեն կարող վավերացվել»:

Հայաստանի Հանրապետության նորմատիվ իրավական ակտերի աստիճանակարգության մեջ հաջորդ տեղն են զբաղեցնում սահմանադրական դատարանի որոշումները և եզրակացությունները, որոնք «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 11 հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ «չպետք է հակասեն Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը, «Սահմանադրական դատարանի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքին»:

Թեպետ վերջին տարիների պրակտիկան վկայում է, որ սահմանադրական դատարանի որոշումները պետք է համապատասխանեն միայն Սահմանադրությանը, և չկա որևէ անհրաժեշտություն կամ սահմանադրական պարտականություն դրանք կախվածության մեջ դնել «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքից, որի դրույթները ևս կարող են դառնալ (և փաստորեն դարձել են) սահմանադրական վերահսկողության օբյեկտ: Այսպես, օրինակ, 2007թ. մայիսի 11-ին Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը «Քաղաքացի Ի. Եղիզարյանի դիմումի հիման վրա՝ «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 68 հոդվածի 15-րդ մասի երկրորդ պարբերության եւ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 230 հոդվածի 1-ին կետի 4.1. ենթակետի եւ 231.2. հոդվածի 1-ին կետի 1-3 ենթակետերի՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործով որոշում է ընդունել (ՄԴՈ-701): 2008թ. ապրիլի 15-ին ՀՀ սահմանադրական դատարանը որոշում է ընդունել «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 68-րդ հոդվածի 10-րդ մասի 2-րդ պարբերության եւ 12-րդ մասի՝ ՀՀ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ գործով (ՄԴՈ-751):

Հայաստանի Հանրապետության նորմատիվ իրավական ակտերի աստիճանակարգության մեջ հաջորդ տեղն են զբաղեցնում Հայաստանի Հանրապետության օրենքները: Սահմանադրության 6 հոդվածի համաձայն. «Օրենքները պետք է համապատասխանեն Սահմանադրությանը: Այլ իրավական ակտերը պետք է համապատասխանեն Սահմանադրությանը եւ օրենքներին»: Այս առումով սկզբունքային նշանակություն ունեն մաս «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 9 հոդվածի 2-րդ մասի դրույթները, որոնք սահմանում են, որ «Օրենքները պետք է համապա-

ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱՆԵՐԻՆԵՐ

տասխանեն Սահմանադրությանը եւ չպետք է հակասեն Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանի որոշումներին»: Նույն հոդվածը սահմանում է, որ «Օրենքները կարող են ընդունվել օրենսգրքերի տեսքով ...», ինչպես նաև, որ. «Օրենսգրքի կարգավորման իրավահարաբերությունների ոլորտում Հայաստանի Հանրապետության մյուս բոլոր օրենքները պետք է համապատասխանեն օրենսգրքերին» (համապատասխանաբար՝ 5-րդ և 6-րդ մասեր):

Օրենքներից հետո գալիս են Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովի որոշումները:

Իրավաբանական աստիճանակարգության պլանում Հանրապետության Նախագահի հրամանագրերը և կարգադրությունները գալիս են անմիջականորեն Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովի որոշումներից հետո: ՀՀ Սահմանադրության 56 հոդվածը սահմանում է, որ «Հանրապետության Նախագահը հրապարակում է հրամանագրեր եւ կարգադրություններ, որոնք չեն կարող հակասել Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը եւ օրենքներին ու ենթակա են կատարման Հանրապետության ամբողջ տարածքում»:

Հայաստանի Հանրապետության նորմատիվ իրավական ակտերի աստիճանակարգության մեջ առանձին տեղ են զբաղեցնում ՀՀ կենտրոնական բանկի խորհրդի և կարգավորող հանձնաժողովների՝ օրենքում ուղղակիորեն ամրագրված իրենց լիազորությունների շրջանակում ընդունված որոշումները:

Հայաստանի Հանրապետության նորմատիվ իրավական ակտերի աստիճանակարգությունը շարունակում են Հայաստանի Հանրապետության կառավարության որոշումները:

Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրական ակտերի աստիճանակարգությունն ավարտում են Հայաստանի Հանրապետության վարչապետի որոշումները:

- Իրավունքի ազգային համակարգում Սահմանադրության տեղը և նշանակությունը

ՀՀ Սահմանադրության 6 հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «Սահմանադրությունն ունի բարձրագույն իրավաբանական ուժ, եւ նրա նորմերը գործում են անմիջականորեն»: Նույն հոդվածի 2-րդ մասը նախատեսում է, որ «Օրենքները պետք է համապատասխանեն Սահմանադրությանը: Այլ իրավական ակտերը պետք է համապատասխանեն Սահմանադրությանը եւ օրենքներին»: Քննարկվող հոդվածի եզրափակիչ մասը սահմանում է, որ «Նորմատիվ իրավական ակտերն ընդունվում են Սահմանադրությանը համապատասխան»:

րության եւ օրենքների հիման վրա եւ դրանց իրականացումն ապահովելու նպատակով»:

«Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքն իր 8 հոդվածի 1-ին մասում նախատեսում է, որ՝ «Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությունն ամրագրում է Հայաստանի Հանրապետության տարածքում իրավական կարգավորման սկզբունքները: Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությունը Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրության իրավական հիմքն է», իսկ նույն հոդվածի 4-րդ մասը սահմանում է, որ «Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությունը եւ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության փոփոխությունները նորմատիվ իրավական ակտեր են»: Նույն հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ «Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությունն ընդունվում կամ դրանում փոփոխություններ կատարվում են հանրաքվեով»:

- Սահմանադրության որպես գերագույն իրավունքի ինչպիսի՞ հասկացություն է զարգացվում սահմանադրական դատարանի կողմից

Վերջին 10 տարում Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանի գործունեության պրակտիկայի վերլուծությունը վկայում է, որ Սահմանադրությունը դիտարկվում է որպես գերագույն իրավունք, որը հիմնականում ունի ինքնաբավ բնույթ:

- Սահմանադրության որպես էքսպլիցիտ և իմպլիցիտ իրավական կարգավորման հասկացությունը

Սահմանադրությունը դիտարկվում է որպես էքսպլիցիտ իրավական կարգավորման աղբյուր, այդքանով հանդերձ, մի շարք որոշումներում սահմանադրական դատարանը Սահմանադրությունը դիտարկել է որպես իմպլիցիտ իրավական կարգավորման աղբյուր:

- Արդյո՞ք սահմանադրական արդարադատության բնագավառում Սահմանադրությունը համարվում է բացեր չունեցող իրավունք

Ինչպես վերը նշվեց, սահմանադրական դատարանը Սահմանադրությունը դիտարկում է որպես ինքնաբավ բնույթ ունեցող գերագույն իրավունք, որը հիմնականում չունի բացեր: Սահմանադրական դատարանի կարծիքով՝ Սահմանադրության հնարավոր տարրնկալումները հանդիսանում են ոչ թե Սահմանադրության՝ որպես ինքնաբավ բնույթ ունեցող գերագույն իրավունքի բացեր, այլ դրա տեքստի տարրնկալումներ և բացեր:

ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱՆԵՐԻՆԵՐ

Այդքանով հանդերձ, նույնիսկ Սահմանադրության, որպես ինքնաբավ բնույթ ունեցող, հիմնականում բացեր չունեցող գերագույն իրավունքի մեկնաբանության ժամանակ, դրանում հնարավոր են ինստիտուցիոնալ և գործառնական բնույթի բացեր, որոնք չեն կարող հաղթահարվել դրա դրույթների սովորական մեկնաբանության ճանապարհով: Այսպես, օրինակ, ՀՀ սահմանադրական դատարանը չունի ՀՀ Սահմանադրության դրույթների վերացական մեկնաբանության կամ լիազորությունների հարցով պետական իշխանության տարբեր մարմինների միջև ծագող վեճերի լուծման լիազորություն, ինչը, իր հերթին, կարող է հանգեցնել Սահմանադրության մեջ գործառնական բնույթի անհաղթահարելի բացերի առկայության:

2.2. Երկրի Սահմանադրության մեջ իրավունքի բացերի սահմանադրականությունը հետազոտելու և գնահատելու՝ սահմանադրական դատարանի լիազորությունների expressis verbis ամրագրումը

- Ինչպիսի՞ իրավական ակտեր են ուղղակիորեն համարվում սահմանադրական վերահսկողության օբյեկտ

Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 100 հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերի համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետությունում սահմանադրական վերահսկողության օբյեկտ են համարվում օրենքները, Ազգային ժողովի որոշումները, Հանրապետության Նախագահի հրամանագրերը, կառավարության, վարչապետի, տեղական ինքնակառավարման մարմինների որոշումները, ինչպես նաև միջազգային պայմանագրերը:

- Արդյո՞ք երկրի Սահմանադրության մեջ ամրագրված են դրույթներ այն մասին, որ սահմանադրական դատարանը հետազոտում և գնահատում է իրավական կարգավորման բացերի (օրենսդրական բացերի) սահմանադրականությունը

Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության մեջ գոյություն չունեն իրավական կարգավորման բացերի (օրենսդրական բացերի) սահմանադրականությունը հետազոտելու և գնահատելու վերաբերյալ սահմանադրական դատարանի լիազորությունն expressis verbis ամրագրող դրույթներ:

- Արդյո՞ք Սահմանադրության մեջ նախատեսվում են օրենսդրական բացերի հետազոտման հսկող ընթացակարգեր

Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության մեջ օրենսդրական բացերի հետազոտման հատուկ ընթացակարգեր նախատեսված չեն:

2.3. Իրավունքի բացերի սահմանադրականությունը հետազոտելու և գնահատելու վերաբերյալ սահմանադրական դատարանի լիազորությունների մեկնաբանությունը սահմանադրական արդարադատության բնագավառում

- Սահմանադրական դատարանը որպես Սահմանադրության պաշտոնական մեկնաբանող

Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության և սահմանադրական դատարանի մասին օրենսդրության մեջ առկա չեն հիշատակումներ սահմանադրական դատարանի կողմից Սահմանադրության դրույթների ուղղակի վերացական մեկնաբանության հնարավորության մասին: Սահմանադրական դատարանը Սահմանադրության այս կամ այն դրույթը մեկնաբանում է իր կողմից քննվող գործի շրջանակներում:

- Արդյո՞ք սահմանադրական դատարանի կողմից մանրամասնվել է օրենսդրական բացերի հեղազոտման և գնահատման վերաբերյալ սահմանադրական դատարանի՝ Սահմանադրության մեջ էքսպլիցիտ կերպով ամրագրված լիազորությունը

Ոչ՝ Սահմանադրության մեջ Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանի նման լիազորության էքսպլիցիտ ամրագրման բացակայության պատճառով:

- Ինչո՞վ են հիմնավորվում օրենսդրական բացերի հեղազոտման և գնահատման վերաբերյալ սահմանադրական դատարանի լիազորությունների՝ Սահմանադրության մեջ էքսպլիցիտ ամրագրման մասին դատողությունները

Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 93 հոդվածը սահմանում է, որ «Հայաստանի Հանրապետությունում սահմանադրական արդարադատությունն իրականացնում է սահմանադրական դատարանը», որը 92 հոդվածի 2-րդ մասի ուժով՝ փաստորեն հանդիսանում է սահմանադրական արդարադատության հարցերով բարձրագույն դատական ատյանը: «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքն իր 1-ին հոդվածում սահմանադրական դատարանի կարգավիճակի վերաբերյալ

ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐ

ամրագրում է սկզբունքային դրույթ՝ սահմանելով, որ «Սահմանադրական դատարանը սահմանադրական արդարադատության բարձրագույն մարմինն է, որն ապահովում է Հայաստանի Հանրապետության իրավակարգում Սահմանադրության գերակայությունը եւ անմիջական գործողությունը»։ Իսկ նույն հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է, որ «Սահմանադրական արդարադատություն իրականացնելիս սահմանադրական դատարանն անկախ է եւ ենթարկվում է միայն Սահմանադրությանը»։

«Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 5 հոդվածի համաձայն (Սահմանադրական դատարանում գործերի քննության հիմնական սկզբունքները)՝ վերջինս իրականացնում է իր գործունեությունը՝ հիմնվելով «գործի հանգամանքների ի պաշտոնե պարզման» սկզբունքի վրա, որի էությունը բացահայտվում է հիշյալ օրենքի 19 հոդվածում, որի համաձայն՝ «Գործի բոլոր հանգամանքները սահմանադրական դատարանը պարզում է ի պաշտոնե՝ չսահմանափակվելով սահմանադրական դատավարության մասնակիցների միջնորդություններով, առաջարկություններով, նրանց ներկայացրած ապացույցներով եւ գործում առկա այլ նյութերով»։

Պետության մեջ սահմանադրական օրինականության, ինչպես նաև Հայաստանի Հանրապետության իրավական համակարգում Սահմանադրության գերակայության և անմիջական գործողության ապահովման հարցերում սահմանադրական դատարանի դերի և տեղի նման ընկալումն իմպլիցիտ կերպով հաստատում է օրենսդրական բացերը հետազոտելու և գնահատելու նրա լիազորությունը։

- Արդյո՞ք սահմանադրական դատարանի կողմից հաստատվել է օրենսդրական բացի առկայության բացահայտման հետևանքների մասին դոկտրինա

Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը շատ գործերով՝ հետազոտելով օրենսդրական բացի առկայության բացահայտման հետևանքների հետ կապված հարցերը, գտնվել է այն սկզբունքային դիրքերում, որ օրենսդրության մեջ բացերի առկայությունն անմիջականորեն բացասական կերպով ազդում է Սահմանադրությանը ամրագրված իրավունքների և հիմնական ազատությունների իրացման վրա և խոչընդոտում է իրավական և ժողովրդավարական պետության կայացմանը։

2.4. Սահմանադրական դատարանի գործունեությունը կարգավորող օրենքում կամ այլ իրավական ակտում իրավունքի բացերի սահմանադրականությունը հետազոտելու և գնահատելու վերաբերյալ սահմանադրական դատարանի լիազորությունների ամրագրումը

- Արդյո՞ք սահմանադրական դատարանի գործունեությունը կարգավորող օրենքում կամ այլ իրավական ակտում նախատեսվում են օրենքներում և մյուս իրավական ակտերում թույլ տրված իրավական կարգավորման բացերը հետազոտելու և գնահատելու՝ սահմանադրական դատարանի լիազորություններ

Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանի գործունեությունը կարգավորող օրենքում կամ այլ իրավական ակտում էքսպլիցիտ կերպով չեն նախատեսվում օրենքներում և մյուս իրավական ակտերում թույլ տրված իրավական կարգավորման բացերը հետազոտելու և գնահատելու՝ սահմանադրական դատարանի լիազորություններ: Այդպանով հանդերձ, «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի մի շարք դրույթներ հիմք են տալիս ենթադրելու, որ սահմանադրական դատարանն ունի այդպիսի իրավունք: Այսպես, օրինակ, 63 հոդվածում սահմանվում է, որ «Իրավական ակտի սահմանադրականությունը որոշելիս սահմանադրական դատարանը գնահատում է ինչպես այդ ակտը, այնպես էլ ձեւավորված իրավակիրառական պրակտիկան» (1-ին մաս), իսկ 68 հոդվածի 7-րդ մասն ամրագրում է, որ նորմատիվ իրավական ակտերի սահմանադրականությունը որոշելու վերաբերյալ որոշում ընդունելիս սահմանադրական դատարանը պարզում է վիճարկվող ակտի կամ վերջինիս առանձին դրույթների համապատասխանությունը Սահմանադրությանը, մասնավորապես հաշվի առնելով՝ «մարդու եւ քաղաքացու՝ Սահմանադրությամբ ամրագրված իրավունքների ու ազատությունների ապահովման եւ պաշտպանության, ազատ իրականացման անհրաժեշտությունը, դրանց սահմանափակումների թույլատրելիությունը, Սահմանադրությամբ նախատեսված՝ իշխանությունների բաժանման եւ հավասարակշռման ապահովվածությունը, պետական եւ տեղական ինքնակառավարման մարմինների եւ դրանց պաշտոնատար անձանց լիազորությունների թույլատրելի սահմանները, Սահմանադրության անմիջական գործողության ապահովման անհրաժեշտությունը»:

- Այդպիսի օրենքում (այլ իրավական ակտում) նախատեսվո՞ւմ են արդյոք, այդպիսի բացերը հետազոտելու հարույկ ընթացակարգեր

«Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքում այդպիսի բացերի հետազոտման հատուկ ընթացակարգեր չեն նախատեսվում: Բացերը հետազոտվում են միայն սահմանադրական վերահսկողության օբյեկտ հանդիսացող օրենսդրական կամ այլ նորմատիվ իրավական ակտերի վիճարկվող դրույթների նկատմամբ սահմանադրական վերահսկողության ընդհանուր կարգով:

- Այդպիսի օրենքի կամ իրավական ակտի համաչայն՝ ինչպիսի՞ որոշումներ է ընդունում սահմանադրական դատարանն օրենսդրական բացի առկայությունն ամրագրելիս

Այդպիսի դեպքերում դատարանն ընդունում է համապատասխան դրույթները Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը հակասող ճանաչելու մասին որոշումներ /տես, մասնավորապես, վերոհիշյալ 1.2. կետում ՍԳՈ-630 և ՍԳՈ-690 որոշումները/:

- Նշված օրենքով կամ իրավական ակտով նախատեսվում է, արդյոք, ով և ինչպես պետք է վերացնի օրենսդրական բացը

Ուղղակիորեն չի նախատեսվում, սակայն «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի առանձին դրույթներ կարող են հիմք հանդիսանալ դրա համար:

Այսպես, «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 68 հոդվածի 15-17 մասերի համաձայն՝ Սահմանադրության 102-րդ հոդվածի 3-րդ մասին համապատասխան, եթե սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ վիճարկվող նորմատիվ իրավական ակտի կամ դրա որեւէ դրույթի՝ սահմանադրական դատարանի որոշման հրապարակման պահին Սահմանադրությանը հակասող եւ անվավեր ճանաչումն անխուսափելիորեն կառաջացնի այնպիսի ծանր հետեւանքներ հանրության եւ պետության համար, որոնք կխաթարեն այդ պահին տվյալ նորմատիվ ակտի վերացմամբ հաստատվելիք իրավական անվտանգությունը, ապա սահմանադրական դատարանը կարող է, տվյալ ակտը ճանաչելով Սահմանադրությանը հակասող, իր որոշման մեջ հետաձգել այդ ակտի իրավաբանական ուժը կորցնելը:

Այդ դեպքում մինչեւ ակտի իրավաբանական ուժը կորցնելն այն համարվում է Սահմանադրությանը համապատասխանող:

Նորմատիվ իրավական ակտի ուժը կորցնելու հետաձգումը պետք է համարժեք լինի այն ժամանակահատվածին, որի ընթացքում հնարավոր եւ անհրաժեշտ է ձեռնարկել սույն հոդվածի 15-րդ մասի առաջին պարբերությունում նշված հետեւանքները կանխելուն ուղղված միջոցառումները:

Հետաձգման մասին որոշումը պետք է ընդունվի այն հաշվարկով, որպեսզի դրանով իրապես կանխվեն անխուսափելի եւ ծանր հետեւանքները հանրության եւ պետության համար, եւ ավելի էական վնաս չպատճառվի մարդու եւ քաղաքացու հիմնական իրավունքներին եւ ազատություններին:

Նույն օրենքի 68 հոդվածի 11-րդ մասի համաձայն՝ անվավեր ճանաչված նորմատիվ ակտի կատարումն ապահովված այլ նորմատիվ ակտերի

համապատասխան դրույթները կորցնում են իրենց իրավաբանական ուժը՝ վիճարկվող ակտի ուժը կորցնելու հետ միաժամանակ:

- Արդյո՞ք դա նախատեսվում է այլ օրենքներում կամ իրավական ակտերում (օրինակ՝ խորհրդարանի կանոնակարգում)

Կարելի է մատնանշել «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 9-րդ հոդվածը, որի համաձայն՝ օրենքները պետք է համապատասխանեն Սահմանադրությանը եւ չպետք է հակասեն Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանի որոշումներին:

Կարելի է մատնանշել նաեւ ՀՀ քրեական դատավարության եւ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքերի այն դրույթները, որոնք նախատեսում են համապատասխանաբար՝ քրեական եւ քաղաքացիական գործերի նորոգում, եթե դատարանների կողմից կիրառված օրենքը սահմանադրական դատարանի կողմից ճանաչվել է Սահմանադրությանը հակասող:

3. ՕՐԵՆՍԳՐԱԿԱՆ ԲԱՅԸ ՈՐՊԵՍ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՀԵՏԱԶՈՏՄԱՆ ՕՐՅԵԿՏ

3.1. Սահմանադրական դատարան դիմելը

- Ձեր երկրում ի՞նչ սուբյեկտներ կարող են դիմել սահմանադրական դատարան

Համաձայն ՀՀ Սահմանադրության 101 հոդվածի՝ ՀՀ սահմանադրական դատարան կարող են դիմել՝ Հանրապետության Նախագահը՝ Սահմանադրության 100-րդ հոդվածի 1, 2, 3, 7-րդ եւ 9-րդ կետերով նախատեսված դեպքերում, Ազգային ժողովը՝ Սահմանադրության 100-րդ հոդվածի 3, 5, 7-րդ եւ 9-րդ կետերով նախատեսված դեպքերում, պատգամավորների առնվազն մեկ հինգերորդը՝ Սահմանադրության 100-րդ հոդվածի 1-ին եւ 3-րդ կետերով նախատեսված դեպքերում, կառավարությունը՝ Սահմանադրության 100-րդ հոդվածի 1, 6, 8-րդ եւ 9-րդ կետերով նախատեսված դեպքերում, տեղական ինքնակառավարման մարմինները՝ իրենց սահմանադրական իրավունքները խախտող պետական մարմիններին՝ նորմատիվ ակտերի՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցով, յուրաքանչյուր ոք (այդ թվում նաև իրավաբանական անձինք)՝ կոնկրետ գործով, երբ առկա է դատարանի վերջնական ակտը, սպառվել են դատական

ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐ

պաշտպանության բոլոր միջոցները եւ վիճարկում է այդ ակտով իր նկատմամբ կիրառված օրենքի դրույթի սահմանադրականությունը, դատարանները եւ գլխավոր դատախազը՝ իրենց վարույթում գտնվող կոնկրետ գործին առնչվող նորմատիվ ակտերի դրույթների սահմանադրականության հարցերով, մարդու իրավունքների պաշտպանը՝ Սահմանադրության 100-րդ հոդվածի 1-ին կետում թվարկված նորմատիվ ակտերի՝ Սահմանադրության 2-րդ գլխի դրույթներին համապատասխանության հարցերով, Հանրապետության Նախագահի եւ պատգամավորության թեկնածուները՝ Սահմանադրության 100-րդ հոդվածի 3.1-րդ եւ 4-րդ կետերի շրջանակներում իրենց առնչվող հարցերով:

- Արդյո՞ք նրանք՝ բոլորը, կարող են օրենսդրական բացի հարց բարձրացնել

Ոչ: Միայն այն սուբյեկտները, որոնք կարող են դիմել սահմանադրական դատարան Սահմանադրության 100 հոդվածի 1-ին կետում նշված հարցերով. Հանրապետության Նախագահը, պատգամավորների առնվազն մեկ հինգերորդը, տեղական ինքնակառավարման մարմինները, ֆիզիկական և իրավաբանական անձինք, դատարանները եւ գլխավոր դատախազը, մարդու իրավունքների պաշտպանը:

3.2. Օրենսդրական բացերը դիմողների դիմումներում և միջնորդություններում

- Կարո՞ղ են, արդյոք, սահմանադրական դատարանի դիմողները վիճարկվող ակտի սահմանադրականության վերաբերյալ իրենց կասկածները հիմնավորել նրանով, որ, իրենց կարծիքով, ակտում առկա է իրավունքի բաց (օրենսդրական բաց)

Այո:

- Սահմանադրական դատարանն ներկայացված դիմումների ո՞ր մասն են կազմում այն դիմումները, որոնցում իրավական ակտի՝ Սահմանադրությանը հակասությունը հիմնավորվում է օրենսդրական բացով

2006թ. հուլիսի 1-ից 2007թ. սեպտեմբերի 15-ն ընկած ժամանակահատվածում ՀՀ սահմանադրական դատարանն դիմելու իրավունք ունեցող սուբյեկտների կողմից իրավական ակտի՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը վիճարկվել է 83 դիմումներում, որից 14 դի-

մումներում անհամապատասխանությունը հիմնավորվել է օրենսդրական բացով:

- Սահմանադրական դատարանի դիմելու իրավունք ունեցող ո՞ր սուբյեկտներն են մյուսների համեմատությամբ առավել հաճախ իրենց դիմումներում մատնանշում օրենսդրական բացերը որպես Սահմանադրությանն իրավական ակտի անհամապատասխանության պատճառ

Սահմանադրությանն իրավական ակտի անհամապատասխանությունն օրենսդրական բացի հիման վրա՝ հիմնականում վիճարկվում է անհատական դիմումներում: Քաղաքացիներին օրենքով սահմանադրական դատարանի դիմելու իրավունք վերապահելուց ի վեր. 2006թ. հուլիսի 1-ից մինչև 2007թ. սեպտեմբերի 15-ն ընկած ժամանակահատվածում սահմանադրական դատարանում մուտքագրվել է 448 անհատական դիմում, որոնցից քննության է ընդունվել 25-ը, քննության ընդունված անհատական դիմումներում օրենսդրական բացի հիման վրա իրավական ակտերի՝ Սահմանադրությանը հակասությունը վիճարկվել է 13 դեպքում:

- Արդյո՞ք նախատեսվում են հատուկ պահանջներ օրենսդրական բացի հակասահմանադրականության հարց պարունակող դիմումի չեփ, բովանդակության կամ կառուցվածքի համար: Եթե՞ այո, բնութագրեք դրանք: Այդպիսի պահանջները սահմանվա՞ծ են սահմանադրական դատարանի գործունեությունը կարգավորող օրենքում, թե՞ չեփավորված են սահմանադրական արդարադատության պրակտիկայում

Հատուկ պահանջներ նախատեսված չեն:

3.3. Օրենսդրական բացերի հետազոտումը սահմանադրական դատարանի նախաձեռնությամբ

- Արդյո՞ք սահմանադրական դատարանը դիմումը քննելիս օրենսդրական բացը հետազոտելու ex officio նախաձեռնություն է ցուցաբերում և ինչո՞վ է դա հիմնավորում (եթե դիմողի կողմից օրենսդրական բացի հարց չի բարձրացվել): Յույց տվե՞ք առավել բնութագրական գործերը և որքան հնարավոր է լայնորեն ներկայացրե՞ք դատարանի դիրքորոշումները

Այո: Դա հիմնավորվում է «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 19 հոդվածով, 63 հոդվածի 1-ին մասով, 68 հոդվածի 7-րդ մասով:

ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԳԻՐՆԵՐ

Մասնավորապես, համաձայն ՄԳ մասին ՀՀ օրենքի 19 հոդվածի՝ «Գործի բոլոր հանգամանքները սահմանադրական դատարանը պարզում է ի պաշտոնե՝ չսահմանափակվելով սահմանադրական դատավարության մասնակիցների միջնորդություններով, առաջարկություններով, նրանց ներկայացրած ապացույցներով եւ գործում առկա այլ նյութերով»:

Համաձայն ՄԳ մասին ՀՀ օրենքի 63 հոդվածի 1-ին մասի՝ «Իրավական ակտի սահմանադրականությունը որոշելիս սահմանադրական դատարանը գնահատում է ինչպես այդ ակտը, այնպես էլ ձեւավորված իրավակիրառական պրակտիկան»:

Համաձայն ՄԳ մասին ՀՀ օրենքի 68 հոդվածի 7-րդ մասի՝ «... որոշում ընդունելիս սահմանադրական դատարանը պարզում է վիճարկվող ակտի կամ վերջինիս առանձին դրույթների համապատասխանությունը Սահմանադրությանը՝ մասնավորապես հաշվի առնելով՝

- 1) իրավական ակտի պահանջվող տեսակը.
- 2) իրավական ակտն ընդունելու եւ գործողության մեջ դնելու Սահմանադրությամբ նախատեսված կարգի պահպանվածությունը.
- 3) մարդու եւ քաղաքացու՝ Սահմանադրությամբ ամրագրված իրավունքների ու ազատությունների ապահովման եւ պաշտպանության, ազատ իրականացման անհրաժեշտությունը, դրանց սահմանափակումների թույլատրելիությունը.
- 4) Սահմանադրությամբ նախատեսված՝ իշխանությունների բաժանման եւ հավասարակշռման ապահովվածությունը.
- 5) պետական եւ տեղական ինքնակառավարման մարմինների եւ դրանց պաշտոնատար անձանց լիազորությունների թույլատրելի սահմանները.
- 6) Սահմանադրության անմիջական գործողության ապահովման անհրաժեշտությունը»:

Առավել բնութագրական գործերից կարելի է նշել հետևյալները.

ա) սահմանադրական դատարանի 2006 թվականի ապրիլի 18-ի ՄԳՈ-630 որոշումը (դատարանի հիմնավորումները տես վերը՝ 1.2. կետում),

բ) սահմանադրական դատարանի 2006 թվականի նոյեմբերի 16-ի ՄԳՈ-665 որոշումը.

ՀՀ սահմանադրական դատարան ներկայացրած իր դիմումում դիմողը մասնավորապես նշել է, որ Երեւանի Կենտրոն եւ Նորք-Մարաշ համայնքների առաջին ատյանի դատարանն իր «Դիմումի ընդունումը մերժելու մասին» որոշմամբ իրեն զրկել է իր իրավունքների եւ ազատությունների դատական պաշտպանության իրավունքի իրացման հնարավորությունից, որը երաշխավորված է ՀՀ Սահմանադրության 18 հոդվածով: Նրա կարծի-

քով, դրա պատճառը ՀՀ քաղ. դատ. օր.-ի 160 հոդվածի 1-ին կետի 2-րդ պարբերության շարադրանքի անորոշությունն է, որի պատճառով այն դատական պրակտիկայում կիրառվում է միանշանակ ի վնաս մարդու եւ քաղաքացու դատական պաշտպանության իրավունքի: Օրենքի այդպիսի անորոշությունը հակասում է իրավական պետության՝ Սահմանադրությամբ ամրագրված սկզբունքին (դատարանի հիմնավորումները տես վերը՝ 1.2. կետում),

գ) սահմանադրական դատարանի 2007 թվականի ապրիլի 9-ի ՍԴՌ-690 որոշումը.

դիմողներն իրենց դիրքորոշումը հիմնականում պատճառաբանում են հետեւյալ փաստարկներով. յուրաքանչյուր ոք ունի իր իրավունքները եւ ազատություններն օրենքով չարգելված բոլոր միջոցներով պաշտպանելու, պետական մարմինների առջեւ իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի, հավասարության պայմաններում, արդարության բոլոր պահանջների պահպանմամբ, անկախ եւ անկողմնակալ դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում իր գործի հրապարակային քննության իրավունք: Մինչդեռ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի վիճարկվող դրույթները ձեւակերպված չլինելով որոշակի, միատեսակ մատչելի ու բավարար ճշտությամբ, չբխելով քաղաքացիական դատավարության մասին օրենսդրության ընդհանուր տրամաբանությունից, հնարավորություն չեն տալիս անձին դրանց համապատասխանեցնել իր վարքագիծը եւ դատական կարգով արդյունավետ պաշտպանել իր սահմանադրական իրավունքները: Ըստ դիմող կողմի՝ օրենսգրքի վիճարկվող դրույթները չեն համապատասխանում իրավական որոշակիության պահանջին նաեւ այն առումով, որ դրանցով չի սահմանվել վճռաբեկ բողոքը վճռաբեկ դատարանի կողմից վարույթ ընդունելու բավարար հստակ ձեւակերպված ընթացակարգ (դատարանի հիմնավորումները տես վերը՝ 1.2. կետում):

Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը որոշեց Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 231.1. հոդվածի 2-րդ կետը՝ վճռաբեկ բողոքը վերադարձնելու մասին որոշման պատճառաբանման պարտադիր պայման չնախատեսելու առումով ճանաչել Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 3, 6 (1-ին եւ 2-րդ մասեր), 18 (1-ին մաս) եւ 19 (1-ին մաս) հոդվածների պահանջներին հակասող եւ անվավեր,

դ) **նույնական մոդեցում է ՀՀ սահմանադրական դատարանի կողմից ցուցաբերվել** սահմանադրական դատարանի 2007 թվականի ապրիլի 11-ի ՍԴՌ- 691 որոշմամբ:

3.4. Օրենսդրական բացերն օրենքներում և մյուս իրավական ակտերում

- Արդյո՞ք սահմանադրական դատարանի կողմից հեղազույրվում և զնահադրվում են իրավական կարգավորման բացերը ոչ միայն օրենքներում, այլ նաև մյուս իրավական ակտերում (օրինակ՝ միջազգային պայմանագրերում, ենթաօրենսդրական ակտերում և այլն)

Համաձայն ՀՀ Սահմանադրության 100 հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերի՝ ՀՀ սահմանադրական դատարանն օրենքով սահմանված կարգով որոշում է օրենքների, Ազգային ժողովի որոշումների, Հանրապետության Նախագահի հրամանագրերի, կառավարության, վարչապետի, տեղական ինքնակառավարման մարմինների որոշումների համապատասխանությունը Սահմանադրությանը, մինչև միջազգային պայմանագրի վավերացումը որոշում է դրանում ամրագրված պարտավորությունների համապատասխանությունը Սահմանադրությանը: Հետևաբար, իրավական կարգավորման բացի խնդիրը տեսականորեն կարող է ուսումնասիրվել և զնահատվել այդ բոլոր ակտերի կամ դրանց դրույթների սահմանադրականության հարցը լուծելիս: ՀՀ սահմանադրական դատարանի գործունեության ընթացքում միայն մեկ դեպք է եղել, երբ այդ խնդիրն ուսումնասիրվել է ենթաօրենսդրական ակտի սահմանադրականության հարցի լուծման ժամանակ: Պետք է նշել, որ դա ընդհանրապես միակ դեպքն է, երբ ենթաօրենսդրական ակտը քննության առարկա է դարձել ՀՀ սահմանադրական դատարանում: Այդ գործի քննության ընթացքում սահմանադրական դատարանի կայացրած որոշմամբ /18.04.2006թ., ՄԴՈ-630/ արձանագրվել է, որ ՀՀ կառավարության 1 օգոստոսի 2002թ. թիվ 1151-Ն որոշումը չի համապատասխանում ՀՀ Սահմանադրությանը:

- Օրենսդրական բացը նշանակում է միայն Սահմանադրությանը հակասող իրավական կարգավորման բաց, թե՞ նաև իրավական կարգավորման բաց, որը հակասում է առավել բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող իրավական կարգավորմանը /օրինակ, երբ կառավարության ակտում բացակայում են իրավական կարգավորման փարրերը, որոնք անհրաժեշտ են Սահմանադրության կամ Սահմանադրությանը չհակասող օրենքի համաշայն/

Եթե առավել ցածր իրավաբանական ուժ ունեցող ակտում բացակայում են իրավական կարգավորման տարրերը, որոնք անհրաժեշտ են Սահմանադրությանը չհակասող՝ առավել բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող ակտի համաձայն, ապա այդպիսի օրենսդրական բացը ճանաչվում է որ-

պես օրենսդրական բաց, որը հակասում է և՛ Սահմանադրությանը, և՛ Սահմանադրությանը չհակասող՝ առավել բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող ակտին:

- Կարելի՞ է, արդյոք, պայրվիրակված օրենսդրության դեպքում որպես օրենսդրական բաց դիտել այն հանգամանքը, երբ պայրվիրակման ժամանակ կիրառվում է «կարող է» («իրավունք ունի», «իրավասու է») հասկացությունը, իսկ ենթաօրենսդրական ակտով սահմանված կարգավորումը ներառում է միայն պայրվիրակման մի մասը

ՀՀ սահմանադրական դատարանի համապատասխան պրակտիկայից կարելի է մատնանշել նրա 2006թ. ապրիլի 18-ի ՄԴՈ-630 որոշումը: Այս որոշման մեջ սահմանադրական դատարանը ՀՀ կառավարության վիճարկվող որոշման կապակցությամբ մասնավորապես նշել է. «ՀՀ կառավարության քննության առարկա որոշումն իր բովանդակությամբ նպատակների հայտարարագրում է որոշակի գործողություններ իրականացնելու համար: Խնդիրն այդ նպատակների բնույթի եւ իրավական բովանդակության գնահատումը չէ: Հարցն այն է, թե ի՞նչ իրավական հիմքերով է ընդունվել այդ որոշումը: Որոշման նախաբանում ասվում է. «Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգրքի 218-րդ ու Հայաստանի Հանրապետության հողային օրենսգրքի 104-րդ հոդվածներին համապատասխան եւ Երեսնում կառուցապատման ծրագրեր իրականացնելու նպատակով Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունը որոշում է...»: Այլ հիմնավորումներ չկան: ՀՀ կառավարության որոշումը վկայակոչում է այնպիսի օրենսդրական դրույթներ, որոնք բավարար հիմք չեն կարող հանդիսանալ սեփականության հարկադիր օտարման համար: Կարելի է նաեւ այն հանգամանքը, որ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 218 հոդվածի 2-րդ կետում սահմանվում է, որ «Պետության կամ համայնքի կարիքների համար հողամասը վերցնելու մասին որոշում ընդունելու լիազորություն ունեցող պետական մարմինը, ինչպես նաեւ այդ որոշման նախապատրաստման եւ ընդունման կարգը սահմանվում են օրենքով»: Օրենսգրքում նման դրույթի առկայությունը վկայում է այդ հարցերի օրենքի մակարդակով կարգավորման անհրաժեշտության մասին: Իսկ դա անհրաժեշտ է սեփականության իրավունքի պաշտպանության օրենսդրական երաշխիքներ ապահովելու համար: Սակայն գործի քննությունը վկայեց, որ ՀՀ իրավական ակտերի համակարգում դեռեւս նման օրենք չի ընդունվել»:

Այս կապակցությամբ հարկ է հիշատակել նաեւ «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 68 հոդվածի 11-րդ մասը, որի համաձայն՝

անվավեր ճանաչված նորմատիվ ակտի կատարումն ապահոված այլ նորմատիվ ակտերի համապատասխան դրույթները կորցնում են իրենց իրավաբանական ուժը՝ վիճարկվող ակտի ուժը կորցնելու հետ միաժամանակ:

3.5. Սահմանադրական դատարանի մերժումը՝ հետազոտելու և գնահատելու իրավունքի բացերը

- Ինչո՞վ է սահմանադրական դատարանը հիմնավորում իրավական կարգավորման բացի սահմանադրականությունը հետազոտելու և գնահատելու մերժումը/նման հետազոտություններ կատարելու համար Սահմանադրության մեջ և օրենքում ուղղակի հղումների բացակայությունը, «քաղաքական հարցերի» դոկտրինան, իրավաստեղծ գործունեության մեջ օրենսդրի բացառիկ իրավասության նկատմամբ հարգանքը և այլն/

Եթե դիմումը համապատասխանում է «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի պահանջներին, ապա սահմանադրական դատարանը պարտավոր է քննության ընդունել այդ դիմումը, հետազոտել և գնահատել իրավական կարգավորման բացի սահմանադրականությունը:

3.6. «Նմանատիպ» բնույթի հետազոտությունների նախաձեռնումը

- Կարո՞ղ է, արդյոք, սահմանադրական դատարանը, չհետազոտելով օրենսդրական բացերը, սահմանադրական դատավարության գործերով իրականացնել «նմանատիպ» բնույթի հետազոտություններ: Այդպիսի հետազոտություններ իրականացվում են դիմողի խնդրանքով, թե՞ դատարանի նախաձեռնությամբ: Արդյո՞ք այդպիսի հետազոտությունները կապված են եղել սահմանադրական իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության հետ:

Ոչ: Իրավունքի բացի տարբերակիչ հատկությունը կայանում է նրանում, որ այն փաստական հանգամանքները, որոնց վերաբերյալ բացակայում է կոնկրետ նորմատիվ պատվիրանը, ընդհանուր առմամբ և ամբողջությամբ իրավունքով կարգավորված են, օրենսդիրն այստեղ իր կամքն արտահայտել է նմանատիպ հանգամանքները կարգավորելու միջոցով, իրավունքի ընդհանուր նորմերի, ընդհանուր և ճյուղային իրավական սկզբունքների միջոցով: Այստեղից բխում է, որ օրենսդրական բացի հայտնաբերման համար պետք է բացահայտել նմանատիպ հանգամանքների կարգավորվածության առկայության փաստը: Այսպիսով, առանց հետազոտելու օրենսդրական բացերը, անիմաստ են դառնում «նմանատիպ» բնույթի հետազոտությունները:

**4. ՕՐԵՆՍԳՐԱԿԱՆ ԲԱՑԵՐԻ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ
ՀԵՏԱԶՈՏՈՒՄԸ ԵՎ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄԸ**

4.1. Օրենսդրական բացերի հետազոտման առանձնահատկությունները

- Օրենսդրական բացերի հետազոտման առանձնահատկությունները a priori և a posteriori սահմանադրական վերահսկողություն իրականացնելիս: Արդյո՞ք ծագում է օրենսդրական բացերի հիմնախնդիր հանրային իշխանության մարմինների իրավասության, սահմանադրական իրավունքների և ազատությունների խախտման և այլնի վերաբերյալ սահմանադրական դատավարության գործեր քննելիս: Օրենսդրական բացերի հետազոտման և գնահատման առանձնահատկություններն այն օրենքների վերաբերյալ սահմանադրական դատավարության գործեր քննելիս, որոնցով ապահովվում է անչի իրավունքների և ազատությունների /քաղաքացիական, քաղաքական, սոցիալական, արհեստական և մշակութային/ իրականացումը

Սահմանադրական վերահսկողության և սահմանադրական դատավարության առանձնահատկություններից անկախ՝ «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 19 հոդվածը, 63 հոդվածի 1-ին մասը և 68 հոդվածի 7-րդ մասը նախատեսում են օրենսդրական բացերի հետազոտման և գնահատման միասնական մոտեցում:

Մասնավորապես, համաձայն ՄԳ մասին ՀՀ օրենքի 19-րդ հոդվածի՝ «Գործի բոլոր հանգամանքները սահմանադրական դատարանը պարզում է ի պաշտոնե՝ չսահմանափակվելով սահմանադրական դատավարության մասնակիցների միջնորդություններով, առաջարկություններով, նրանց ներկայացրած ապացույցներով եւ գործում առկա այլ նյութերով»:

Համաձայն ՄԳ մասին ՀՀ օրենքի 63 հոդվածի 1-ին մասի՝ «Իրավական ակտի սահմանադրականությունը որոշելիս սահմանադրական դատարանը գնահատում է ինչպես այդ ակտը, այնպես էլ ձեւավորված իրավակիրառական պրակտիկան»:

Համաձայն ՄԳ մասին ՀՀ օրենքի 68 հոդվածի 7-րդ մասի՝ «... որոշում ընդունելիս սահմանադրական դատարանը պարզում է վիճարկվող ակտի կամ վերջինիս առանձին դրույթների համապատասխանությունը Սահմանադրությանը՝ մասնավորապես հաշվի առնելով՝

- 1) իրավական ակտի պահանջվող տեսակը.
- 2) իրավական ակտն ընդունելու եւ գործողության մեջ դնելու Սահմանադրությամբ նախատեսված կարգի պահպանվածությունը.
- 3) մարդու եւ քաղաքացու՝ Սահմանադրությամբ ամրագրված իրա-

ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐ

վունքների ու ազատությունների ապահովման եւ պաշտպանության, ազատ իրականացման անհրաժեշտությունը, դրանց սահմանափակումների թույլատրելիությունը.

4) Սահմանադրությամբ նախատեսված՝ իշխանությունների բաժանման եւ հավասարակշռման ապահովվածությունը.

5) պետական եւ տեղական ինքնակառավարման մարմինների եւ դրանց պաշտոնատար անձանց լիազորությունների թույլատրելի սահմանները.

6) Սահմանադրության անմիջական գործողության ապահովման անհրաժեշտությունը»:

- Նյութական և դատավարական իրավունքում օրենսդրական բացերի հեղափոխման առանձնահատկությունները: Մասնավոր և հանրային իրավունքում օրենսդրական բացերի հեղափոխման յուրահատկությունը: Օրենսդրական բացերի հեղափոխման յուրահատկությունը միջազգային պայմանագրերի սահմանադրականությունն ստուգելիս: Այս հարցերին պատասխանելիս նշեք սահմանադրական դատավարությանն առավել բնորոշ գործերը:

Սահմանադրական վերահսկողության և սահմանադրական դատավարության առանձնահատկություններից անկախ՝ «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 19 հոդվածը, 63 հոդվածի 1-ին մասը և 68 հոդվածի 7-րդ մասը նախատեսում են օրենսդրական բացերի հետազոտմանը և գնահատմանը միասնական մոտեցում:

Սակայն ՀՀ սահմանադրական դատարանը դատավարական նորմերի սահմանադրականության հարցը քննարկելիս հատուկ ուշադրության եւ վերլուծության առարկա է դարձնում այն հարցը, թե արդյոք ամրագրված նյութական իրավունքի համար ապահովված է համապատասխան դատավարական իրացման հնարավորություն: Մասնավորապես, սահմանադրական դատարանի 2006թ. նոյեմբերի 16-ի ՍԴՈ-665 որոշման մեջ սահմանադրական դատարանը, այդ հարցի քննարկման արդյունքում, նշել է. «ՀՀ քաղ. օր.-ի 14 եւ 15 հոդվածների համապատասխան դրույթների եւ ՀՀ քաղ. դատ. օր.-ի 160 հոդվածի 1-ին կետի բովանդակության համեմատական վերլուծությունը վկայում է, որ օրենսդիրը փորձելով ՀՀ քաղ. օր.-ի 14 եւ 15 հոդվածներում նշված դրույթների պահանջներին համարժեք ձեւավորել դրանց դատավարական լուծման ընթացակարգը, ստեղծել է, սակայն, այնպիսի իրավիճակ, երբ դատավարական իրավունքի նորմն արգելք է դարձել նյութական իրավունքի նորմի իրականացմանը»: Խնդրո առարկայի կապակցությամբ հարկ է մատնանշել նաեւ սահմանադրական

դատարանի 2007թ. նոյեմբերի 28-ի ՍԴՈ-719 որոշումը, որում սահմանադրական դատարանը, մասնավորապես, նշել է. «Օրենսդիր մարմնի խնդիրն է ազգային դատավարական իրավունքում ամրագրելու անգործության հաղթահարման արդյունավետ մեխանիզմներ: Հարցը վերաբերում է դատական պաշտպանության արդյունավետ միջոցների երաշխավորմանը՝ հենց անգործության դեմ գործուն իրավական երաշխիքներ ձեռնարկելու եղանակով, ապահովելու եւ երաշխավորելու մարդու արդյունավետ դատական պաշտպանության սահմանադրական իրավունքը»:

4.2. Օրենսդրական բացի առկայության ամրագրումը

- Յույց Կվեք Չեր երկրի սահմանադրական արդարադատության բնագավառում չհավորված չափանիշները, որոնց համապատասխան իրավական կարգավորման բացերը ճանաչվում են հակասահմանադրական

Իրավական կարգավորման բացի սահմանադրականության գնահատման ժամանակ ՀՀ սահմանադրական դատարանը կիրառում է իրավական ակտերի կամ դրանց դրույթների սահմանադրականության **գնահատման ընդհանուր չափանիշները՝** առաջնորդվելով նաև արդեն հիշատակված՝ «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 63 հոդվածի 1-ին մասի և 68 հոդվածի 7-րդ մասի դրույթներով:

Նմանատիպ գործերի քննության ժամանակ ՀՀ սահմանադրական դատարանը որպես ելակետային եւ հիմնական սկզբունք հիմնվում է իրավունքի գերակայության սկզբունքի վրա, որի բովանդակությունը բացահայտված է վերոհիշյալ հոդվածների դրույթներում:

- Արդյո՞ք սահմանադրական դատարանը հեղազոտում է օրենքի կամ այլ իրավական ակտի միայն վիճարկվող դրույթները: Սահմանադրական դատարանը բավարարվում է վիճարկվող դրույթների /կամ վիճարկվող ակտի/ բովանդակության բացառապես ավտոնոմ հեղազոտությամբ, թե՞ դրանք վերլուծում է ամբողջ ակտում /ակտերի համակարգում կամ իրավունքի ողջ բնագավառում/ սահմանված իրավական կարգավորման համարեքսպում

ՍԴ մասին ՀՀ օրենքի 68 հոդվածի 9-րդ մասը սահմանում է, որ «Սահմանադրության 100 հոդվածի 1-ին կետում նշված որեւէ նորմատիվ ակտի սահմանադրականությունը որոշելիս սահմանադրական դատարանը պարզում է նաեւ այդ ակտի վիճարկվող դրույթի հետ համակարգային

առումով փոխկապակցված տվյալ ակտի այլ դրույթների սահմանադրականությունը: Հավաստիանալով վիճարկվող դրույթների հետ փոխկապակցված տվյալ նորմատիվ ակտի այլ դրույթների՝ Սահմանադրությանը հակասելու մեջ՝ սահմանադրական դատարանը կարող է Սահմանադրությանը հակասող եւ անվավեր ճանաչել նաեւ այդ դրույթները»:

Բացի դրանից, ՄԴ իրավական դիրքորոշումների ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ իրավական ակտը կամ դրա դրույթը գնահատելիս՝ ՄԴ-ն հետազոտում է նաև այլ իրավական ակտեր: Մասնավորապես.

ա) 2006թ. հոկտեմբերի 10-ի ՄԴՌ-650 որոշման մեջ ՄԴ-ն՝ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 280 հոդվածի 1-ին եւ 2-րդ մասերի, ՀՀ հողային օրենսգրքի 100 հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետի եւ 101 հոդվածի, «Քաղաքացիների առաջարկությունները, դիմումները եւ գանգատները քննարկելու կարգի մասին» 04.12.1990թ. օրենքի 2-րդ կետի, «Քաղաքացիների առաջարկությունները, դիմումները եւ բողոքները քննարկելու կարգի մասին» 24.11.1999թ. օրենքի հոդված 2-ի, ինչպես նաեւ «Վարչարարության հիմունքների եւ վարչական վարույթի մասին» օրենքի 31 հոդվածի եւ 50 հոդվածի 1-ին մասի ա) կետի համեմատական վերլուծության արդյունքում արձանագրում է, որ «նշված իրավական նորմերի համադրումը վկայում է, որ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 280 հոդվածը սահմանել է սեփականության իրավունքից հրաժարվելու ընդհանուր իրավական հիմքը, իսկ ՀՀ հողային օրենսգրքի 100 եւ 101 հոդվածները՝ հողամասի նկատմամբ քաղաքացիների եւ իրավաբանական անձանց իրավունքների դադարման համատեքստում, հստակ ու որոշակի կանոնակարգել են հողամասից հրաժարվելու հիմքերը, մասնավորապես՝ հաշվի առնելով նաեւ ՀՀ Սահմանադրության 3, 8 եւ 31 հոդվածների պահանջները»:

բ) 2006թ. նոյեմբերի 16-ի ՄԴՌ- 665 որոշման մեջ, անդրադառնալով ՀՀ քաղ. դատ. օր.-ի 160 հոդվածի 1-ին կետի սահմանադրականության հարցին, սահմանադրական դատարանը նշում է, որ ընդհանուր իրավասության դատարանների կողմից ձեւավորված դիրքորոշումը, սակայն՝ կապված ՀՀ քաղ. դատ. օր.-ի 160 հոդվածի 1-ին կետի 2-րդ պարբերության մեկնաբանության հետ, ոչ միայն համահունչ չէ ՀՀ քաղ. օր.-ի 15 հոդվածի 1-ին կետին, այլ նաեւ հակասում է «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 6 հոդվածի 4-րդ կետի այն դրույթին, համաձայն որի՝ նորմատիվ իրավական ակտեր ընդունելու իրավասություն, ի թիվս այլոց, ունեն ՀՀ առաջին ատյանի դատարանները, վերաքննիչ դատարանները եւ վճարեկ դատարանը՝ օրենքին կամ սույն օրենքով նախատեսված դեպքերում ավելի բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող իրավական ակտերին հակասող պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմնի իրավական ակտն անվավեր ճանաչելու մասով: Միաժամանակ, «Իրավական

ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 22 հոդվածը սահմանում է, որ «Հայաստանի Հանրապետության Նախագահի հրամանագրերն ու կարգադրությունները, Հայաստանի Հանրապետության կառավարության որոշումները, Հայաստանի Հանրապետության վարչապետի որոշումները, գերատեսչական իրավական ակտերը եւ տեղական ինքնակառավարման մարմինների իրավական ակտերը, Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պայմանագրերը, բացառությամբ Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովի վավերացրածների, ներքին եւ անհատական իրավական ակտերը չպետք է հակասեն օրինական ուժի մեջ մտած ընդհանուր իրավասության դատարանների դատական ակտերին»:

զ) 2007թ. մայիսի 11-ի ՄԳՈ-701 որոշման մեջ ՄԳ-ն նշում է, որ վիճարկվող դրույթի իրավական բովանդակությունն ամանցյալ է եւ անհրաժեշտաբար բխում է Սահմանադրության 102 հոդվածի 3-րդ մասի, ինչպես նաեւ «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 68 հոդվածի 15-րդ մասի առաջին պարբերության դրույթներից: Հետեւաբար, «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 68 հոդվածի 15-րդ մասի երկրորդ պարբերության դրույթի ձեւակերպումն իրավակիրառական պրակտիկայում պետք է մեկնաբանվի Սահմանադրության 102 հոդվածի 3-րդ մասի համատեքստում, որ Սահմանադրությունը հնարավոր է դարձնում սահմանադրական դատարանի կողմից Սահմանադրությանը չհամապատասխանող նորմի ժամանակավորապես կիրառումը,

դ) 2007թ. հուլիսի 24-ի ՄԳՈ-710 որոշման մեջ ՀՀ սահմանադրական դատարանը նշել է. «... դիմողը վիճարկում է ՀՀ քր.դատ.օր.-ի 311 հոդվածի 2-րդ կետի սահմանադրականությունը: Մինչդեռ քրեական գործը դատարանի կողմից լրացուցիչ նախաքննության ուղարկելու ինստիտուտը կարգավորվում է ոչ միայն վիճարկվող հոդվածի 2-րդ կետով, այլեւ ամբողջ հոդվածով, ինչպես նաեւ ՀՀ քր.դատ.օր.-ի 292 հոդվածի 5-րդ կետով, 297 հոդվածով, 363 հոդվածի 2-րդ մասով, 394 հոդվածի 5-րդ մասով, 398 հոդվածի 6-րդ մասով, 419 հոդվածի 2-րդ կետով, 421 հոդվածի 3-րդ մասով: Ուստի, «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 68 հոդվածի 9-րդ մասի հիմքով, սահմանադրական դատարանը պարտավոր է պարզել նաեւ վիճարկվող դրույթի հետ համակարգային առումով փոխկապակցված տվյալ ակտի վերոհիշյալ դրույթների սահմանադրականությունը»: Գործի քննության արդյունքում ՀՀ սահմանադրական դատարանը Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 19 հոդվածին (1-ին մաս) հակասող եւ անվավեր է ճանաչել ոչ միայն Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի վիճարկվող 311 հոդվածի 2-րդ կետի դրույթները, այլ նաեւ վերոհիշյալ հոդվածների դրույթները,

ե) 2008թ. ապրիլի 15-ին ՀՀ սահմանադրական դատարանը որոշում է ընդունել «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 68-րդ հոդվածի 10-րդ մասի 2-րդ պարբերության եւ 12-րդ մասի` ՀՀ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ գործով (ՍԳՈ-751): «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 68 հոդվածի 9-րդ մասին համապատասխան` սահմանադրական դատարանն անդրադարձել է վիճարկվող դրույթի հետ համակարգային առումով փոխկապակցված` «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 69 հոդվածի 12-րդ մասի սահմանադրականության հարցին եւ այդ մասի դրույթները ճանաչել Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 19 հոդվածի պահանջներին հակասող եւ անվավեր այն մասով, որով սահմանափակվում է նոր հանգամանքների հիմքով այն անձանց իրավունքների վերականգնման հնարավորությունը, որոնց վերաբերյալ վերջնական դատական ակտի կայացման եւ տվյալ անձի նկատմամբ կիրառված օրենքի դրույթի սահմանադրականության հարցի վերաբերյալ այլ դիմումի (դիմումների) հիման վրա սահմանադրական դատարանում գործի դատաքննություն սկսելու օրվա կամ այդ հարցի վերաբերյալ սահմանադրական դատարանի որոշման ընդունման օրվա միջեւ ընկած ժամանակահատվածը չի գերազանցում վեց ամիսը:

- Արդյո՞ք սահմանադրական դատարանը կարող է քննարկել և գնահատել իրավական կարգավորման` նախկինում գոյություն ունեցած օրենսդրական բացերը: Արդյո՞ք վիճարկվող դրույթների /վիճարկվող ակտի/ զարգացումը վերլուծելիս սահմանադրական դատարանն ամրագրում է իրավական կարգավորման` նախկինում գոյություն ունեցած բացերը

Ոչ, եթե իրավական ակտը կորցրել է իրավաբանական ուժը, ապա այն այլեւս չի կարող վիճարկվել սահմանադրական դատարանում: «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 60 հոդվածի համաձայն` գործի վարույթը կարճվում է, եթե իրավական ակտը կամ դրա դրույթը, որի համապատասխանությունը Սահմանադրությանը վիճարկվում է, վերացվել է կամ ուժը կորցրել գործի դատաքննությունից առաջ կամ դրա ընթացքում:

- Օրենսդրական բացը նույնականացնելիս` սահմանադրական դատարանը հետազոտում և գնահատում է միայն իրավական կարգավորման բովանդակությունը և չեք, թե՞ այդքանով հանդերձ` նաև դրա իրացման պրակտիկան

Համաձայն «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 63 հոդվածի 1-ին մասի՝ «Իրավական ակտի սահմանադրականությունը որոշելիս սահմանադրական դատարանը գնահատում է ինչպես այդ ակտը, այնպես էլ ձեռնարկված իրավակիրառական պրակտիկան»:

Սահմանադրական դատարանի պրակտիկայում սակավ չեն այն դեպքերը, երբ կոնկրետ իրավական ակտը կամ դրա առանձին դրույթը գնահատելիս դատարանն օգտվում է իրավակիրառական պրակտիկայից, մասնավորապես, այն լուրջ ուսումնասիրության առարկա հանդիսացավ ՀՀ ՍԳՌ-665 գործով (դատարանի հիմնավորումները տես վերը՝ 1.2. կետում):

ՀՀ սահմանադրական դատարանը Սահմանադրության 18 եւ 19 հոդվածների պահանջներին հակասող եւ անվավեր է ճանաչել Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 160 հոդվածի 1-ին կետի 2-րդ պարբերությունը՝ իրավակիրառական պրակտիկայի կողմից դրան տրված բովանդակությամբ:

4.3. Օրենսդրական բացի բացահայտման մեթոդաբանությունը

- Տվեք սահմանադրական արդարադատության մեջ օրենսդրական բացի բացահայտման մեթոդաբանությունը: Օրենսդրական բացը բացահայտելիս ինչպիսի՞ մեթոդներ կամ դրանց համակցություն է կիրառվում սահմանադրական դատարանի կողմից: Օրենսդրական բացն արձանագրելիս ինչպիսի՞ նշանակություն է տրվում քերականական, տրամաբանական, պատմական, համակարգային, թեոլոգիական և մյուս մեթոդներին

Թվարկվածներից բացի, սահմանադրական դատարանն իր որոշումներում հաճախակի օգտվում է նաև համեմատական վերլուծության մեթոդից:

- Արդյո՞ք օրենսդրական բացերը քննարկելիս և գնահատելիս սահմանադրական դատարանը դեկլարավում է /ուղղակի կամ անուղղակի կերպով/ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի, Արդարության եվրոպական դատարանի, միջազգային արդարադատության մյուս ինստիտուտների, մյուս երկրների սահմանադրական կամ գերագույն դատարանների պրակտիկայով

ՀՀ սահմանադրական դատարանի պրակտիկայի անօտարելի մասն է կազմում այլ երկրների սահմանադրական արդարադատության մարմին-

ների և միջազգային կազմակերպությունների, հատկապես Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի փորձի ուսումնասիրությունը: Գրեթե բոլոր գործերում այս կամ այն կերպ շոշափվում է խնդրո առարկա հարցերի վերաբերյալ Եվրոպական դատարանի և այլ երկրների փորձը:

4.4. Լրացուցիչ միջոցներ

- Արդյո՞ք օրենսդրական բացի առկայության ամրագրման դեպքում, եթե դա կապված է անձի իրավունքների պաշտպանության հետ, սահմանադրական դատարանը չեռնարկում է որևէ գործողություն այդ իրավունքների ապահովման ուղղությամբ: Եթե՞ այո, ապա՞ ինչպիսի՞ք

Արդեն նշվել է, որ օրենսդրական բացի առկայության հավաստման դեպքում սահմանադրական դատարանի որոշումը երբեմն ուղղակի մոտեցումներ է պարունակում համապատասխան մարմինների առնչությամբ՝ այդ բացը լրացնելու ուղղությամբ:

Դրանից բացի, համաձայն ՄԳ մասին ՀՀ օրենքի 68 հոդվածի 12-րդ մասի՝ «Սույն հոդվածի 8-րդ մասի 2-րդ կետում նշված որոշումը /երբ վիճարկվող ակտն ամբողջությամբ կամ մասամբ ճանաչվել է Սահմանադրությանը հակասող և անվավեր/ սահմանադրական դատարանն իրավասու է տարածելու նաև այդ որոշման ուժի մեջ մտնելուն նախորդող իրավահարաբերությունների վրա, եթե այդպիսի որոշում չընդունելը կարող է հանրության կամ պետության համար առաջացնել ծանր հետեւանքներ:

Սույն մասի առաջին պարբերությունում նշված որոշմամբ Սահմանադրությանը հակասող եւ անվավեր ճանաչված նորմատիվ ակտի, ինչպես նաև այդ ակտի կատարումն ապահոված այլ նորմատիվ ակտերի վրա հիմնված՝ սահմանադրական դատարանի որոշման ուժի մեջ մտնելուն նախորդող երեք տարիների ընթացքում ընդունված եւ կատարված վարչական կամ դատական ակտերը ենթակա են վերանայման վարչական կամ դատական ակտն ընդունած մարմնի կողմից՝ օրենքով սահմանված կարգով»:

Նույն հոդվածի 13-րդ մասի համաձայն՝ «Քրեական օրենսգրքի կամ վարչական պատասխանատվության վերաբերյալ օրենքի վիճարկվող դրույթը Սահմանադրությանը հակասող եւ անվավեր ճանաչելու մասին որոշում ընդունվելու դեպքում այդ դրույթն իրավաբանական ուժը կորցնում է իր ուժի մեջ մտնելու պահից:

Այդ դրույթի կիրառման վերաբերյալ սահմանադրական դատարանի որոշման ուժի մեջ մտնելուն նախորդող ժամանակահատվածում ընդունված դատական եւ վարչական ակտերը օրենքով սահմանված կարգով ենթակա են վերանայման»:

Բացի դրանից, նույն օրենքի 34 հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է, որ «Գործը քննության ընդունելուց հետո սահմանադրական դատարանը դիմող կողմի միջնորդությամբ կամ իր նախաձեռնությամբ մինչև գործի դատաքննության ավարտը կարող է կասեցնել այն իրավական ակտի գործողությունը, որի սահմանադրականությունը վիճարկվում է, եթե կասեցման մասին որոշում չընդունելը կարող է հանգեցնել անդառնալի կամ ծանր հետևանքների դիմող կողմի կամ հանրության համար»:

4.5. Սահմանադրական դատարանը հետազոտում է օրենսդրական բացը՝ որպես սահմանադրական դատավարությունում գործի քննության տարր, սակայն դրա սահմանադրականությունը չի գնահատում

- Արդյո՞ք սահմանադրական դատարանի որոշման պարճառաբանական մասում արձանագրվում է իրավական բացը /օրենսդրական բացը/, և արդյո՞ք օրենսդրի կամ իրավաստեղծ գործունեության այլ սուբյեկտի ուշադրությունն է հրավիրվում իրավական բացի /օրենսդրական բացի/ լրացման անհրաժեշտության վրա, արդյո՞ք օրենսդրի /իրավաստեղծ գործունեության այլ սուբյեկտի/ առաջարկություններ են արվում, թե ինչպես կարելի է խուսափել իրավական կարգավորման նման թերություններից /արդյո՞ք ցույց են ցույցում հնարավոր իրավական կարգավորման չափանիշները, փոփոխությունների ընդունման խորհուրդ արվող ժամկետները/: Արդյո՞ք սահմանադրական դատարանը նշում է իր որոշման պարճառաբանական մասում, թե ինչպես պետք է ընկալել իրավական կարգավորումը, որպեսզի դրանում թույլ չտրվեն օրենսդրական բացեր՝ այդպիսով չեափոխելով գոյություն ունեցող իրավական կարգավորումը /փաստացիորեն այն լրացնելով/: Արդյո՞ք սահմանադրական դատարանն իր որոշման պարճառաբանական մասում արձանագրում է օրենսդրական բացի կամ իրավական կարգավորման այլ բացի առկայությունը, և արդյո՞ք նշում է, որ իրավական կարգավորման այդպիսի բացը լրացվում է ընդհանուր իրավաստության դատարանների կողմից ընդհանուր իրավական սկզբունքների կիրառման ճանապարհով: Արդյո՞ք սահմանադրական դատարանը կիրառում է օրենսդրական բացերի գնահատման և լրացման այլ մոդելներ

Ինչպես վերը նշվեց, օրենսդրական ակտերի կամ դրանց դրույթների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ գործերի բնորոշ առանձնահատկություններից են սահմանադրական դատարանի իրավական դիրքորոշումներում արտահայտված ուղղակի կամ անուղղակի պատվիրակումները՝ ուղղված իրավաստեղծ կամ իրավակիրառ մարմիններին՝ օրենսդրական բացը լրացնելու կամ իրավա-

ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐ

կիրառման փուլում ՄԴ դիրքորոշման մեջ նշված մեկնաբանությունների համատեքստում օրենսդրական բացը հաղթահարելու անհրաժեշտության առնչությամբ: Մանրամասն տես՝ սահմանադրական դատարանի թիվ 652, 674, 678, 700 և 705 որոշումները:

Բացի դրանից, սահմանադրական դատարանն իրավական ակտի վիճարկվող դրույթներում /վիճարկվող իրավական ակտում/ հայտնաբերելով օրենսդրական բաց, ex officio պարտավոր է գնահատել դրանց սահմանադրականությունը: Սահմանադրական դատարանը ex officio պարտավոր է գնահատել նաև վիճարկվող դրույթի հետ համակարգային առումով փոխկապակցված, միևնույն վիճարկվող ակտում գտնվող այլ դրույթներում օրենսդրական բացի սահմանադրականությունը:

4.6. Օրենսդրական բացի գնահատումը սահմանադրական դատարանի որոշման եզրափակիչ մասում

- Սահմանադրական դատարանը որոշման պարճառաբանական մասում արչանագրելով օրենսդրական բացի առկայությունը, որոշման եզրափակիչ մասում.

ա) օրենքը /այլ իրավական ակտը/ ճանաչո՞ւմ է Սահմանադրությանը հակասող,

բ) օրենքի /ակտի/ համապատասխան դրույթները ճանաչո՞ւմ է Սահմանադրությանը հակասող,

գ) ակտը /դրա դրույթը/ մնում է ուժի մեջ, միաժամանակ օրենսդրի /իրավաստեղծ գործունեության այլ սուբյեկտի/ անգործությունը ճանաչվո՞ւմ է հակասահմանադրական՝ այն ժամկետի նշումով, մինչև որի լրանալը պետք է սահմանվի պարտադիր, Սահմանադրությանը համապատասխանող իրավական կարգավորում,

դ) արչանագրո՞ւմ է օրենսդրի /իրավաստեղծ գործունեության այլ սուբյեկտի/ պարտականությունը՝ լրացնելու իրավունքի բացը /բացը լրացնելու նշումով կամ առանց դրա/,

ե) արչանագրո՞ւմ է իրավական կարգավորման բացը՝ նշելով, որ այն լրացնել կարող են ընդհանուր կամ մասնագիտացված դատարանները,

զ) պարտավորեցնո՞ւմ է ընդհանուր իրավասության և մասնագիտացված դատարաններին կասեցնել գործերի քննությունը և չկիրառել գոյություն ունեցող իրավական կարգավորումը՝ մինչև բաց օրենսդրի /իրավաստեղծ գործունեության այլ սուբյեկտի/ կողմից լրացվելը,

է) արչանագրո՞ւմ է իրավական կարգավորման բացը, ընդ որում, չի անում ուղղակի եզրահանգումներ և չի սահմանում ոչ մի պարտականություն,

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ♦ ՏԵՂԵԿԿԱԳԻՐ ♦ 3(48)2008
46

ը) այլ կե՞րպ է գնահատում օրենսդրական բացը

Իր որոշման եզրափակիչ մասում, համաձայն ՄԴ մասին օրենքի 68 հոդվածի 8-րդ մասի, սահմանադրական դատարանը վիճարկվող ակտը ճանաչում է Սահմանադրությանը համապատասխանող կամ այն ամբողջությամբ կամ մասամբ՝ Սահմանադրությանը հակասող եւ անվավեր:

4.7. «Նմանատիպ» բնույթի հետազոտություններն ընդունվող որոշումներում

- Ի՞նչն է բնութագրական «նմանատիպ» բնույթի հետազոտություններին, որոնք սահմանադրական դատարանի գործերով իրականացվում են սահմանադրական դատարանի կողմից, որը չի հետազոտում օրենսդրական բացերը: Այդպիսի գործերով ընդունվող որոշումների առանձնահատկությունները: Այս հարցերին պատասխանելիս՝ նշեք սահմանադրական դատարանին առավել բնորոշ գործերը

Իրավունքի բացի տարբերակիչ հատկությունը կայանում է նրանում, որ այն փաստական հանգամանքները, որոնց վերաբերյալ բացակայում է կոնկրետ նորմատիվ պատվիրանը, **ընդհանուր առմամբ և ամբողջությամբ իրավունքով կարգավորված են, օրենսդիրն այստեղ իր կամքն արտահայտել է նմանատիպ հանգամանքները կարգավորելու միջոցով, իրավունքի ընդհանուր նորմերի, ընդհանուր և ճյուղային իրավական սկզբունքների միջոցով:** Այստեղից բխում է, որ օրենսդրական բացի հայտնաբերման համար պետք է բացահայտել նմանատիպ հանգամանքների կարգավորվածության առկայության փաստը: Այսպիսով, առանց հետազոտելու օրենսդրական բացերը, անհիմաստ են դառնում «նմանատիպ» բնույթի հետազոտությունները:

Բացի դրանից, «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 88 հոդվածը վերաբերում է իրավական ակտերի նորմերի կիրառմանն անալոգիայով: Ըստ այդ հոդվածի՝ «Եթե ծագած հարաբերություններն ուղղակիորեն կարգավորված չեն օրենքով կամ իրավական այլ ակտերով, ապա այդպիսի հարաբերությունների նկատմամբ կարող են **միայն օրենքով նախատեսված դեպքերում** կիրառվել համանման հարաբերություններ կարգավորող իրավական ակտերը (անալոգիա): Անալոգիա չի կարող կիրառվել, եթե դրանով սահմանափակվում են ֆիզիկական եւ իրավաբանական անձանց իրավունքները, ազատությունները, կամ նրանց համար նախատեսվում է նոր պարտավորություն կամ պատասխանատվություն, կամ խստացվում են ֆիզիկական անձանց նկատմամբ կիրառվող հարկադրանքի միջոցները եւ դրանց կիրառման կարգը, ֆիզիկական եւ իրավաբան

նական անձանց կողմից հարկերի, տուրքերի եւ այլ պարտադիր վճարների վճարման կարգը, ֆիզիկական եւ իրավաբանական անձանց գործունեության նկատմամբ հսկողություն ու վերահսկողություն իրականացնելու պայմանները եւ կարգը»:

4.8. Իրավաբանական տեխնիկայի միջոցները, որոնք օգտագործվում են սահմանադրական դատարանի կողմից օրենքը կամ այլ իրավական ակտը Սահմանադրությանը հակասող ճանաչող որոշման արդյունքում իրավունքի բացերի առաջացումից խուսափելու համար

- Իրավաբանական տեխնիկայի ինչպիսի՞ միջոցներ է կիրառում սահմանադրական դատարանն օրենքը կամ այլ իրավական ակտը Սահմանադրությանը հակասող ճանաչող որոշման արդյունքում իրավունքի բացերի առաջացումից խուսափելու համար: Սահմանադրական դատարանի որոշման պաշտոնական հրապարակման հեղափոխում: Սահմանադրական դատարանի որոշման ուժի մեջ մտնելու ավելի ուշ ժամկետի սահմանում: Սահմանադրական դատարանի կողմից արձանագրում, որ քննարկվող ակտը Սահմանադրությանը համապատասխանում է ժամանակավորապես՝ նշելով, որ եթե ակտը չփոփոխվի մինչև որոշակի ժամկետը, ապա այն կհակասի Սահմանադրությանը: Օրենսդրական բացի կապակցությամբ ակտի՝ Սահմանադրությանը հակասող ճանաչում՝ առանց այն իրավունքի համակարգից հանելու: Օրենսդրական բացի հեղափոխում ակտի /ակտի դրույթի՝ Սահմանադրությանը հակասությունն արձանագրելուց խուսափելու համար ակտի /ակտի դրույթի՝ Սահմանադրությանը համապատասխանող մեկնաբանում: Նախկինում գործող իրավական կարգավորման «վերականգնում»: Ընդգրկում են որոշման այլ մոդելներ /բնութագրեր դրանք/

Համաձայն ՄԴ մասին օրենքի 68 հոդվածի 15-րդ մասի՝ «Սահմանադրության 102-րդ հոդվածի 3-րդ մասին համապատասխան, եթե սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ վիճարկվող նորմատիվ իրավական ակտի կամ դրա որեւէ դրույթի՝ սահմանադրական դատարանի որոշման հրապարակման պահին Սահմանադրությանը հակասող եւ անվավեր ճանաչումն անխուսափելիորեն կառաջացնի այնպիսի ծանր հետեւանքներ հանրության եւ պետության համար, որոնք կխաթարեն այդ պահին տվյալ նորմատիվ ակտի վերացմամբ հաստատվելիք իրավական անվտանգությունը, ապա սահմանադրական դատարանը կարող է, տվյալ ակտը ճանաչելով Սահմանադրությանը հակասող, իր որոշման մեջ հետաձգել այդ ակտի իրավաբանական ուժը կորցնելը: Այդ դեպքում մինչև ակտի իրավա-

բանական ուժը կորցնելը ակտը համարվում է Սահմանադրությանը համապատասխանող»: Ընդ որում, համաձայն նույն հոդվածի 16-րդ մասի՝ «Նորմատիվ իրավական ակտի ուժը կորցնելու հետաձգումը պետք է համարժեք լինի այն ժամանակահատվածին, որի ընթացքում հնարավոր եւ անհրաժեշտ է ձեռնարկել սույն հոդվածի 15-րդ մասի առաջին պարբերությունում նշված հետեւանքները կանխելուն ուղղված միջոցառումները»:

Այսպիսով, հետաձգման մասին որոշումը պետք է ընդունվի այն հաշվարկով, որպեսզի դրանով իրապես կանխվեն անխուսափելի եւ ծանր հետեւանքները հանրության եւ պետության համար, եւ ավելի էական վնաս չպատճառվի մարդու եւ քաղաքացու հիմնական իրավունքներին եւ ազատություններին:

Մասնավորապես 2006 թվականի ապրիլի 18-ի թիվ 630 որոշման եզրափակիչ մասի 4-րդ կետում սահմանադրական դատարանը նշում է. «Առաջնորդվելով ՀՀ Սահմանադրության 102 հոդվածի 3-րդ մասի դրույթներով եւ հաշվի առնելով, որ ՀՀ Ազգային ժողովը եւ ՀՀ կառավարությունը պարտավոր են հնարավոր սեղմ ժամկետներում քննության առարկա հիմնախնդրին առնչվող բազմաթիվ իրավական ակտեր ՀՀ Սահմանադրության եւ սահմանադրական դատարանի որոշման պահանջներին համապատասխանեցնել եւ օրենքով հստակ կանոնակարգել բացառիկ՝ գերակա հանրային շահերով պայմանավորված հասարակության եւ պետության կարիքների համար սեփականության օտարման իրավական ռեժիմը, սույն որոշման մեջ ՀՀ Սահմանադրությանը չհամապատասխանող ճանաչված իրավական նորմերի ուժը կորցնելու վերջնական ժամկետ սահմանել օրենքի հիման վրա նման իրավական ռեժիմի ուժի մեջ մտնելու պահը, բայց ոչ ուշ, քան 2006թ. հոկտեմբերի 1-ը»:

**5. ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԳԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐՈՒՄ
ՕՐԵՆՍԳՐԱԿԱՆ ԲԱՅԵՐԻ ԱՐՁԱՆԱԳՐՄԱՆ ՀԵՏԵՎԱՆՔՆԵՐԸ**

5.1. Օրենսդրի համար ծագող պարտականությունները

- Սահմանադրական դատարանի որոշման մեջ օրենսդրական բացի առկայության ամրագրումն արդյո՞ք նշանակում է օրենսդրի պարտականություն՝ համապատասխան չեղով լրացնելու իրավական կարգավորման այդպիսի բացը

Թեպետ ո՛չ ՀՀ Սահմանադրությունը, ո՛չ «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենքը չեն պարունակում օրենսդրի՝ ուղղակիորեն ամրագր-

ված պարտականություն՝ համապատասխան ձևով լրացնելու իրավական կարգավորման այդպիսի բացը, քանի որ ՀՀ Սահմանադրության 75 հոդվածի համաձայն՝ Ազգային ժողովում օրենսդրական նախաձեռնության իրավունքը պատկանում է միայն պատգամավորներին և ՀՀ կառավարությանը, այնուամենայնիվ, «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի դրույթները, ինչպես վերը նշվել է, սահմանում են, որ «Օրենքները պետք է համապատասխանեն Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը և չպետք է հակասեն Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանի որոշումներին» (հոդված 9), ինչն իմպլիցիտ կերպով օրենսդրի և իրավաստեղծ գործունեության մյուս սուբյեկտների վրա դնում է օրենսդրության բացերը լրացնելու պարտականություն՝ հետևելով սահմանադրական դատարանի որոշումներում շարադրված իրավական դիրքորոշումներին:

- Արդյո՞ք խորհրդարանի կանոնակարգում նախատեսվում է սահմանադրական դատարանի որոշումների կենսագործման հարցերի քննարկում

«Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենքը չի պարունակում Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանի որոշումների կենսագործման հարցերի քննարկմանը վերաբերող որևէ դրույթ:

- Արդյո՞ք խորհրդարանն օպերատիվ կերպով է արձագանքում սահմանադրական դատարանի այն որոշումներին, որոնցում արձանագրվել են օրենսդրական բացեր

Գոյություն ունեցող պրակտիկան վկայում է այն մասին, որ խորհրդարանը բավական օպերատիվ է արձագանքում սահմանադրական դատարանի որոշումներին: Ավելին, որոշ ոչ վաղ անցյալի որոշումների արդյունքում Ազգային ժողովի արտահերթ նստաշրջանների ընթացքում համապատասխան փոփոխություններ են կատարվել այն նորմատիվ իրավական ակտերի դրույթներում, որոնք Սահմանադրությանը հակասող են ճանաչվել: Որպես օրինակ կարելի է մատնանշել ՀՀ ընտրական օրենսգիրքը, «Հասարակության եւ պետության կարիքների համար սեփականության օտարման մասին» ՀՀ 2006թ. նոյեմբերի 27-ին ընդունված օրենքը, «Հանրային ծառայությունները կարգավորող մարմնի մասին» ՀՀ օրենքը:

- Եղե՞լ են, արդյոք, դեպքեր, երբ խորհրդարանը չի կատարել սահմանադրական դատարանի՝ օրենսդրական բացին վերաբերող որոշումները

Ոչ, չեն եղել:

- Ինչպե՞ս է ապահովվում խորհրդարանի՝ սահմանադրական դատարանի որոշումից բխող պարզականության կատարումը

Այն օրենսդրական ակտում փոփոխությունների նախապատրաստման և ընդունման միջոցով, որի դրույթները ճանաչվել են Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը հակասող:

- Այս բնագավառում սահմանադրական դատարանի լիազորությունները և դերը

«Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 61 հոդվածի 5-րդ մասին համապատասխան՝ «Սահմանադրական դատարանի գործով ըստ էության ընդունված որոշումները պարտադիր են բոլոր պետական եւ տեղական ինքնակառավարման մարմինների, դրանց պաշտոնատար անձանց, ինչպես նաեւ ֆիզիկական եւ իրավաբանական անձանց համար՝ Հայաստանի Հանրապետության ամբողջ տարածքում»:

Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը նպաստում է սահմանադրական դատարանի որոշումից բխող՝ խորհրդարանի պարտականության կատարման ապահովմանը, մասնավորապես, նման որոշման ընդունման մասին պաշտոնապես տեղեկացնելու ճանապարհով: Այսպես, քննարկվող օրենքի 65 հոդվածը նախատեսում է, որ «Սահմանադրական դատարանի որոշումներն ու եզրակացությունները դրանց ընդունման օրվանից հետո՝ եռօրյա ժամկետում, առաքվում են՝

- 1) դատավարության կողմերին.
- 2) Հանրապետության Նախագահին, Ազգային ժողով, կառավարություն, վճռաբեկ դատարան, մարդու իրավունքների պաշտպանին եւ գլխավոր դատախազին»:

Նույն հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է, որ «Սահմանադրական դատարանի որոշումներն ու եզրակացությունները հրատարակվում են Հայաստանի Հանրապետության պաշտոնական տեղեկագրում՝ օրենքով սահմանված կարգով, ինչպես նաեւ սահմանադրական դատարանի տեղեկագրում»:

Պետք է նշել, որ «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքն իր՝ «Որոշումը չկատարելու հետեւանքները» վերտառությամբ 66 հոդվածով սահմանում է, որ «Սահմանադրական դատարանի որոշումը չկատարելը, ոչ պատշաճ կատարելը կամ կատարմանն արգելք հանդիսանալն առաջացնում է օրենքով սահմանված պատասխանատվություն»:

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ♦ ՏԵՂԵԿԱՎՈՐ ♦ 3(48)/2008

ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐ

Վերջապես, Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը կարող է անուղղակի կերպով ազդել խորհրդարանի կողմից համապատասխան միջոցներ ձեռք առնելու վրա՝ օգտագործելով ՄԳ-ի մասին օրենքի 67 հոդվածով սահմանված իր լիազորությունը, որի համաձայն՝ «Սահմանադրական դատարանը յուրաքանչյուր տարվա ավարտից հետո՝ մեկ ամսվա ընթացքում, հաղորդում է հրապարակում իր որոշումների կատարման վիճակի վերաբերյալ: Այն ուղարկվում է պետական եւ տեղական ինքնակառավարման համապատասխան մարմիններ»:

Սահմանադրական դատարանի որոշումների՝ Ազգային ժողովի կողմից կատարման ապահովման բնագավառում կարևոր դեր ունեն մասն Սահմանադրության 102 հոդվածի 3-րդ մասում ամրագրված՝ սահմանադրական դատարանի լիազորությունները, որոնց համաձայն՝ «Սահմանադրական դատարանն իր որոշմամբ կարող է սահմանել Սահմանադրությանը չհամապատասխանող նորմատիվ ակտի կամ դրա մի մասի իրավական ուժը կորցնելու ավելի ուշ ժամկետ»:

5.2. Իրավաստեղծ գործունեության մյուս սուբյեկտների (օրինակ, պետության գլխի, կառավարության) համար ծագող պարտականությունները

- Սահմանադրական դատարանի որոշման մեջ օրենսդրական բացի արչանագրումն արդյո՞ք նշանակում է իրավաստեղծ գործունեության մյուս սուբյեկտների պարտականություն՝ համապատասխան չեղով լրացնելու իրավական կարգավորման այդպիսի բացը

«Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 68 հոդվածի 11-րդ մասի համաձայն՝ սահմանադրական դատարանի կողմից անվավեր ճանաչված նորմատիվ ակտի կատարումն ապահովված այլ նորմատիվ ակտերի համապատասխան դրույթները կորցնում են իրենց իրավաբանական ուժը՝ վիճարկվող ակտի ուժը կորցնելու հետ միաժամանակ, ինչն ինչպիսիք կերպով իրավաստեղծ գործունեության մյուս սուբյեկտների վրա դնում է օրենսդրության բացերը լրացնելու պարտականություն՝ հետևելով սահմանադրական դատարանի որոշումներում շարադրված իրավական դիրքորոշումներին:

- Արդյո՞ք այդ սուբյեկտների գործունեությունը կարգավորող ակտերում նախատեսվում է, թե ինչպես են փոխալ սուբյեկտների կողմից կենսագործվում սահմանադրական դատարանի որոշումները

Ոչ, չի նախատեսվում:

- Արդյո՞ք նշված սուբյեկտներն օպերատիվ կերպով են արձագանքում սահմանադրական դատարանի այն որոշումներին, որոնցում արձանագրված են օրենսդրական բացերը

Գոյություն ունեցող պրակտիկան վկայում է, որ նշված սուբյեկտները բավական օպերատիվ են արձագանքում սահմանադրական դատարանի որոշումներին:

- Եղև՞ ի են, արդյոք, դեպքեր, երբ այդ սուբյեկտները չեն կատարել օրենսդրական բացի վերաբերյալ սահմանադրական դատարանի որոշումները

Ոչ, չեն եղել:

- Ի՞նչ չեով է նշված սուբյեկտների կողմից ապահովվում այդ պարտավորության պարզաճ կատարումը

Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը հակասող ճանաչված նորմատիվ իրավական ակտերի դրույթներում փոփոխություններ կատարելով, ինչպես նաև այն նորմատիվ իրավական ակտերն ուժը կորցրած ճանաչելով, որոնք ապահովել են անվավեր ճանաչված նորմատիվ ակտի կատարումը: Այսպես, «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 68 հոդվածի 11-րդ մասը նախատեսում է, որ «Անվավեր ճանաչված նորմատիվ ակտի կատարումն ապահովված այլ նորմատիվ ակտերի համապատասխան դրույթները կորցնում են իրենց իրավաբանական ուժը՝ վիճարկվող ակտի ուժը կորցնելու հետ միաժամանակ»:

- Այդ բնագավառում սահմանադրական դատարանի լիազորությունները և դերը

Սահմանադրական դատարանի լիազորությունների և դերի մասին առավել մանրամասն տես 5.1. կետը:

6. ԵԶՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆ

- Կարելի՞ է, արդյոք, նման հեղափոխությունները դիտարկել որպես սահմանադրական դատարանի գործունեության նշանակալից ոլորտ

Հաշվի առնելով այն փաստը, որ 2006թ. հուլիսի 1-ից մինչև 2007թ. սեպտեմբերի 15-ն ընկած ժամանակահատվածում ՀՀ սահմանադրական դատարանի կողմից քննության ընդունված 25 անհատական դիմումներից 13 դիմումում վիճարկվել է օրենսդրական բացի հիման վրա իրավական ակտերի՝ Սահմանադրությանը հակասությունը, կարելի է փաստել, որ նշված ոլորտը հանդիսանում է ՀՀ սահմանադրական դատարանի գործունեության ամենաարդիական ոլորտը:

- Արդյո՞ք սահմանադրական դատարանն այդպիսի հեղազոտության համար ունի բավարար իրավաբանական գործիքներ

Այո: Դա հիմնավորվում է «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի առանձին դրույթներով: Մասնավորապես, համաձայն.

- ՍԳ մասին ՀՀ օրենքի 19 հոդվածի՝ «Գործի բոլոր հանգամանքները սահմանադրական դատարանը պարզում է ի պաշտոնե՝ չսահմանափակվելով սահմանադրական դատավարության մասնակիցների միջնորդություններով, առաջարկություններով, նրանց ներկայացրած ապացույցներով եւ գործում առկա այլ նյութերով»:

- ՍԳ մասին ՀՀ օրենքի 63 հոդվածի 1-ին մասի՝ «Իրավական ակտի սահմանադրականությունը որոշելիս սահմանադրական դատարանը զնահատում է ինչպես այդ ակտը, այնպես էլ ձեւավորված իրավակիրառական պրակտիկան»:

- ՍԳ մասին ՀՀ օրենքի 68 հոդվածի 7-րդ մասի՝ «... որոշում ընդունելիս սահմանադրական դատարանը պարզում է վիճարկվող ակտի կամ վերջինիս առանձին դրույթների համապատասխանությունը Սահմանադրությանը՝ մասնավորապես հաշվի առնելով՝

- 1) իրավական ակտի պահանջվող տեսակը.
- 2) իրավական ակտն ընդունելու եւ գործողության մեջ դնելու Սահմանադրությամբ նախատեսված կարգի պահպանվածությունը.
- 3) մարդու եւ քաղաքացու՝ Սահմանադրությամբ ամրագրված իրավունքների ու ազատությունների ապահովման եւ պաշտպանության, ազատ իրականացման անհրաժեշտությունը, դրանց սահմանափակումների թույլատրելիությունը.
- 4) Սահմանադրությամբ նախատեսված՝ իշխանությունների բաժանման եւ հավասարակշռման ապահովվածությունը.
- 5) պետական եւ տեղական ինքնակառավարման մարմինների եւ դրանց պաշտոնատար անձանց լիազորությունների թույլատրելի սահմանները.
- 6) Սահմանադրության անմիջական գործողության ապահովման անհրաժեշտությունը»:

- ՄԳ մասին ՀՀ օրենքի 68 հոդվածի 7-րդ մասի՝ «Սահմանադրության 100-րդ հոդվածի 1-ին կետում նշված որևէ նորմատիվ ակտի սահմանադրականությունը որոշելիս սահմանադրական դատարանը պարզում է նաև այդ ակտի վիճարկվող դրույթի հետ համակարգային առումով փոխկապակցված տվյալ ակտի այլ դրույթների սահմանադրականությունը: Հավաստիանալով վիճարկվող դրույթների հետ փոխկապակցված տվյալ նորմատիվ ակտի այլ դրույթների՝ Սահմանադրությանը հակասելու մեջ՝ սահմանադրական դատարանը կարող է Սահմանադրությանը հակասող եւ անվավեր ճանաչել նաև այդ դրույթները»:

- Այդպիսի գործերով սահմանադրական դատարանի որոշումներն ինչպիսի՞ ազդեցություն ունեն Ձեր երկրում իրավաստեղծ գործընթացի վրա

Պրակտիկան ցույց է տալիս, որ սահմանադրական դատարանի որոշումներն ունեն էական դրական ազդեցություն իրավաստեղծ գործունեության վրա: Մասնավորապես, սահմանադրական դատարանի 18.04.2006թ. ՄԳՈ-630 որոշման ազդեցությամբ ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից 2006 թվականին ընդունվել է «Հասարակության և պետության կարիքների համար սեփականության օտարման մասին» ՀՀ օրենքը, որը ՀՀ Նախագահի կողմից ստորագրվել է և հրապարակվել 12. 12. 2006 թվականին: Իսկ ՀՀ կառավարությունը 17.05.2007թ. ընդունել է թիվ 611-Ն որոշումը:

Սահմանադրական դատարանի 04.10.2006թ. ՄԳՈ-649 որոշման ազդեցությամբ ՀՀ կառավարությունը 01.03.2007թ. ընդունել է թիվ 369-Ն որոշումը:

Սահմանադրական դատարանի 18.10.2006թ. ՄԳՈ-652 որոշման ազդեցությամբ ՀՀ դատարանների նախագահների խորհուրդը 10.07.2007թ. ընդունել է թիվ 01 որոշումը:

Սահմանադրական դատարանի 07.11.2006թ. ՄԳՈ-664 որոշման ազդեցությամբ ՀՀ կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովը 01.02.2007թ. ընդունել է թիվ 2 և 4 որոշումները:

Սահմանադրական դատարանի որոշումներն ունեն էական դրական ազդեցություն ոչ միայն իրավաստեղծ, այլև իրավակիրառ պրակտիկայի վրա:

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԳԻՏՆԱԿԱՆԻ ԱՄԲԻՈՆ

Հայկ ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ

Իրավաբան

**ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ՎԵՐԱՀՍԿՈՂՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՈՐՊԵՍ ՀԱՄԱԿԱՐԳ**

Ժողովրդավարական իրավական պետությունում իր բացառիկ տեղն է գրավում սահմանադրությունը՝ որպես բարձրագույն իրավաբանական ուժով օժտված հիմնական նորմատիվ իրավական ակտ: Իրավական պետության հիմնական սկզբունքները, միաժամանակ լինելով իրավական պետությանը ներկայացվող հիմնական պահանջները, կարող են իրականացվել ի շնորհիվ սահմանադրական պետության, որն ըստ Ֆ.Կոկոշկինի այնպիսի պետություն է, որտեղ երաշխավորվում են իշխանությունների բաժանումը և դրանց ենթարկվելը բացառապես իրավունքին, իսկ իրավունքն իր հերթին ենթարկված է իրավունքի սկզբնաղբյուրին՝ ժողովրդական իրավունքին¹: Նման երաշխիքները պարունակվում են հենց սահմանադրության մեջ:

Այսպիսով, իրավական պետության կարևորագույն սկզբունքներից է նաև նորմատիվ իրավական ակտերի համակարգում Սահմանադրության գերակայությունը, նրա անմիջական և ուղղակի ներգործությունը: Այստեղից բխում է, որ սահմանադրականությունը իրականում գործող իրավունքի համակարգ է, որն ապահովում է իրական Սահմանադրության առկայությունը, նրա գերակայությունը և անմիջական ներգործությունը պետության ողջ տարածքում, ինչպես նաև նրա ապահովումն ու պաշտպանությունը. դա ոչ միայն իրավական աշխարհայացք է, գիտական տեսություն, այլև նորմատիվ իրավական համակարգ, ժողովրդի իրավական մշակույթի ասպեկտ²: Պատահական չէ, որ քաղաքացիական հասարակության առջև պետության հիմնական պարտականություններից մեկն էլ հենց Սահմա-

¹ *H.B. Витрук.* Конституционное правосудие. - М. 2005, էջ 39-42:

² *H.B. Витрук.* Конституционное правосудие в России. - М. 2001, էջ 58:

նադրության մեջ քաղաքացիական հասարակության կարևորագույն սկզբունքների և գաղափարների ամրագրումը, դրանց իրականացումն ու պաշտպանությունն է³:

Քանի որ Սահմանադրության գերակայությունն ու անմիջական ներգործությունն ինքնաբերաբար չեն իրականացվում, իսկ Սահմանադրության սկզբունքներն ու նորմերը հաճախ կարող են խախտվել, ուստի պետությունները ստեղծում են Սահմանադրության իրավական պաշտպանության մի ամբողջ համակարգ: Ընդ որում, սահմանադրության պաշտպանությունն ակտիվ գործողությունների համակարգ է, որն ընդգրկում է իրավասու պետական մարմիններին վերապահված համապատասխան լիազորությունների իրականացում և ֆիզիկական ու իրավաբանական անձանց կողմից իրավական պաշտպանության միջոցներին դիմելը, եթե խախտվել են վերջիններիս իրավունքներն ու ազատությունները⁴:

Միաժամանակ անընդունելի է այն մոտեցումը, որի համաձայն սահմանադրական վերահսկողությունը նույնականացվում է սահմանադրական վերահսկողության դատական համակարգի հետ: Հարկ է նշել գրականության մեջ տեղ գտած այն մոտեցումը, ըստ որի սահմանադրական վերահսկողությունը չի կարող սահմանափակվել միայն դատական վերահսկողության շրջանակներով. այստեղ պետք է նկատի ունենալ նաև օրենսդիր և գործադիր իշխանությունների գործառնական դերը⁵:

Սահմանադրության պաշտպանության համակարգը, մասնավորապես սահմանադրական վերահսկողության համակարգը ընդգրկում է հանրային իշխանության մի շարք մարմիններ, այդ թվում՝ սահմանադրական վերահսկողության մասնագիտացված և ոչ մասնագիտացված մարմիններ:

Ընդ որում, նման տարանջատման հիմքը այս բնագավառում հիշյալ մարմինների գործունեության ոլորտում սահմանադրական վերահսկողության դերն է ու նշանակությունը: Եթե մասնագիտացված մարմինների համար սահմանադրական վերահսկողությունը գործունեության միակ գործառույթն է, ապա ոչ մասնագիտացված մարմինների դեպքում այն կազմում է գործունեության հիմնական ուղղություններից միայն մեկը, ուստի այդ մարմինների կողմից իրականացվող պաշտպանությունը հաճախ կոչվում է ընդհանուր կամ համաքաղաքական սահմանադրական վերահսկողություն:

Միաժամանակ ձևական առումով գրված Սահմանադրության բացակայությունն, ինչպես օրինակ՝ Մեծ Բրիտանիայում, ամենևին էլ չի կարող նշանակել ընդհանրապես սահմանադրական վերահսկողության՝ որպես հասարակական հարաբերությունների կանոնակարգված հավասարակշ-

³ Конституционное и муниципальное право. N 16, 2007, էջ 5:

⁴ Н.В. Витрук. Конституционное правосудие, էջ 47:

⁵ Գազիկ Հարությունյան. Սահմանադրական վերահսկողություն. Երևան 1997, էջ 18:

ՎԵՐԼՈՒՑԱԿԱՆ ՆՅՈՒԹԵՐ

ռությունն ապահովող միջոցի բացակայություն, ըստ այդմ էլ անհրաժեշտ է տարբերակել համակարգված և չհամակարգված սահմանադրական վերահսկողություն⁶:

Սահմանադրական վերահսկողության մասնագիտացված մարմինների թվին են դասվում սահմանադրական դատարանները և կվազիդատական մարմինները, ինչպես օրինակ՝ Ֆրանսիայի կամ Ղազախստանի սահմանադրական խորհուրդները, որոնց վերահսկողությունը որպես կանոն նախնական է և իրականացվում է հատուկ ընթացակարգով: Կվազիդատական մարմինների որոշումները կրում են նախնական և խորհրդատվական բնույթ, այսինքն՝ կարող են շրջանցվել իրավասու մարմնի, օրինակ՝ պառլամենտի կողմից: Սահմանադրության առավել իրական և արդյունավետ պաշտպանությունն իրականացվում է մասնագիտացված (սահմանադրական) դատարանների կողմից:

Սահմանադրական վերահսկողությունը Սահմանադրության՝ որպես երկրի հիմնական օրենքի կիրառման առավել էական երաշխիքներից մեկն է, որը կարևոր դեր է խաղում սահմանադրական իրավունքի՝ որպես իրավունքի ճյուղի և ողջ ներպետական իրավունքի համակարգվածությունն ապահովելու գործում⁷:

Սահմանադրական վերահսկողությունը՝ որպես պետական իրավասու մարմինների գործունեություն՝ ուղղված օրենքների և այլ նորմատիվ իրավական ակտերի սահմանադրությանը համապատասխանության ստուգմանը, այս կամ այն չափով իրականացվում է պետական տարբեր մարմինների կողմից⁸: Դրանց թվում են պետության գլուխը, պառլամենտը, կառավարությունը, մարդու իրավունքների պաշտպանը, դատախազությունը, ընդհանուր իրավասության դատարանները և այլ պետական մարմիններ, որոնք ընդհանուր առմամբ համարվում են սահմանադրական վերահսկողության ոչ մասնագիտացված մարմիններ⁹:

Այսինքն՝ սահմանադրական վերահսկողությունը որպես համակարգ իրենից ներկայացնում է իշխանության բոլոր երեք թևերը ներկայացնող տարբեր իրավասություն ունեցող պետական մարմինների գործառույթների բարդ ու փոխկապակցված համակցություն, որն ուղղված է Սահմանադրությամբ և օրենքով նախանշված նպատակների կենսագործմանը: Սահմանադրական վերահսկողությունը, անմիջականորեն առնչվելով Սահմանադրությամբ ամրագրված սկզբունքների ու նորմերի պահպանմանը, ուղղակիորեն կապված է նշված ոլորտում իշխանության երեք

⁶ *Գազիկ Հարությունյան*. Սահմանադրական վերահսկողություն. Երևան 2002, էջ 15-16:
⁷ *В.Н. Шаповал*. Сравнительное конституционное право. Киев 2007, էջ 413:
⁸ *Г.Г. Арутюнян, М.В. Баглай*. Конституционное право. Энциклопедический словарь. - М. 2006, էջ 221:
⁹ *Г.Г. Арутюнян*. Конституционный суд в системе государственной власти. Ереван 1999, էջ 71-72:

թևերի լիազորությունների հավասարակշռությունն ապահովելու, ինչպես նաև մարդու և քաղաքացու իրավունքների ու ազատությունների պաշտպանության սահմանադրական երաշխիքների ապահովման խնդրի հետ: Հետևաբար, սահմանադրական վերահսկողության հիմնական խնդիրը, ինչպես դա ամրագրված է «Սահմանադրական դատարանի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի¹⁰ 1-ին հոդվածում, Հայաստանի Հանրապետության իրավակարգում Սահմանադրության գերակայության և անմիջական գործողության ապահովումն է:

Սահմանադրական մասնագիտացված վերահսկողության հիմնական տարրերից են՝

1. մասնագիտացված վերահսկողություն իրականացնող մարմինների գործունեության միակ կամ հիմնական ուղղությունը հենց սահմանադրական վերահսկողությունն է,

2. այս մարմինները մեծամասամբ ձևավորվում են իշխանության օրենսդիր և գործադիր թևերի համատեղ կամահայտնության արդյունքում,

3. նրա կազմում որպես կանոն կարող են ընդգրկվել նաև ոչ իրավաբաններ,

4. այս մարմինները, եթե նույնիսկ ընդգրկվում են դատական համակարգի մեջ, ապա այդ համակարգում ինքնավար դեր ունեն,

5. նրանց գործունեության հիմնական ձևը սահմանադրական արդարադատությունն է, նույնիսկ կվազիդատական մարմիններն իրենց գործունեությունն իրականացնում են որոշակի հատուկ դատավարական կանոններով (ընթացակարգով),

6. ունեն վերջնական որոշումների ընդունման բացառիկ մենաշնորհ, այդ որոշումները հիմնականում բողոքարկման ենթակա չեն¹¹:

Պետք է համաձայնել գրականության մեջ տեղ գտած այն կարծիքի հետ, որի համաձայն սահմանադրական արդարադատության ինստիտուտը ժողովրդավարական իրավական պետության անբաժանելի տարրն է, սահմանադրության իրավական պաշտպանության մեխանիզմի գլխավոր բաղադրիչը¹²:

Համաձայն Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրության (այսուհետ՝ Սահմանադրություն) 93-րդ հոդվածի Հայաստանի Հանրապետությունում սահմանադրական արդարադատությունն իրականացնում է սահմանադրական դատարանը: Օրենքի 1-ին հոդվածի համաձայն սահմանադրական դատարանը սահմանադրական արդարադատության բարձրագույն մարմինն է:

¹⁰ «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենք. ՀՀ ՊՏ 32 (487) 21.06.2006:

¹¹ *Г.Г. Арутюнян*. Նշված աշխատությունը, էջ 72-74:

¹² *Ю.А. Юдин, Ю. Л. Шульженко*. Конституционное правосудие в федеративном государстве. - М. 2000, էջ3.

ՎԵՐԼՈՒՑԱԿԱՆ ՆՅՈՒԹԵՐ

Հարկ է առավել մանրամասն անդրադառնալ սահմանադրական վերահսկողության ոչ մասնագիտացված մարմիններին առանձին-առանձին:

Պետության գլուխ. Սահմանադրության 49-րդ հոդվածի համաձայն Հանրապետության Նախագահը պետության գլուխն է: Նա հետևում է Սահմանադրության պահպանմանը, ապահովում է օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանությունների բնականոն գործունեությունը: Հանրապետության Նախագահը Հայաստանի Հանրապետության անկախության, տարածքային ամբողջականության և անվտանգության երաշխավորն է: Ըստ Սահմանադրության 55-րդ հոդվածի Հանրապետության Նախագահը՝ Ազգային ժողովի ընդունած օրենքն ստանալուց հետո՝ քսանմեկօրյա ժամկետում, ստորագրում և հրապարակում է այն: Այդ ժամկետում կարող է Ազգային ժողովի կողմից ընդունված օրենքն առարկություններով, առաջարկություններով վերադարձնել Ազգային ժողով՝ պահանջելով նոր քննարկում: Հնգօրյա ժամկետում ստորագրում և հրապարակում է Ազգային ժողովի կողմից վերստին ընդունված օրենքը, կնքում է միջազգային պայմանագրեր, Ազգային ժողովի վավերացմանն է ներկայացնում միջազգային պայմանագրեր և ստորագրում դրանց վավերագրերը, հաստատում, կասեցնում կամ չեղյալ է հայտարարում վավերացում չպահանջող միջազգային պայմանագրերը, մինչև միջազգային պայմանագրի վավերացումը Հանրապետության Նախագահը կարող է դիմել սահմանադրական դատարան, որը որոշում է միջազգային պայմանագրում ամրագրված պարտավորությունների համապատասխանությունը Սահմանադրությանը: Հանրապետության Նախագահը նաև նշանակում է սահմանադրական դատարանի չորս անդամ, իսկ Ազգային ժողովի կողմից Սահմանադրության 83-րդ հոդվածի 2-րդ կետով սահմանված ժամկետում սահմանադրական դատարանի նախագահ չնշանակելու դեպքում՝ սահմանադրական դատարանի կազմից սահմանադրական դատարանի նախագահ, արդարադատության խորհրդի առաջարկությամբ նշանակում է վճռաբեկ դատարանի և նրա պալատների նախագահներին և դատավորներին, վերաքննիչ, առաջին ատյանի և մասնագիտացված դատարանների նախագահներին, արդարադատության խորհրդի եզրակացությամբ նշանակում է վերաքննիչ, առաջին ատյանի և մասնագիտացված դատարանների դատավորներին: Բացի այդ, ըստ Սահմանադրության 86-րդ հոդվածի Հանրապետության Նախագահը կարող է կասեցնել կառավարության որոշումների գործողությունը մեկ ամիս ժամկետով և դիմել սահմանադրական դատարան՝ Սահմանադրությանը դրանց համապատասխանության հարցը պարզելու համար: Միաժամանակ Սահմանադրության 111-րդ հոդվածի համաձայն Սահմանադրությունն ընդունվում կամ դրանում փոփոխություններ կատարվում են հանրաքվեի միջոցով՝ Հանրապետության Նա-

խագահի կամ Ազգային ժողովի նախաձեռնությամբ: Հանրաքվեն նշանակում է Հանրապետության Նախագահը՝ Ազգային ժողովի առաջարկով կամ համաձայնությամբ, իսկ 112-րդ հոդվածի համաձայն օրենքները հանրաքվեի են դրվում Ազգային ժողովի կամ կառավարության առաջարկով՝ Սահմանադրության 111-րդ հոդվածով սահմանված կարգով:

Այսպիսով, Հանրապետության Նախագահի նման լայն լիազորությունները բավարար իրավական հիմք են ստեղծում նրա կողմից սահմանադրական վերահսկողության ոլորտում ակտիվ դերակատարում ունենալու իմաստով:

Պատշաճե՞նու. Սահմանադրության 62-րդ հոդվածի համաձայն Հայաստանի Հանրապետությունում օրենսդիր իշխանությունն իրականացնում է Ազգային ժողովը: Ազգային ժողովը վերահսկողություն է իրականացնում պետական բյուջեի կատարման, ինչպես նաև օտարերկրյա պետություններից և միջազգային կազմակերպություններից ստացված փոխառությունների և վարկերի օգտագործման նկատմամբ: Սահմանադրության 81-րդ հոդվածի համաձայն Ազգային ժողովը Հանրապետության Նախագահի առաջարկությամբ՝ վավերացնում, կասեցնում կամ չեղյալ է հայտարարում Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պայմանագրերը: Ազգային ժողովը նշանակում է սահմանադրական դատարանի հինգ անդամ, սահմանադրական դատարանի նախագահի պաշտոնը թափուր մնալուց հետո՝ երեսնօրյա ժամկետում, սահմանադրական դատարանի կազմից նշանակում է սահմանադրական դատարանի նախագահ: Բացի այդ, Ազգային ժողովն ընտրում է մարդու իրավունքների պաշտպանին՝ վեց տարի ժամկետով: Մարդու իրավունքների պաշտպանն անկախ պաշտոնատար անձ է, որն իրականացնում է պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու պաշտոնատար անձանց կողմից մարդու խախտված իրավունքների և ազատությունների պաշտպանությունը: Ազգային ժողովը, լինելով ժողովրդի ինքնիշխանության մարմնավորում և հանդիսանալով ներկայացուցչական մարմին, իրականացնում է ոչ միայն նախնական, այլև հետագա վերահսկողություն, քանի որ օժտված է օրենսդիր իրավասությամբ, որը ենթադրում է ոչ միայն օրենքներ ընդունելու, այլև դրանք փոփոխելու և չեղյալ հայտարարելու իրավունք:

Ազգային ժողովի կողմից իր սահմանադրական լիազորությունների պատշաճ իրականացումն իր հերթին կարող է զգալի ազդեցություն ունենալ երկրում արդյունավետ սահմանադրական վերահսկողության համակարգի ձևավորման գործընթացում: Մասնավորապես, Սահմանադրության 117-րդ հոդվածի համաձայն, Սահմանադրության փոփոխություններն ուժի մեջ մտնելուց (06.12.2005թ.) հետո Ազգային ժողովը երկու տարվա ընթացքում համապատասխանեցնում է գործող օրենքները Սահմա-

նադրության փոփոխություններին: Սահմանադրությամբ Ազգային ժողովի վրա դրված այս պարտականության ժամանակին ու պատշաճ կատարումն անկասկած սահմանադրական վերահսկողության լավագույն օրինակն է: Մակայն գոյություն ունեն դեռևս օրենքներ, որոնք չեն համապատասխանեցվել Սահմանադրությանը, օրինակ՝ ՀՀ ընտրական օրենսգիրքը: Մասնավորապես համաձայն Սահմանադրության 100-րդ հոդվածի 3.1 կետի, սահմանադրական դատարանն օրենքով սահմանված կարգով լուծում է Հանրապետության Նախագահի և պատգամավորների ընտրությունների արդյունքներով ընդունված որոշումների հետ կապված վեճերը: Մինչդեռ ՀՀ ընտրական օրենսգրքի 83-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն, Հանրապետության Նախագահի ընտրությունների արդյունքների հետ կապված վեճերով սահմանադրական դատարան կարելի է դիմել արդյունքների պաշտոնական հրապարակման պահից յոթնօրյա ժամկետում: Միաժամանակ չպետք է մոռանանք, որ հենց Սահմանադրության 6-րդ հոդվածի համաձայն, Սահմանադրությունն ունի բարձրագույն իրավաբանական ուժ, և նրա նորմերը գործում են անմիջականորեն, իսկ օրենքները պետք է համապատասխանեն Սահմանադրությանը:

Ընդհանուր իրավասության դատարաններ, գլխավոր դատախազ. Իրավական պետությունում անկախ դատական իշխանության գործունեության հիմնական ուղղություններից մեկն էլ հենց սահմանադրական վերահսկողությունն է, ընդ որում, սահմանադրական վերահսկողության բարձրագույն ձևը սահմանադրական արդարադատությունն է, որի ընթացքում դատարանները, լուծելով հասարակական հարաբերությունների մասնակիցների կոնկրետ վեճերը, պաշտպանում են սահմանադրությունը և օրենքները, անձանց իրավունքներն ու ազատությունները, միաժամանակ իրականացնում են սահմանադրական վերահսկողություն՝ ստուգելով օրենքների համապատասխանությունը սահմանադրությանը¹³:

Այսպիսով, սահմանադրական դատական վերահսկողությունը իշխանության օրենսդիր, գործադիր և դատական համապատասխան մարմինների ակտերի, որոշումների և գործողությունների՝ սահմանադրության համապատասխանության ստուգումն է, որտեղ վճռորոշ դերը պատկանում է դատավարական հատուկ ընթացակարգով իրականացվող սահմանադրական արդարադատությանը:

«Սահմանադրական դատարանի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 71-րդ հոդվածի համաձայն իրենց իրավասությանը վերապահված գործերով սահմանադրական դատարան դիմում են դատարանները, ինչպես նաև գլխավոր դատախազը, եթե գտնում են, որ Սահմանադրության 100-րդ հոդվածի 1-ին կետով սահմանադրական դատարանի են-

¹³ *H.B.Витрук. Конституционное правосудие. - М. 2005, էջ 50:*

թակայությանը վերապահված որևէ նորմատիվ բնույթ ունեցող իրավական ակտի դրույթը կամ դրույթները, որոնք ենթակա են կիրառման իրենց վարույթում գտնվող կոնկրետ գործով, հակասում են Սահմանադրությանը: Դատարանները սահմանադրական դատարան դիմելուց առաջ պարտավոր են, իսկ գլխավոր դատախազը կարող է կասեցնել կոնկրետ գործի վարույթը մինչև սահմանադրական դատարանի ընդունած որոշումն ուժի մեջ մտնելը: Դատարանները կարող են դիմել սահմանադրական դատարան համապատասխան գործով վարույթը սկսվելուց մինչև այդ գործով ըստ էության որոշում ընդունելու պահը, իսկ գլխավոր դատախազը՝ տվյալ գործն իր վարույթ ընդունելուց հետո՝ մինչև այն օրերնքով սահմանված կարգով իրավասու դատարան ուղարկելը: Դատարանները և գլխավոր դատախազը վարույթը կասեցնելու դեպքում դիմումները կարող են ներկայացնել իրենց վարույթում գտնվող կոնկրետ գործով վարույթը կասեցնելու մասին որոշում ընդունելուց հետո՝ եռօրյա ժամկետում:

Դատարան հասկացության տակ ընդգրկվում են ընդհանուր իրավասության, արբիտրաժային (հաշտարար), մասնագիտացված դատարանները, ընդ որում, դատարան ասելով հասկանում ենք նաև դատավորին անձնապես՝ միանձնյա հանդես գալու դեպքում: Դատարանները կարող են դիմել սահմանադրականությունը ստուգելու հարցով իրենց վարույթում գտնվող բոլոր գործերով՝ քրեական, քաղաքացիական, վարչական և այլ, սակայն միայն իրավունքի և ոչ երբեք գործի փաստական հանգամանքների կապակցությամբ¹⁴:

Սահմանադրական դատարանի և ընդհանուր իրավասության դատարանների փոխհարաբերությունների հարցում միջազգային փորձի ուսումնասիրությունը վկայում է երկու հիմնական մոտեցումների առկայության մասին՝

1. նորմատիվ իրավական ակտերի սահմանադրականության որոշումը բացառապես վերապահված է սահմանադրական դատարանին, իսկ մյուս դատարանները հանդես են գալիս միայն որպես դիմող կողմ, օրինակ՝ Գերմանիա, Ավստրիա, Իտալիա, Իսպանիա, Հայաստանի Հանրապետություն,

2. բոլոր դատարաններն էլ իրականացնում են սահմանադրական վերահսկողություն, բայց եթե ակտը բողոքարկվում է, ապա հետագա վերջնական որոշման ընդունումը պատկանում է բացառապես սահմանադրական դատարանին, օրինակ՝ Պորտուգալիա¹⁵:

Միաժամանակ հարկ է անդրադառնալ նաև Վարչական դատավարության օրենսգրքի¹⁶ ընդունմամբ պայմանավորված հետևյալ հանգաման-

¹⁴ *Н.В.Витрук.* Конституционное правосудие. - М. 1998, էջ 311-312:

¹⁵ *Г.Г.Арутюнян.* Նշված աշխատությունը, էջ 76:

¹⁶ Ընդունված է 2007 թվականի նոյեմբերի 28-ին:

քին: Համաձայն Սահմանադրության 100-րդ և 101-րդ հոդվածների սահմանադրական դատարանն օրենքով սահմանված կարգով որոշում է օրենքների, Ազգային ժողովի որոշումների, Հանրապետության Նախագահի հրամանագրերի, կառավարության, վարչապետի, տեղական ինքնակառավարման մարմինների որոշումների համապատասխանությունը Սահմանադրությանը: Այս դեպքերում սահմանադրական դատարան կարող է դիմել Հանրապետության Նախագահը, պատգամավորների առնվազն մեկ հինգերորդը, կառավարությունը, մարդու իրավունքների պաշտպանը՝ վերը թվարկված նորմատիվ ակտերի՝ Սահմանադրության 2-րդ գլխի դրույթներին համապատասխանության հարցերով, ընդ որում, մարդու իրավունքների պաշտպանը կարող է վիճարկել միայն նորմատիվ ակտերի, իսկ մնացած սուբյեկտները՝ նաև անհատական բնույթ ունեցող իրավական ակտերի սահմանադրականությունը: Վարչական դատավարության օրենսգիրքը փաստորեն այս ցանկից դուրս մնացած գերատեսչական նորմատիվ իրավական ակտերի՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցերով վերահսկողության գործառույթը վերապահել է ՀՀ վարչական դատարանին, որը առաջին ատյանի մասնագիտացված դատարան է: Միաժամանակ Դատական օրենսգրքի 50-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն, վճռաբեկ դատարանը բողոքի հիման վրա օրենքով նախատեսված դեպքերում և կարգով վերանայում է վերաքննիչ և վարչական դատարանների դատական ակտերը: Այս նորմը որոշակի մրցակցության մեջ է գտնվում Սահմանադրության 92-րդ և 93-րդ հոդվածների հետ, որոնց համաձայն Հայաստանի Հանրապետության բարձրագույն դատական ատյանը, բացի սահմանադրական արդարադատության հարցերից, վճռաբեկ դատարանն է, իսկ սահմանադրական արդարադատությունն իրականացնում է սահմանադրական դատարանը:

Վարչական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածի համաձայն վարչական դատարանին ընդդատյա են պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու դրանց պաշտոնատար անձանց նորմատիվ իրավական ակտերի վիճարկման վերաբերյալ հետևյալ գործերը.

1) գերատեսչական նորմատիվ իրավական ակտերի՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանությունը վիճարկելու վերաբերյալ գործերը.

2) Հայաստանի Հանրապետության Նախագահի նորմատիվ բնույթ ունեցող ակտերի, Հայաստանի Հանրապետության կառավարության, Հայաստանի Հանրապետության վարչապետի նորմատիվ որոշումների, գերատեսչական նորմատիվ իրավական ակտերի, համայնքի ավագանու, համայնքի ղեկավարի որոշումների՝ դրանց համեմատ ավելի բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող նորմատիվ ակտերին (բացի Հայաստանի Հան-

րապետության Սահմանադրությունից) համապատասխանությունը վիճարկելու վերաբերյալ գործերը:

«Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 4-րդ հոդվածի համաձայն գերատեսչական ակտերի թվին են դասվում Հայաստանի Հանրապետության կենտրոնական բանկի խորհրդի որոշումները, Հայաստանի Հանրապետության կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի որոշումները, Հայաստանի Հանրապետության էներգետիկայի կարգավորող հանձնաժողովի որոշումները և հրահանգները, Հայաստանի Հանրապետության վիճակագրության պետական խորհրդի որոշումները, Հայաստանի Հանրապետության տնտեսական մրցակցության պաշտպանության պետական հանձնաժողովի որոշումները, Հեռուստատեսության և ռադիոյի ազգային հանձնաժողովի որոշումները, Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական ծառայության խորհրդի որոշումները, Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովի նախագահի, նախարարների, Հայաստանի Հանրապետության կառավարությանն առընթեր պետական կառավարման մարմինների ղեկավարների հրամանները, մարզպետների, Երևանի քաղաքապետի որոշումները կամ կարգադրությունները:

Ընդ որում, նշված գործերով վարչական դատարան կարող է դիմել յուրաքանչյուր ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձ, եթե համարում է, որ այդ նորմատիվ իրավական ակտերով խախտվել են Սահմանադրության 2-րդ գլխով, մարդու և քաղաքացու իրավունքներին ու ազատություններին վերաբերող միջազգային իրավունքի նորմերով, ինչպես նաև Հայաստանի Հանրապետության օրենքներով ամրագրված իր իրավունքները: Այդ գործերով վարչական դատարան կարող են դիմել նաև պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինները կամ պաշտոնատար անձինք՝ ընդդեմ վարչական մարմնի, եթե համարում են, որ այդ մարմնի նորմատիվ ակտով խախտվել են պետության կամ համայնքի այն իրավունքները, որոնց պաշտպանության լիազորությունը դրված է դիմողի վրա, եթե այդ վեճը ենթակա չէ լուծման վերադատության կարգով: Պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու դրանց պաշտոնատար անձանց նորմատիվ ակտերի դեմ վարչական դատարան կարող է դիմել նաև Մարդու իրավունքների պաշտպանը:

Միաժամանակ խոսում են ՀՀ սահմանադրական դատարանի ամփոփ վիճակագրության տվյալները, որոնց համաձայն 2007 թվականին ՀՀ սահմանադրական դատարանում մուտքագրվել է ՀՀ սահմանադրական դատարան դիմելու իրավասություն ունեցող սուբյեկտների 336 դիմում, որոնցից ՀՀ Նախագահի կողմից՝ 39 դիմում, ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից՝ 0 դիմում, ՀՀ կառավարության կողմից՝ 0 դիմում, ՀՀ դատարանների կողմից՝ 0 դիմում, ՀՀ գլխավոր դատախազի կողմից՝ 0 դիմում, Մարդու իրավունքներ

ՎԵՐԼՈՒՃԱԿԱՆ ՆՅՈՒԹԵՐ

րի պաշտպանի կողմից՝ 2 դիմում և այլև17: Նշված սուբյեկտների կողմից ցուցաբերված նման պասիվության պայմաններում անհնար է խոսել սահմանադրական վերահսկողության արդյունավետ համակարգի առկայության մասին, քանի որ ՀՀ սահմանադրական դատարանը գործը քննում է միայն համապատասխան դիմումի առկայության պայմաններում, իսկ դիմում ներկայացնելու իրավասություն ունեցող սուբյեկտները ակնհայտորեն չեն օգտվում իրենց վերապահված իրավունքներից: Այս երևույթի առկայությունը հատկապես դատական համակարգում ակնհայտորեն վկայում է Սահմանադրության 6-րդ հոդվածով ամրագրված Սահմանադրության բարձրագույն իրավաբանական ուժի և նրա նորմերի անմիջական գործողության մասին դրույթների անտեսման մասին: Դատարանն արդարադատություն իրականացնելիս հաճախ նույնիսկ չի կիրառում սահմանադրական այս կամ այն նորմը, այլ ուղղակի գործը լուծում է միայն նյութական և դատավարական որոշակի նորմերից ելնելով:

Այսպիսով՝ սահմանադրական վերահսկողությունը որպես համակարգ հանդես է գալիս որպես իշխանության երեք թևերը ներկայացնող ու տարբեր իրավասությամբ օժտված պետական համապատասխան մարմինների գործառույթների բարդ ու փոխկապակցված շարունակական գործընթաց, որն ուղղված է Սահմանադրությամբ ամրագրված սկզբունքների ու նորմերի պահպանմանը, մարդու և քաղաքացու իրավունքների ու ազատությունների պաշտպանության սահմանադրական երաշխիքների կենսագործմանը, իշխանության երեք թևերի միջև լիազորությունների հավասարակշռությունն ապահովելուն:

¹⁷ Տես «Դատական սահմանադրական վերահսկողության հիմնական առանձնահատկությունները 2007 թվականին, ՀՀ սահմանադրական դատարանի ամփոփ վիճակագրություն»:

**ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՈՐՈՇՈՒՄԸ**

**2007 ԹՎԱԿԱՆԻ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ 15-ԻՆ ԵՐԵՎԱՆՈՒՄ ՍՏՈՐԱԳՐՎԱԾ՝
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ԵՎ
ՎՐԱՍՏԱՆԻ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋԵՎ ՄԱՔՍԱՅԻՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒՄ
ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՓՈԽՕԳՆՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ ՀԱՄԱՉԱՅՆԱԳՐՈՒՄ
ԱՄՐԱԳՐՎԱԾ ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐՈՒԹՅԱՆԸ
ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՅԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ
ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ**

Քաղ. Երևան

22 հունվարի 2008թ.

Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը՝ կազմով. Գ. Հարությունյանի (նախագահող), Կ. Բալայանի, Հ. Դանիելյանի (զեկուցող), Ֆ. Թոխյանի, Վ. Հովհաննիսյանի, Զ. Դուկասյանի, Հ. Նազարյանի, Ռ. Պապայանի, Վ. Պողոսյանի,

համաձայն Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 100 հոդվածի 2-րդ կետի, 101 հոդվածի 1-ին կետի, «Սահմանադրական դատարանի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 25, 38 եւ 72 հոդվածների,

դռնբաց նիստում գրավոր ընթացակարգով քննեց «2007 թվականի հոկտեմբերի 15-ին Երևանում ստորագրված՝ Հայաստանի Հանրապետության կառավարության եւ Վրաստանի կառավարության միջեւ մաքսային գործերում վարչական փոխօգնության մասին համաձայնագրում ամրագրված պարտավորությունների՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը:

Գործի քննության առիթ է հանդիսացել Հանրապետության Նախագահի դիմումը՝ նուտրագրված 2007 թվականի դեկտեմբերի 6-ին:

ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

Ուսումնասիրելով սույն գործով զեկուցողի գրավոր հաղորդումը, Հանրապետության Նախագահի պաշտոնական ներկայացուցիչ՝ ՀՀ կառավարությանն առընթեր մաքսային պետական կոմիտեի նախագահի տեղակալ Գ. Խաչատրյանի գրավոր բացատրությունները, հետազոտելով համաձայնագիրը եւ գործում առկա մյուս փաստաթղթերը, Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը **Պ Ա Ր Զ Ե Ց** .

1. Համաձայնագիրն ստորագրվել է 2007 թվականի հոկտեմբերի 15-ին Երեւանում՝ նպատակ ունենալով զարգացնել բարեկամական հարաբերություններ Հայաստանի Հանրապետության եւ Վրաստանի Հանրապետության միջեւ մաքսային գործի ոլորտում համագործակցության միջոցով:

2. Համաձայնագիրը բաղկացած է նախաբանից, 28 հոդվածներից, վերջաբանից եւ հավելվածից: Համաձայնագրում տրված են դրանում օգտագործվող հիմնական հասկացությունների սահմանումները, համաձայնագրի գործողության ոլորտը, մանրամասն նկարագրված են փորձի փոխանակման եւ վարչական օգնության ցուցաբերման, տեղեկատվության փոխանակման սկզբունքները, տեղեկատվության առանձին տեսակները:

3. Համաձայնագրում սահմանված են օգնության հատուկ ձեւերը, հստակորեն լուսաբանված են հարցումների ձեւն ու բովանդակությունը, դրանց փոխանակման եւ կատարման մանրամասները, նշված են բացառություն հանդիսացող դեպքերը եւ ստացված տեղեկատվության օգտագործման ու գաղտնիության պահպանման կարգը:

4. Համաձայնագիրը նաեւ կարգավորում է մի Պայմանավորվող կողմի տարածքում մյուս Պայմանավորվող կողմի պաշտոնատար անձանց գտնվելու, ինչպես նաեւ մի Պայմանավորվող կողմի դատական կամ վարչական մարմիններում մյուս Պայմանավորվող կողմի փորձագետների ու վկաների հանդես գալու կարգը:

5. Համաձայնագրի հոդված 22-ը նվիրված է Պայմանավորվող կողմերի փոխադարձ ֆինանսական պարտավորություններին, ըստ որի՝ Պայմանավորվող կողմերը հրաժարվում են համաձայնագրի կատարման ընթացքում ծագած ծախսերի հատուցման բոլոր պահանջներից, բացառությամբ հայցվող մաքսային ծառայությունում չաշխատող փորձագետների, թարգմանիչների ու վկաների աշխատանքի վարձատրման հետ կապված ծախսերի:

6. Համաձայնագրում նախատեսված են առանձին դրույթներ՝ թմրադեղերի, հոգեմեդրոնում նյութերի եւ բաղադրանյութերի ապօրինի շրջանառության դեմ պայքարի, ինչպես նաեւ վերահսկելի մատակարարման հիմնախնդիրների վերաբերյալ:

ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

Համաձայնագրում նաեւ նախատեսված են դրույթներ՝ վիճելի հարցերի կարգավորման, ինչպես նաեւ համաձայնագրի ուժի մեջ մտնելու եւ դրա գործողության դադարեցման վերաբերյալ:

7. Համաձայնագրով Հայաստանի Հանրապետության ստանձնած պարտավորությունները ՀՀ Սահմանադրության 9 հոդվածին համահունչ ապահովում են Պայմանավորվող կողմերի միջեւ արտաքին հարաբերությունների իրականացումը:

Ելնելով գործի քննության արդյունքներից եւ ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 100 հոդվածի 2-րդ կետով, 102 հոդվածի առաջին եւ չորրորդ մասերով, «Սահմանադրական դատարանի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 63 եւ 64 հոդվածներով, Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը **Ո Ր Ո Շ Ե Ց .**

1. 2007 թվականի հոկտեմբերի 15-ին Երեւանում ստորագրված՝ Հայաստանի Հանրապետության կառավարության եւ Վրաստանի կառավարության միջեւ մաքսային գործերում վարչական փոխօգնության մասին համաձայնագրում ամրագրված պարտավորությունները համապատասխանում են Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը:

2. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 102 հոդվածի երկրորդ մասի համաձայն սույն որոշումը վերջնական է եւ ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից:

ՆԱԽԱԳԱՀՈՂ

Գ. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

22 հունվարի 2008 թվականի
ՍԳՈ- 729

ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՈՐՈՇՈՒՄԸ**

**2005 ԹՎԱԿԱՆԻ ՄԱՅԻՍԻ 16-ԻՆ ՎԱՐՇԱՎԱՅՈՒՄ ՍՏՈՐԱԳՐՎԱԾ՝
ՀԱՆՑԱՎՈՐ ՃԱՆԱՊԱՐՀՈՎ ՍՏԱՅՎԱԾ ԵԿԱՄՈՒՏՆԵՐԻ ԼՎԱՑՄԱՆ,
ՀԵՏԱԽՈՒՉՄԱՆ, ԱՌԳՐԱՎՄԱՆ ՈՒ ԲՈՆԱԳՐԱՎՄԱՆ ԵՎ
ԱՀԱԲԵԿՉՈՒԹՅԱՆ ՖԻՆԱՆՍԱՎՈՐՄԱՆ ԳԵՄ ՊԱՅՔԱՐԻ ՄԱՍԻՆ
ԵՎՐՈՊԱՅԻ ԽՈՐՀՐԴԻ ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅՈՒՄ (ԿԻՑ ՀԱՅՏԱՐԱՐՈՒ-
ԹՅՈՒՆՆԵՐՈՎ) ԱՄՐԱԳՐՎԱԾ ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ՝
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ
ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ
ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ**

Քաղ. Երևան

22 հունվարի 2008թ.

Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը՝ կազմով. Գ. Հարությունյանի (նախագահող), Կ. Բալայանի, Հ. Դանիելյանի, Ֆ. Թոխյանի (զեկուցող), Վ. Հովհաննիսյանի, Զ. Դուկասյանի, Հ. Նազարյանի, Ռ. Պապայանի, Վ. Պողոսյանի,

համաձայն Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 100 հոդվածի 2-րդ կետի, 101 հոդվածի 1-ին կետի, «Սահմանադրական դատարանի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 25, 38 եւ 72 հոդվածների,

դռնբաց նիստում գրավոր ընթացակարգով քննեց «2005 թվականի մայիսի 16-ին Վարշավայում ստորագրված՝ Հանցավոր ճանապարհով ստացված եկամուտների լվացման, հետախուզման, առգրավման ու բռնագրավման եւ ահաբեկչության ֆինանսավորման դեմ պայքարի մասին Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայում (կից հայտարարություններով) ամրագրված պարտավորությունների՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը:

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ♦ ՏԵՂԵԿԱԿԻՐ ♦ 3(48)2008
70

Գործի քննության առիթ է հանդիսացել Հանրապետության Նախագահի՝ սահմանադրական դատարանում 03.12.2007թ. մուտքագրված դիմումը:

Ուսումնասիրելով սույն գործով զեկուցողի գրավոր հաղորդումը, Հանրապետության Նախագահի ներկայացուցիչ՝ ՀՀ արդարադատության նախարար Գ. Դանիելյանի գրավոր բացատրությունները, հետազոտելով կոնվենցիան (կից հայտարարություններով: (այսուհետ՝ կոնվենցիա) եւ գործում առկա մյուս փաստաթղթերը, Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը **Պ Ա Ր Ձ Ե Ց .**

1. Կոնվենցիան ստորագրվել է 2005թ. մայիսի 16-ին Վարշավայում՝ հանցավոր ճանապարհով ստացված եկամուտների լվացման, հետախուզման, առգրավման ու բռնագրավման եւ ահաբեկչության ֆինանսավորման դեմ պայքարի նպատակով: Հայաստանի Հանրապետությունը կոնվենցիան ստորագրել է 2005թ. նոյեմբերի 17-ին:

2007թ. նոյեմբերի 21-ի դրությամբ կոնվենցիան ստորագրել է 27 պետություն, վավերացրել՝ 4 պետություն:

Կոնվենցիայի նպատակն է խորացնել այդ ոլորտում պետությունների միջեւ համագործակցությունը, ստեղծել մի շարք արդյունավետ եւ լրացուցիչ մեխանիզմներ փողերի լվացման եւ ահաբեկչության ֆինանսավորման դեմ պայքարն ուժեղացնելու բնագավառում, հստակեցնել ու կատարելագործել «Հանցավոր ճանապարհով ստացված եկամուտների լվացման, հետախուզման, առգրավման եւ բռնագրավման մասին» 1990 թվականի նոյեմբերի 8-ի եվրոպական կոնվենցիայով նախատեսված մեխանիզմները՝ հաշվի առնելով, որ ահաբեկչությունը կարող է ֆինանսավորվել ոչ միայն հանցավոր ճանապարհով ստացված եւ լվացված փողերով, այլ նաեւ օրինական գործունեությունից ստացված եկամուտներով:

2. Կոնվենցիայով Հայաստանի Հանրապետությունը պարտավորվում է.

- ձեռնարկել այնպիսի օրենսդրական կամ այլ միջոցներ, որոնք հնարավորություն կտան կիրառել կոնվենցիայով ահաբեկչության ֆինանսավորման դեմ պայքարի նպատակով սահմանված դրույթները,

- երաշխավորել, որ կարող է հետախուզել, հետապնդել, հայտնաբերել, սառեցնել, առգրավել եւ բռնագրավել օրինական կամ հանցավոր ծագում ունեցող այնպիսի գույքը, որը նախատեսված է եղել կամ որեւիցե ձեռով օգտագործվել է, մասնակիորեն կամ ամբողջությամբ, ահաբեկչության ֆինանսավորման նպատակներով, ինչպես նաեւ նշված հանցանքից ստացված եկամուտները, եւ այդ ուղղությամբ ապահովել հնարավոր առավելագույն համագործակցություն կոնվենցիայի մյուս մասնակիցների հետ (հոդված 2, կետ 2),

ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

- ձեռնարկել այնպիսի օրենսդրական կամ այլ միջոցներ, որոնք հնարավորություն են տալիս իրականացնել գործիքների եւ եկամուտների, ինչպես նաեւ այդ եկամուտներին եւ լվացման ենթարկված գույքին համարժեք գույքի բռնագրավում (հոդված 3, կետ 1),

- ձեռնարկել այնպիսի օրենսդրական կամ այլ միջոցներ, որոնք հնարավորություն կտան ՀՀ օրենսդրությամբ ծանր հանցագործություն համարվող մեկ կամ մի քանի արարք կատարած անձանցից պահանջել, որպեսզի նրանք ներկայացնեն բռնագրավման ենթակա եկամուտների կամ գույքի ծագման վերաբերյալ տեղեկություններ, եթե նման պահանջը համապատասխանում է ՀՀ օրենսդրության սկզբունքներին (հոդված 3, կետ 4),

- ընդունել այնպիսի օրենսդրական եւ այլ միջոցներ, որոնք կարող են անհրաժեշտ լինել արագորեն հայտնաբերելու, որոնելու, սառեցնելու կամ առգրավելու կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածով նախատեսված՝ բռնագրավման ենթակա գույքը, որպեսզի, մասնավորապես, առավել հեշտ լինի իրականացնել հետագա բռնագրավումը (հոդված 4),

- ընդունել այնպիսի օրենսդրական եւ այլ միջոցներ, որոնք կարող են անհրաժեշտ լինել ապահովելու, որպեսզի սառեցման, առգրավման եւ բռնագրավման միջոցառումները ներառեն նաեւ այնպիսի գույք, որն ստացվել է եկամուտների փոխակերպման արդյունքում, օրինական աղբյուրներից ստացված գույքը՝ համախառն եկամուտների գնահատված արժեքի չափով, այն շահույթը կամ շահը՝ եկամուտներին հավասարաչափ ձեռով եւ չափով, որն ստացվել է եկամուտներից, եկամուտների փոխակերպման արդյունքում ստացված գույքից կամ այն գույքից, որին խառնվել են հանցագործությունից ստացված եկամուտները՝ այդ եկամուտների գնահատված արժեքի չափով (հոդված 5),

- ձեռնարկել այնպիսի օրենսդրական եւ այլ միջոցներ, որոնցով հնարավոր կլինի ապահովել, որ կոնվենցիայի 4-րդ եւ 5-րդ հոդվածներին համապատասխան սառեցված կամ առգրավված գույքը պատշաճ կերպով տնօրինվի (հոդված 6),

- ընդունել այնպիսի օրենսդրական կամ այլ միջոցներ, որոնցով ՀՀ դատարանները կամ այլ իրավասու մարմինները կստանան լիազորություններ պահանջելու բանկային, ֆինանսական կամ առետրային փաստաթղթերի տրամադրում կամ առգրավում՝ կոնվենցիայի 3-րդ, 4-րդ եւ 5-րդ հոդվածներով սահմանված գործողություններն իրականացնելու նպատակով, ինչպես նաեւ չհրաժարվել կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի դրույթներով սահմանված գործողություններն իրականացնելուց՝ բանկային գաղտնիքի պատճառաբանությամբ (հոդված 7, կետ 1),

- չխախտելով կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի 1-ին կետով սահմանված դրույթները՝ ընդունել այնպիսի օրենսդրական կամ այլ միջոցներ, որոնք

կարող են անհրաժեշտ լինել, որպեսզի պարզվի, թե արդյոք ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձը հանդիսանում է ՀՀ տարածքում գտնվող որևիցե բանկում բացված ցանկացած տեսակի՝ մեկ կամ մի քանի հաշիվների օգտագործողը կամ շահառու սեփականատերը, իսկ հանդիսանալու դեպքում՝ ձեռք բերի նույնականացված հաշիվների բոլոր տվյալները, ձեռք բերի այն սահմանված բանկային հաշիվների եւ բանկային գործարքների վերաբերյալ մանրամասները, որոնք իրականացվել են որոշակի ժամանակահատվածում, մեկ կամ մի քանի որոշակի հաշիվների միջոցով՝ ներառյալ այդ հաշիվներին փոխանցումներ կատարած եւ դրանցից փոխանցումներ ստացած այլ հաշիվների վերաբերյալ մանրամասները, մոնիտորինգի ենթարկի որոշակի ժամանակահատվածում մեկ կամ մի քանի նույնականացված հաշիվների միջոցով իրականացվող բանկային գործարքները, ինչպես նաեւ ապահովի, որ բանկերն իրենց շահագրգիռ հաճախորդների կամ երրորդ անձանց համար չբացահայտեն կոմպենցիայի հոդված 7, կետ 2-ի «ա», «բ» եւ «գ» ենթակետերի համաձայն տեղեկատվություն որոնելու կամ ձեռք բերելու, ինչպես նաեւ հետաքննություն իրականացնելու փաստը (հոդված 7, կետ 2),

- քննարկել նաեւ բանկ չհանդիսացող ֆինանսական հաստատություններում բացված հաշիվների վրա կոմպենցիայի հոդված 7, կետ 2, մաս 1-ի դրույթը տարածելու հարցը (հոդված 7, կետ 2),

- քննարկել այնպիսի օրենսդրական կամ այլ միջոցներ ընդունելու հնարավորությունը, որոնք թույլ կտան կիրառել եկամուտների հայտնաբերումը եւ հետապնդումը, ինչպես նաեւ համապատասխան ապացույցների հավաքագրումը հեշտացնող հատուկ քննչական միջոցներ, որոնցից են դիտարկումը, հեռահաղորդակցության գաղտնալսումը, մուտքը համակարգչային համակարգեր եւ որոշակի փաստաթղթեր ներկայացնելու պահանջը (հոդված 7, կետ 3),

- ընդունել այնպիսի օրենսդրական կամ այլ միջոցներ, որոնցով հնարավոր կլինի ապահովել, որպեսզի այն շահագրգիռ կողմերը, որոնց առնչությամբ կիրառվել են կոմպենցիայի 3-րդ, 4-րդ, 5-րդ հոդվածներով եւ III բաժնի այլ համապատասխան դրույթներով սահմանված միջոցները, ունենան իրենց իրավունքների պաշտպանության արդյունավետ իրավամիջոցներ (հոդված 8),

- ընդունել այնպիսի օրենսդրական կամ այլ միջոցներ, որոնցով հնարավոր կլինի ՀՀ օրենսդրության ներքո իբրեւ հանցատեսակ սահմանել դիտավորությամբ կատարված հետելյալ գործողությունները՝ գույքի փոխարկումը կամ փոխանակումը, եթե հայտնի է այդ գույքի եկամուտ հանդիսանալու փաստը՝ գույքի անօրինական ծագումը թաքցնելու կամ քողարկելու, ինչպես նաեւ նախորդող հանցատեսակի կատարման մեջ ներգ-

ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

րավված անձին իրավական հետեւանքներից խուսափելու հարցում աջակցելու նպատակով, գույքի իրական բնույթի, աղբյուրի, գտնվելու վայրի, օտարման, փոխադրման, գույքի նկատմամբ որեւիցե իրավունքի կամ սեփականատիրության թաքցնելը կամ քողարկելը, եթե հայտնի է այդ գույքի եկամուտ հանդիսանալու փաստը, ինչպես նաեւ ՀՀ սահմանադրական սկզբունքներին եւ իրավական համակարգի հիմնական հասկացություններին համապատասխան՝ գույքի ձեռքբերումը, տիրապետումը կամ օգտագործումը՝ եթե ստանալու պահին հայտնի է եղել այդ գույքի եկամուտ հանդիսանալու փաստը, եւ կոնվենցիայի 9-րդ հոդվածով սահմանված հանցանքներին կամ դրանց իրականացման փորձին մասնակցելը, միանալը կամ հանցավոր համաձայնության գալը, ինչպես նաեւ այդ հանցանքների իրականացմանն աջակցելը, դրդելը, նպաստելը կամ խորհրդակցելը (հոդված 9, կետ 1),

- ապահովել, որպեսզի փողերի լվացման համար նախորդող հանդիսացող հանցանքները ներառեն այն արարքները, որոնք տեղի են ունեցել մեկ այլ պետությունում, որտեղ դրանք հանցանք են համարվում, եւ կհամարվեն նախորդող հանցանք, եթե կատարված լինեին ՀՀ-ում (հոդված 9, կետ 7),

- ընդունել այնպիսի օրենսդրական կամ այլ միջոցներ, որոնք կապահովեն, որ իրավաբանական անձինք պատասխանատվություն կրեն կոնվենցիայով սահմանված՝ փողերի լվացման քրեական հանցանքների համար, որոնք, ի շահ այդ անձանց, կատարվել են տվյալ իրավաբանական անձի կազմում առաջատար դիրք զբաղեցնող ֆիզիկական անձի կողմից, որը գործել է ինքնուրույն կամ իբրեւ իրավաբանական անձի մարմնի անդամ՝ օգտագործելով հետեւյալը՝ իրավաբանական անձը ներկայացնելու իրավասությունը, կամ իրավաբանական անձի անունից որոշումներ կայացնելու իրավասությունը, կամ իրավաբանական անձի կազմում հսկողություն իրականացնելու իրավասությունը, ինչպես նաեւ կատարվել են վերը նշված հանցանքներում այդպիսի ֆիզիկական անձին՝ իբրեւ հանցակից կամ սաղորդիչ ներգրավելու նպատակով (հոդված 10, կետ 1),

- կոնվենցիայի հոդված 10, կետ 1-ում նշված դեպքերի հետ մեկտեղ ձեռնարկել անհրաժեշտ միջոցներ, ապահովելու համար, որ իրավաբանական անձը պատասխանատվություն կրի այն դեպքերում, երբ կոնվենցիայի հոդված 10, կետ 1-ում սահմանված հսկողության կամ վերահսկողության բացակայությունը հնարավոր է դարձրել վերոհիշյալ կետով սահմանված քրեական հանցանքների կատարումն ի շահ տվյալ իրավաբանական անձի, վերջինիս իրավասության տակ գտնվող ֆիզիկական անձի կողմից (հոդված 10, կետ 2),

- ապահովել, որպեսզի կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածով նախատեսված

պատասխանատվությունը կրող իրավաբանական անձինք ենթարկվեն արդյունավետ, համարժեք եւ տարհամոզիչ քրեական կամ ոչ քրեական պատժամիջոցների, ներառյալ դրամական պատժամիջոցները (հոդված 10, կետ 4),

- ընդունել այնպիսի օրենսդրական կամ այլ միջոցներ, որոնք հնարավորություն կտան պատժամիջոց սահմանելիս հաշվի առնել կոնվենցիայի այլ Կողմի՝ ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձի նկատմամբ կոնվենցիայով սահմանված հանցանքների համար կայացրած դատավճիռները (հոդված 11),

- ընդունել այնպիսի օրենսդրական կամ այլ միջոցներ, որոնք կարող են անհրաժեշտ լինել կոնվենցիայով սահմանված Ֆինանսական հետախուզության մարմին (այսուհետ՝ ՖՀՄ: ստեղծելու համար (հոդված 12, կետ 1),

- ընդունել այնպիսի օրենսդրական կամ այլ միջոցներ, որոնք կարող են անհրաժեշտ լինել, որպեսզի ՖՀՄ-ն հնարավորություն ունենա ուղղակի կամ անուղղակի ձեռով, պատշաճ ժամանակին ձեռք բերելու այն ֆինանսական, վարչական եւ իրավական տեղեկատվությունը, որն անհրաժեշտ է իրեն իր գործառույթները, մասնավորապես, կասկածելի գործարքների վերաբերյալ հաշվետվությունների վերլուծությունն իրականացնելու համար (հոդված 12, կետ 2),

- ընդունել այնպիսի օրենսդրական կամ այլ միջոցներ, որոնք կարող են անհրաժեշտ լինել փողերի լվացման կանխարգելմանն ուղղված՝ կարգավորման, վերահսկման կամ մոնիտորինգի համընդհանուր ներքին համակարգ հաստատելու համար, ինչպես նաեւ հաշվի առնել կիրառվող միջազգային չափանիշները՝ ներառելով, մասնավորապես, փողերի լվացման դեմ պայքարի ֆինանսական միջոցառումների հատուկ հանձնախմբի (FATF) ընդունած առաջարկները (հոդված 13, կետ 1),

- ձեռնարկել այնպիսի օրենսդրական կամ այլ միջոցներ, որոնք թույլ կտան ՖՀՄ-ին կամ, համապատասխան դեպքերում, որեւիցե այլ լիազորված իշխանության կամ մարմնի, երբ կասկած է առաջանում փողերի լվացման հետ տվյալ գործարքի առնչության վերաբերյալ, ձեռք առնել շտապ գործողություններ, որպեսզի գործարքը ժամանակավորապես դադարեցվի կամ կասեցվի՝ այն վերլուծելու եւ կասկածը հաստատելու նպատակով (հոդված 14),

- ելնելով գործիքների եւ եկամուտների բռնագրավմանն ուղղված հետաքննության եւ դատական վարույթների նպատակներից՝ հնարավորության դեպքում առավելագույն չափով համագործակցել կոնվենցիայի մյուս Կողմերի հետ (հոդված 15, կետ 1),

- ընդունել այնպիսի օրենսդրական կամ այլ միջոցներ, որոնք հնարավորություն կտան կոնվենցիայի IV բաժնով նախատեսված պայմանների

ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

ներքո կատարել հետևյալ հարցումները՝ եկամուտներ կամ գործիք հանդիսացող գույքի որոշակի միավորների բռնագրավման վերաբերյալ, ինչպես նաև եկամուտների այնպիսի բռնագրավման վերաբերյալ, որը բաղկացած է եկամուտների արժեքին համապատասխան գումար վճարելու պահանջից, եւ հետաքննության ընթացքում աջակցության եւ նախնական միջոցների վերաբերյալ՝ վերը նշված բռնագրավման տեսակներից որեւէ մեկը հետագայում իրականացնելու նպատակով (հոդված 15, կետ 2),

- ընդունել այնպիսի օրենսդրական կամ այլ միջոցներ, որոնք կարող են անհրաժեշտ լինել, որպեսզի եկամուտներ եւ գործիքներ հայտնաբերելու, որոնելու, ստեղծելու կամ առգրավելու նպատակով կոնվենցիայի այլ Կողմերի ներկայացրած հարցումներին տրվի այնքան առաջնայնություն, որքան տրվում է ներքին ընթացակարգերի շրջանակներում կատարվող հարցումներին (հոդված 15, կետ 4):

3. Հայաստանի Հանրապետությունը կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի 2-րդ կետի, 17-րդ հոդվածի 5-րդ կետի, 24-րդ հոդվածի 3-րդ կետի համաձայն նախատեսում է կատարել հայտարարություններ, համաձայն որոնց՝ Հայաստանի Հանրապետությունը կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի 1-ին կետը եւ 17-րդ հոդվածը կիրառելու է միայն կոնվենցիային կից հավելվածում նշված հանցագործությունների նկատմամբ, իսկ կոնվենցիայի 24-րդ հոդվածի 2-րդ կետը կիրառելու է միայն ՀՀ սահմանադրական սկզբունքների եւ իրավական համակարգի հիմնական հասկացությունների համաձայն: Հայտարարություններով նախատեսվում է նաև, որ կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 3-րդ կետի համաձայն ՀՀ ներկայացվող հարցումները եւ այդպիսի հարցումներին առնչվող փաստաթղթերը պետք է ուղեկցվեն անգլերենով կատարված թարգմանությամբ, իսկ, կոնվենցիայի 42-րդ հոդվածի 2-րդ կետին համապատասխան, կոնվենցիայի 7-րդ բաժնի համաձայն ՀՀ կողմից տրամադրված տեղեկությունները կամ ապացույցները չեն կարող առանց ՀՀ-ի նախնական համաձայնության հայցող կողմի իրավասու մարմինների կողմից օգտագործվել կամ փոխանցվել այլ քննության կամ վարույթի համար, բացի հարցման մեջ նշվածից:

4. Կոնվենցիայով Հայաստանի Հանրապետության ստանձնած պարտավորությունները բխում են միջազգային փոխշահավետ համագործակցության հաստատման վերաբերյալ ՀՀ Սահմանադրության 9 հոդվածում ամրագրված սկզբունքներից:

Ելնելով գործի քննության արդյունքներից եւ ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 100 հոդվածի 2-րդ կետով, 102 հոդվածի առաջին եւ չորրորդ մասերով, «Սահմանադրական դատա-

րանի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 63 եւ 64 հոդվածներով, Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը **Ո Ր Ո Շ Ե Ց .**

1. 2005 թվականի մայիսի 16-ին Վարչապետի ստորագրված՝ «Հանցավոր ճանապարհով ստացված եկամուտների լվացման, հետախուզման, առգրավման ու բռնագրավման եւ ահաբեկչության ֆինանսավորման դեմ պայքարի մասին Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայում (կից հայտարարություններով) ամրագրված պարտավորությունները համապատասխանում են Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը:

2. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 102 հոդվածի երկրորդ մասի համաձայն սույն որոշումը վերջնական է եւ ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից:

ՆԱԽԱԳԱՀՈՂ

Գ. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

**22 հունվարի 2008 թվականի
ՍԳՈ- 730**

ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՈՐՈՇՈՒՄԸ**

**«ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԵՆՍԱԹՈՇԱԿՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ» ՀՀ ՕՐԵՆՔԻ
M(19 ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 2002 ԹՎԱԿԱՆԻ, ՀՕ-519-Ն) 47 ՀՈԳՎԱԾԻ 2-ՐԳ
ԵՎ 3-ՐԳ ՄԱՍԵՐԻ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՅԸ
ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ**

Քաղ. Երևան

29 հունվարի 2008թ.

Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը՝ կազմով. Գ. Հարությունյանի (նախագահող), Կ. Բալայանի, Հ. Դանիելյանի, Ֆ. Թոխյանի, Վ. Հովհաննիսյանի (զեկուցող), Զ. Դուկասյանի, Հ. Նազարյանի, Ռ. Պապայանի, Վ. Պողոսյանի,

մասնակցությամբ՝

դիմող՝ Հայաստանի Հանրապետության մարդու իրավունքների պաշտպան Ա. Հարությունյանի, գործով որպես պատասխանող կողմ ներգրավված՝ ՀՀ Ազգային ժողովի ներկայացուցիչ՝ ՀՀ Ազգային ժողովի աշխատակազմի օրենսդրության վերլուծության վարչության պետ Ա. Խաչատրյանի,

հրավիրված՝ ՀՀ աշխատանքի եւ սոցիալական հարցերի նախարարության սոցիալական ապահովության պետական ծառայության պետ Վ. Խաչիկյանի,

համաձայն Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 100 հոդվածի 1-ին կետի եւ 101 հոդվածի 8-րդ կետի, «Սահմանադրական դատարանի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 25 եւ 68 հոդվածների,

դռնբաց նիստում բանավոր ընթացակարգով քննեց «Պետական կենսաթոշակների մասին» ՀՀ օրենքի (19 նոյեմբերի 2002 թվականի, ՀՕ-519-Ն) 47 հոդվածի 2-րդ եւ 3-րդ մասերի՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը:

Գործի քննության առիթը Հայաստանի Հանրապետության մարդու իրավունքների պաշտպանի՝ սահմանադրական դատարանում 02.10.2007թ. մուտքագրված դիմումն է:

Լսելով գործով զեկուցողի հաղորդումը, դիմող կողմի եւ պատասխանող կողմի ներկայացուցչի բացատրությունները, հետազոտելով «Պետական կենսաթոշակների մասին» ՀՀ օրենքը, սահմանադրական դատարանում ՀՀ վճռաբեկ դատարանի ներկայացուցիչների վերլուծությունը եւ գործում առկա մյուս փաստաթղթերը, Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը **Պ Ա Բ Չ Ե Յ**.

1. «Պետական կենսաթոշակների մասին» ՀՀ օրենքն ընդունվել է Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովի կողմից 2002 թվականի նոյեմբերի 19-ին եւ ուժի մեջ մտել 2003 թվականի ապրիլի 10-ից:

Օրենքի 47 հոդվածը՝ հաշվի առնելով 2007թ. նոյեմբերի 19-ի ՀՕ-247-Ն օրենքով կատարված փոփոխությունը, սահմանում է. «Մինչեւ սույն օրենքն ուժի մեջ մտնելը եւ անհատական հաշվառման բազայի ձեւավորումն ապահովագրված անձի ունեցած աշխատանքային ստաժը հաստատող հիմնական փաստաթուղթն աշխատանքային գրքույկն է, իսկ 1992 թվականի հունվարից սկսած՝ նաեւ սոցիալական վճարներ կատարելը կամ աշխատավարձ ստանալը հաստատող փաստաթուղթը: Աշխատանքային գրքույկի կամ դրանում համապատասխան գրառումների կամ ստաժը հաստատող՝ օրենսդրությամբ սահմանված այլ փաստաթղթերի բացակայության դեպքում աշխատանքային ստաժը հաստատվում է արխիվային տեղեկանքով, իսկ դրա բացակայության դեպքում՝ դատական կարգով:

Պահանջվող (25 տարի) ապահովագրական ստաժի առկայության դեպքում ստաժը դատական կարգով չի հաստատվում:

Դատական կարգով կարող է հաստատվել պահանջվող ստաժի պակասող մասը, սակայն տասը տարվա ստաժից ոչ ավելի»:

ՀՀ Սահմանադրության 18 հոդվածի առաջին եւ երկրորդ մասերի համաձայն՝ «Յուրաքանչյուր ոք ունի իր իրավունքների եւ ազատությունների դատական, ինչպես նաեւ պետական այլ մարմինների առջեւ իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցների իրավունք:

Յուրաքանչյուր ոք ունի իր իրավունքները եւ ազատություններն օրենքով չարգելված բոլոր միջոցներով պաշտպանելու իրավունք»:

Դատական պաշտպանության իրավունքի վերաբերյալ իր իրավական դիրքորոշումները ՀՀ սահմանադրական դատարանն արտահայտել է, մասնավորապես, 2006թ. հոկտեմբերի 18-ի ՍԴՈ-652 (կետ 6), 2006թ. նոյեմբերի 16-ի ՍԴՈ-665 (կետ 5), 2007թ. հունվարի 16-ի ՍԴՈ-673 (կետեր 8-9), 2007թ. նոյեմբերի 28-ի ՍԴՈ-719 որոշումներում:

2. Դիմող կողմը գտնում է, որ իր կողմից վիճարկվող դրույթը, համաձայն որի՝

«Պահանջվող (25 տարի) ապահովագրական ստաժի առկայության դեպքում ստաժը դատական կարգով չի հաստատվում:

Դատական կարգով կարող է հաստատվել պահանջվող ստաժի պակասող մասը, սակայն տասը տարվա ստաժից ոչ ավելի», հակասում է ՀՀ Սահմանադրությանը՝ հետեւյալ պատճառով:

ՀՀ Սահմանադրության 18 հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք ունի իր իրավունքների եւ ազատությունների դատական, ինչպես նաեւ պետական այլ մարմինների առջեւ իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցների իրավունք:

Սոցիալական իրավունքների շարքում առանձնակիորեն կարեւորվում է քաղաքացիների կենսաթոշակային իրավունքը, որն իր կարգավորումն է ստանում «Պետական կենսաթոշակների մասին» ՀՀ օրենքով: Նշված օրենքով սահմանվում են կենսաթոշակի նշանակման համար կիրառվող գործակիցները, որտեղ կարեւոր նշանակություն է տրվում ապահովագրական ստաժին: Հետեւաբար, «Պետական կենսաթոշակների մասին» ՀՀ օրենքով սահմանվող՝ ստաժի հաստատմանը վերաբերող ժամկետի սահմանափակումը եւ պահանջվող (25 տարի) ապահովագրական ստաժի առկայության դեպքում դրա հաստատման արգելքը խախտում է ՀՀ Սահմանադրությամբ ամրագրված իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցներից յուրաքանչյուրի օգտվելու սահմանադրական իրավունքը:

3. Պատասխանող կողմը գտնում է, որ դիմողի հարցադրումները հիմնավոր են եւ «Պետական կենսաթոշակների մասին» ՀՀ օրենքի եւ ՀՀ Սահմանադրության առանձին դրույթների անհամապատասխանության խնդրի առկայությունն ակնհայտ է հետեւյալ պատճառաբանությամբ: Մարդու իրավունքների եւ հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին 1950թ. նոյեմբերի 4-ի կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ «Յուրաքանչյուր ոք, երբ որոշվում են նրա քաղաքացիական իրավունքները եւ պարտականությունները..., ունի օրենքի հիման վրա ստեղծված անկախ ու անաչառ դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում արդարացի եւ հրապարակային դատաքննության իրավունք»: Նույն Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Յուրաքանչյուր ոք, ում՝ սույն կոնվենցիայով ամրագրված իրավունքներն ու ազատությունները խախտվում են, ունի պետական մարմինների առջեւ իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունք, նույնիսկ եթե խախտումը կատարել են ի պաշտոնե գործող անձինք»: Իսկ ՀՀ Սահմանադրության 18 հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «Յուրաքանչյուր ոք ունի իր իրավունքների եւ ազատությունների դատական, ինչպես նաեւ պետական այլ մարմինները»:

րի առջև իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցների իրավունք»։ Փաստորեն, օրենքով սահմանափակվել է քաղաքացիների՝ կենսաթոշակային իրավունքների պաշտպանության նպատակով դատական պաշտպանության դիմելու իրավունքը։

4. Օրենքը՝ որպես պետական կենսաթոշակային ապահովության եւ պետական կենսաթոշակային ապահովագրության կազմակերպման եւ իրականացման սկզբունք, ի թիվս այլոց, ամրագրում է պետական կենսաթոշակային սոցիալական ապահովագրության պարտադիրության սկզբունքը եւ անհատական (անձնավորված) ապահովագրական հաշիվներում արտացոլվող՝ կենսաթոշակային ապահովագրության համար կատարված վճարումների մասին տեղեկատվության հիման վրա կենսաթոշակների նշանակման եւ վճարման ապահովման սկզբունքը։ Այս սկզբունքներին համապատասխան՝ օրենքը, կենսաթոշակի չափը պայմանավորելով կատարված ապահովագրական վճարումներով եւ ապահովագրական ստաժի տեւողությամբ (հոդված 40), ապահովագրական կենսաթոշակի (տարիքային, արտոնյալ պայմաններով, երկարամյա ծառայության, հաշմանդամության, կերակրողին կորցնելու դեպքում, մասնակի) իրավունք է վերապահում միայն այն անձանց, ովքեր կատարել են պարտադիր կենսաթոշակային սոցիալական ապահովագրության վճարումներ։ Մասնավորապես, ապահովագրական տարիքային կենսաթոշակի իրավունքը վերապահվում է 63 տարին լրացած անձանց՝ 25 տարվա ապահովագրական ստաժի առկայության դեպքում։

Ըստ օրենքի տրամաբանության՝ կատարված ապահովագրական վճարումներով եւ ապահովագրական ստաժի տեւողությամբ է պայմանավորվում կենսաթոշակի չափը։ Այս եզրահանգումն ուղղակիորեն բխում է օրենքի 40 հոդվածից եւ անուղակիորեն՝ օրենքով ամրագրված առանձին սկզբունքներից եւ դրույթներից (մասնավորապես՝ օրենքի 2, 9 հոդվածներ)։

Այն դեպքում, երբ անձը զրկված է փաստացի ապահովագրական ստաժը հաստատելու հնարավորությունից, այս տրամաբանությունը խախտվում է, քանզի հնարավոր է, որ անձը փաստացիորեն կատարել է ապահովագրական վճարումներ, սակայն համապատասխան փաստաթղթեր չունենալու պատճառով զրկվում է այդ վճարումների կատարմամբ պայմանավորված չափով կենսաթոշակ ստանալու հնարավորությունից։

5. Օրենքի հիման վրա ձեւավորվում է կենսաթոշակային ապահովագրության ենթակա անձանց անհատական (անձնավորված) հաշվառման տվյալների միասնական բազա։ Կենսաթոշակային սոցիալական ապահովագրության բազայի տվյալներն օգտագործվում են կենսաթոշակ նշանակելու, հաշվարկելու (վերահաշվարկելու), վճարելու համար։ Օրենքի ուժի մեջ մտնելուց եւ նշված անհատական հաշվառման բազայի ձեւավորումից

ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

հետո ապահովագրված անձի ձեռք բերած ապահովագրական ստաժը հաշվարկվում է անհատական (անձնավորված) հաշվառման տվյալների հիման վրա: Իսկ մինչ այդ ապահովագրված անձի ունեցած աշխատանքային ստաժը հաշվառվում է ապահովագրական ստաժում համապատասխան փաստաթղթերի հիման վրա: Համաձայն օրենքի 47 հոդվածի՝ այդ փաստաթղթերն են՝ աշխատանքային գրքույկը, իսկ 1992թ. հունվարից սկսած՝ նաեւ պարտադիր սոցիալական ապահովագրության վճարումներ կատարելը կամ աշխատավարձ ստանալը հաստատող փաստաթուղթը: «Պետական կենսաթոշակների մասին» ՀՀ օրենքի կիրարկումն ապահովելու մասին» ՀՀ կառավարության 2003թ. մայիսի 29-ի թիվ 793-Ն որոշումը սահմանում է այն փաստաթղթերի ցանկը, որոնք հաստատում են ապահովագրական ստաժը՝ աշխատանքային գրքույկի բացակայության դեպքում:

Ինչպես օրենքի վիճարկվող, այնպես էլ մյուս դրույթների վերլուծությունը վկայում է, որ ապահովագրական ստաժի հաստատման խնդիր կարող է առաջանալ միայն մինչեւ վիճարկվող օրենքի դրույթի հիման վրա կենսաթոշակային ապահովագրության ենթակա անձանց անհատական (անձնավորված) հաշվառման տվյալների միասնական բազայի ստեղծումը ձեռք բերված ապահովագրական ստաժի կապակցությամբ:

6. Համաձայն օրենքի 12 հոդվածի՝ տարիքային կենսաթոշակի իրավունք ձեռք բերելու նախապայման է հանդիսանում 25 տարվա ապահովագրական ստաժի (պահանջվող ստաժ) առկայությունը: Օրենքի 16 հոդվածի համաձայն՝ կենսաթոշակի չափը հաշվարկվում է կենսաթոշակի հիմնական եւ ապահովագրական մասերի գումարից: Կենսաթոշակի ապահովագրական մասը հաշվարկվում է մինչեւ անձնավորված հաշվառման ներդրումը ձեռք բերված ապահովագրական ստաժի եւ անձնավորված հաշվառման ներդրումից հետո անհատական ապահովագրական հաշիվներում արտացոլվող՝ կենսաթոշակային ապահովագրության համար կատարված վճարումների մասին տեղեկատվության հիման վրա: Օրենքի 16 հոդվածում տրվում է կենսաթոշակը հաշվարկելու բանաձեւը:

Նշված բանաձեւի վերլուծությունը վկայում է, որ կենսաթոշակի չափը որոշելիս էական նշանակություն ունի ոչ միայն պահանջվող ապահովագրական ստաժը, այլեւ՝ փաստացի ապահովագրական ստաժը:

7. Գույքային կամ անձնական ոչ գույքային իրավունքների ծագումը, փոփոխումը կամ դադարումը կապված է որոշակի հանգամանքների հետ, որոնց օրենքը տալիս է իրավական նշանակություն (իրավաբանական փաստեր): Ապահովագրական ստաժը հանդիսանում է այն իրավաբանական փաստը, որի հիման վրա ծագում է ապահովագրական կենսաթոշակի իրավունքը: ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 34-րդ

գլուխը նվիրված է իրավաբանական փաստերի հաստատման վերաբերյալ գործերի քննության կարգին: Նշված օրենսգրքի 189 հոդվածը սահմանում է այն իրավաբանական փաստերի ոչ սպառիչ ցանկը, որոնք ենթակա են դատարանի կողմից հաստատման: Այդ հոդվածի 3-րդ կետը նախատեսում է, որ դատարանը, օրենքով նախատեսված դեպքերում, քննում է իրավաբանական նշանակություն ունեցող այլ փաստեր: Ըստ քննության առարկա հանդիսացող նորմերի՝ օրենսդիրն աշխատանքային ստաժը հաստատելու իրավասությունը վերապահել է դատարանին, սակայն, միաժամանակ, վիճարկվող դրույթով այդ իրավասության իրականացումը ենթարկել է ձեռնարկի հիմքով սահմանափակումների՝ անձին գրկելով իր իրավունքի ծագման համար անհրաժեշտ իրավաբանական փաստը հաստատելու նպատակով դատարան դիմելու եւ դատարանին՝ իրեն օրենքով վերապահված իրավասությունն արդյունավետորեն եւ լիարժեքորեն իրականացնելու հնարավորությունից:

8. Օրենսդրությամբ թույլատրված է իրավաբանական փաստերը հաստատել ոչ միայն դատական կարգով, այլ նաեւ՝ վարչական, նոտարական կարգով եւ այլ մարմինների կողմից:

Վիճարկվող օրենքի 48 հոդվածը եւս նախատեսում է ապահովագրական ստաժի հաստատման վարչական կարգ: Այդ հոդվածի 5-րդ կետը, մասնավորապես, սահմանում է, որ պատերազմների, ռազմական գործողությունների, տարերային աղետների, վթարների, արհավիրքների եւ այլ արտակարգ իրավիճակների հետեւանքով ապահովագրական ստաժը հաստատող փաստաթղթերի ձեռքբերման անհնարինության դեպքում Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունն ստեղծում է ապահովագրական ստաժ սահմանող հանձնաժողովներ, որոնց կազմի մեջ մտնում են գործադիր իշխանությունների, գործատուների, արհմիությունների կամ աշխատողների կողմից լիազորված այլ ներկայացուցիչներ: Նման հանձնաժողով ստեղծվել է ՀՀ կառավարության 2007 թվականի հունիսի 21-ի թիվ 820-Ն՝ «1988 թվականի երկրաշարժի հետեւանքով Սպիտակի նախկին վարչական շրջանի տարածքի քաղաքացիների ապահովագրական ստաժը հաստատող փաստաթղթերի ձեռքբերման անհնարինության պատճառով ապահովագրական ստաժ սահմանող հանձնաժողով ստեղծելու եւ հանձնաժողովի աշխատակարգը հաստատելու մասին» որոշմամբ:

Օրենքի 48 հոդվածի 5-րդ կետի գործողության շրջանակը, սակայն, որոշակիորեն սահմանափակ է, այն է՝ այս դրույթն առնչվում է միայն այն դեպքերին, երբ փաստաթղթերը չեն պահպանվել այդ հոդվածում նշված արտակարգ (ֆորսմաժորային) հանգամանքների պատճառով:

Սակայն, նույնիսկ ապահովագրական ստաժի վերոհիշյալ վարչական կարգով հաստատման հնարավորության առկայությունը չպետք է ան-

ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

ձանց զրկի իրավաբանական փաստերի հաստատման խնդրով դատարան դիմելու իրավունքից, քանզի ՀՀ Սահմանադրության 18 հոդվածը երաշխավորում է քաղաքացիների իրավունքների դատական պաշտպանության չսահմանափակվող հնարավորություն:

Միեւնույն ժամանակ, հարկ է նկատել, որ, ի տարբերություն ապահովագրական ստաժի դատական կարգով հաստատման, ապահովագրական ստաժի՝ վարչական կարգով հաստատման դեպքում «Պետական կենսաթոշակների մասին» ՀՀ օրենքը չի նախատեսում ապահովագրական ստաժի որեւէ ժամկետային սահմանափակում, ինչը ոչ միայն չի ապահովում միեւնույն հասարակական հարաբերության կարգավորման միասնականությունը, այլեւ անձի շահերի տեսանկյունից անիմաստ է դարձնում արտակարգ իրավիճակների հետեւանքով ապահովագրական ստաժը հաստատող փաստաթղթերի կորստի դեպքում դատական պաշտպանության իրավունքից օգտվելը:

9.«Պետական կենսաթոշակների մասին» ՀՀ օրենքի վիճարկվող դրույթների եւ դրանց հետ համակարգային առումով փոխկապակցված՝ օրենքի այլ հոդվածների ուսումնասիրությունը վկայում է, որ վիճարկվող դրույթներն առնչվում են ոչ միայն Սահմանադրության 18 հոդվածին, այլ նաեւ Սահմանադրության այլ հոդվածների պահանջներին: Մասնավորապես, ՀՀ Սահմանադրության 37 հոդվածը սահմանում է, որ «Յուրաքանչյուր ոք ունի ծերության, հաշմանդամության, հիվանդության, կերակրողին կորցնելու, գործազրկության եւ օրենքով նախատեսված այլ դեպքերում սոցիալական ապահովության իրավունք: Սոցիալական ապահովության ծավալն ու ձեւերը սահմանվում են օրենքով»:

Այս հոդվածի բովանդակությունից բխում է, որ ՀՀ Ազգային ժողովին է պատկանում կենսաթոշակների ծավալները եւ ձեւերը, դրանց նշանակման պայմանները եւ կարգը սահմանելու լիազորությունը: Կենսաթոշակի նշանակման պայմանները բավարարելու դեպքում անձը ձեռք է բերում կենսաթոշակի իրավունք, իսկ պետության վրա դրվում է այդ իրավունքի իրականացումն ապահովելու պարտականություն: Անձին զրկելով իր ունեցած փաստացի ապահովագրական ստաժը հաստատելու հնարավորությունից, օրենսդիրն ուղղակիորեն սահմանափակում է անձի սոցիալական ապահովության իրավունքի մաս կազմող կենսաթոշակի իրավունքը: Այդ սահմանափակումը, մասնավորապես, կարող է դրսեւորվել նրանում, որ հնարավորություն չունենալով ապացուցել պահանջվող ստաժը (25 տարի) գերազանցող ապահովագրական ստաժի առկայությունը՝ անձը զրկվում է ավելի շատ կենսաթոշակ ստանալու հնարավորությունից, քանզի ապահովագրական ստաժի՝ պահանջվող ստաժը գերազանցող տարիներն էական նշանակություն ունեն կենսաթոշակի չափը որոշելիս:

10. ՀՀ Սահմանադրության 14.1. հոդվածն ամրագրում է օրենքի առջև բոլորի հավասարության սկզբունքը:

Այս հոդվածի պահանջներին համապատասխան պետության պոզիտիվ սահմանադրական պարտականությունն է ապահովել այնպիսի պայմաններ, որոնք նույն կարգավիճակն ունեցող անձանց հավասար հնարավորություն կտան իրացնելու, իսկ խախտման դեպքում՝ պաշտպանելու իրենց իրավունքները, հակառակ դեպքում՝ կխախտվեն ոչ միայն հավասարության, խտրականության արգելման, այլ նաև իրավունքի գերակայության եւ իրավական որոշակիության սահմանադրական սկզբունքները: Պետության հայեցողությունն է սահմանել կենսաթոշակի ձեւերը, դրանց նշանակման կարգը եւ պայմանները, սակայն այդ հայեցողությունն իրականացնելիս պետությունը պարտավոր է պահպանել վերոնշյալ սկզբունքները: Մինչդեռ վիճարկվող նորմերը հնարավորություն չեն տալիս այն անձանց, որոնց ապահովագրական ստաժի վերաբերյալ փաստաթղթերը բացակայում են, հավասարապես օգտվել այն իրավունքից, որից օգտվում են ապահովագրական ստաժի վերաբերյալ փաստաթուղթ ունեցող անձինք: Վիճարկվող դրույթի կիրառմամբ ձեւական հիմքով (ստաժը հիմնավորող փաստաթղթերի բացակայություն) անհավասար դրություն է ստեղծվում փաստացիորեն միեւնույն ապահովագրական ստաժն ունեցող անձանց միջեւ:

Ելնելով գործի քննության արդյունքներից եւ ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 100 հոդվածի 1-ին կետով, 102 հոդվածով, «Սահմանադրական դատարանի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 63, 64 եւ 68 հոդվածներով, Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը **Ո Ր Ո Շ Ե Ց**.

1. «Պետական կենսաթոշակների մասին» ՀՀ օրենքի 47 հոդվածի 2-րդ եւ 3-րդ մասերը ճանաչել Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 18 եւ 37 հոդվածներին հակասող եւ անվավեր:

2. «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 68 հոդվածի 12-րդ մասի հիման վրա սույն որոշումը տարածել դրա ուժի մեջ մտնելուն նախորդող իրավահարաբերությունների վրա:

3. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 102 հոդվածի երկրորդ մասի համաձայն սույն որոշումը վերջնական է եւ ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից:

ՆԱԽԱԳԱՀՈՂ

Գ. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

**29 հունվարի 2008 թվականի
ՍԳՈ- 731**

ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՈՐՈՇՈՒՄԸ**

**2007 ԹՎԱԿԱՆԻ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 12-ԻՆ ԱԲՈՒ ԳԱԲԻՈՒՄ
ՍՏՈՐԱԳՐՎԱԾ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԱԲՈՒ ԳԱԲԻԻ ԶԱՐԳԱՅՄԱՆ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻ
ՄԻՋԵՎ ԱՐՓԱ-ՍԵՎԱՆ ԹՈՒՆԵԼԻ ՎԵՐԱԿԱՆԳՆՄԱՆ ՆԱԽԱԳԾԻ
ՖԻՆԱՆՍԱՎՈՐՄԱՆ ՄԱՍԻՆ ՎԱՐԿԱՅԻՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳՐՈՒՄ
ԱՄՐԱԳՐՎԱԾ ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ
ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՅԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ
ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ**

Քաղ. Երևան

1 փետրվարի 2008թ.

Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը՝ կազմով. Գ. Հարությունյանի (նախագահող), Կ. Բալայանի, Հ. Դանիելյանի, Ֆ. Թոխյանի, Վ. Հովհաննիսյանի, Զ. Դուկասյանի, Հ. Նազարյանի, Ռ. Պապայանի, Վ. Պողոսյանի (զեկուցող),

մասնակցությամբ՝ Հանրապետության Նախագահի պաշտոնական ներկայացուցիչ՝ ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարության ջրային տնտեսության պետական կոմիտեի նախագահ Ա. Անդրեասյանի,

համաձայն Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 100 հոդվածի 2-րդ կետի, 101 հոդվածի 1-ին կետի, «Սահմանադրական դատարանի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 25, 38 եւ 72 հոդվածների,

դռնբաց նիստում բանավոր ընթացակարգով քննեց «2007 թվականի դեկտեմբերի 12-ին Աբու Դաբիում ստորագրված՝ Հայաստանի Հանրապետության կառավարության եւ Աբու Դաբիի զարգացման հիմնադրամի միջեւ Արփա-Սեւան թունելի վերականգնման նախագծի ֆինանսավորման մասին վարկային համաձայնագրում ամրագրված պարտավորու-

թյունների՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը:

Գործի քննության առիթը Հանրապետության Նախագահի դիմումն է ՀՀ սահմանադրական դատարան:

Լսելով սույն գործով զեկուցողի հաղորդումը, Հանրապետության Նախագահի ներկայացուցչի բացատրությունը, հետազոտելով համաձայնագիրը եւ գործում առկա մյուս փաստաթղթերը, Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը **Պ Ա Ր Զ Ե Ց .**

1. Սույն համաձայնագիրն ստորագրվել է 2007թ. դեկտեմբերի 12-ին Աբու Դաբիում՝ Արփա-Սեւան թունելի վերականգնման նախագծի ֆինանսավորման նպատակով:

2. Նախագծի նպատակն է նպաստել Սեւանա լճի մակարդակի բարձրացմանը եւ բնապահպանական կայունության պահպանմանը:

3. Ըստ համաձայնագրի՝ Աբու Դաբիի զարգացման հիմնադրամը, համաձայնագրում ամրագրված պայմաններով, Հայաստանի Հանրապետությանը տրամադրում է երեսուցամիլիարդ միլիոն յոթ հարյուր երեսուն հազար (36.730.000) ԱՄԷ դիրհեմի չափով վարկ:

4. Համաձայնագիրը սահմանում է այն նախագիծը, որի իրականացմանն ուղղվում է վարկավորումը, վարկավորման չափը, վճարման կարգն ու ժամանակացույցը, կատարվելիք աշխատանքների նկարագրությունը, վերահսկողության իրականացման կարգը, ֆինանսավորման ընթացակարգը, վեճերի լուծման կարգը, ինչպես նաեւ համաձայնագրի գործողության եւ գործողության դադարման կարգն ու ժամկետները: Համաձայնագրի մասն են կազմում նաեւ երկու հավելվածները՝ Հավելված 1. «Պարտքի մարման ժամանակացույց» եւ Հավելված 2. «Նախագծի նկարագրություն»:

5. Սույն համաձայնագրով Հայաստանի Հանրապետությունն ստանձնում է, մասնավորապես, հետեւյալ պարտավորությունները.

- վճարել տարեկան երեք տոկոս (3%) տոկոսադրույք վարկի հիմնական գումարից օգտագործված եւ ժամանակին չմարված պարտքի համար,

- վարկի միջոցներն ուղղել բացառապես նախագծի իրականացման համար պահանջվող ապրանքների իրական արժեքի եւ ծառայությունների ֆինանսավորմանը,

- ապահովել, որպեսզի վարկի հիմնական գումարը, տոկոսները եւ այլ վճարները վճարվեն առանց որեւէ պահումների եւ ազատված լինեն ՀՀ օրենսդրությամբ գործող հարկերից,

- վարկի հիմնական գումարը, տոկոսավճարները եւ այլ վճարները վճարել անկախ ՀՀ-ում գործող որեւէ սահմանափակումից,

ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

- ձեռնարկել անհրաժեշտ քայլեր նախագծի իրականացման համար եւ չձեռնարկել կամ չթույլատրել ձեռնարկել որեւէ քայլ, որը կկանխի կամ կխոչընդոտի նախագծի իրականացմանը կամ շահագործմանը կամ համաձայնագրի որեւէ դրույթի կատարմանը,

- Հիմնադրամի բոլոր փաստաթղթերը, արձանագրությունները, նամակագրությունը եւ նմանօրինակ բոլոր նյութերը համարել կոնֆիդենցիալ եւ երաշխավորել Հիմնադրամի բացարձակ անձեռնմխելիությունը գրաքննությունից եւ հրապարակումների ստուգումներից,

- Հիմնադրամի բոլոր ակտիվները եւ եկամուտն ազատել ազգայնացումից, առգրավումից եւ բռնագրավումից:

Ելնելով գործի քննության արդյունքներից եւ ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 100 հոդվածի 2-րդ կետով, 102 հոդվածի առաջին եւ չորրորդ մասերով, «Սահմանադրական դատարանի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 63, 64, 72 հոդվածներով, Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը **Ո Ր Ո Շ Ե Ց .**

1. 2007 թվականի դեկտեմբերի 12-ին Արու Դաբիում ստորագրված՝ Հայաստանի Հանրապետության կառավարության եւ Արու Դաբիի զարգացման հիմնադրամի միջեւ Արփա-Սեւան թունելի վերականգնման նախագծի ֆինանսավորման մասին վարկային համաձայնագրում ամրագրված պարտավորությունները համապատասխանում են Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը:

2. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 102 հոդվածի երկրորդ մասի համաձայն սույն որոշումը վերջնական է եւ ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից:

ՆԱԽԱԳԱՀՈՂ

Գ. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

**1 փետրվարի 2008 թվականի
ՍԳՈ-732**

ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՈՐՈՇՈՒՄԸ**

**ՔԱՂԱՔԱՑԻ ԱՇՈՏ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆԻ ԳԻՄՈՒՄԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ՝
ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ԿՈՂՄԻՑ 2006 ԹՎԱԿԱՆԻ ՀՈՒՆԻՍԻ 13-ԻՆ
ԸՆԴՈՒՆՎԱԾ՝ «ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔՈՒՄ
ՓՈՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԵՎ ԼՐԱՅՈՒՄՆԵՐ ԿԱՏԱՐԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ»
ՀՀ ՕՐԵՆՔԻ 5 ՀՈԳՎԱԾԻ ԵՎ 2004 ԹՎԱԿԱՆԻ ԳԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 24-ԻՆ
ԸՆԴՈՒՆՎԱԾ՝ ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՏԱՐՈՂԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ
115 ՀՈԳՎԱԾԻ ԳՐՈՒՅԹՆԵՐԻ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԳՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ
ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱՔԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ**

Քաղ. Երևան

5 փետրվարի 2008թ.

Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը՝ կազմով. Գ. Հարությունյանի (նախագահող), Կ. Բալայանի (զեկուցող), Հ. Դանիելյանի, Ֆ. Թոխյանի, Վ. Հովհաննիսյանի, Զ. Ղուկասյանի, Հ. Նազարյանի, Ռ. Պապայանի, Վ. Պողոսյանի,

մասնակցությամբ՝

դիմող քաղ. Ա. Հարությունյանի ներկայացուցիչ Հ. Ալումյանի,

գործով որպես պատասխանող կողմ ներգրավված՝ ՀՀ Ազգային ժողովի պաշտոնական ներկայացուցիչ՝ ՀՀ Ազգային ժողովի նախագահի խորհրդական Գ. Մելքոնյանի,

համաձայն ՀՀ Սահմանադրության 100 հոդվածի 1-ին կետի, 101 հոդվածի 6-րդ կետի, «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 25, 38 եւ 69 հոդվածների,

դռնբաց նիստում գրավոր ընթացակարգով քննեց «Քաղաքացի Աշոտ Հարությունյանի դիմումի հիման վրա՝ Ազգային ժողովի կողմից 2006 թվականի հունիսի 13-ին ընդունված՝ «ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություններ եւ լրացումներ կատարելու մասին» ՀՀ

ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ • ՏԵՂԵԿԱԿԻՐ • 3(48)2008
89

ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

օրենքի 5 հոդվածի եւ 2004 թվականի դեկտեմբերի 24-ին ընդունված՝ ՀՀ քրեակատարողական օրենսգրքի 115 հոդվածի դրույթների՝ ՀՀ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը:

Գործի քննության առիթը քաղ. Ա. Հարությունյանի՝ սահմանադրական դատարանում 03.07.2007թ. մուտքագրված դիմումն է:

Ուսումնասիրելով գործով զեկուցողի հաղորդումը, դիմող եւ պատասխանող կողմերի գրավոր բացատրությունները, հետազոտելով վեճի առարկա օրենքները եւ գործում առկա մյուս փաստաթղթերը, Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը **Պ Ա Ր Զ Ե Ց**.

1. ՀՀ քրեակատարողական օրենսգիրքը ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից ընդունվել է 2004 թվականի դեկտեմբերի 24-ին, ՀՀ Նախագահի կողմից ստորագրվել՝ 2005 թվականի հունվարի 18-ին, ուժի մեջ է մտել 2005 թվականի փետրվարի 10-ին: Օրենսգրքի վիճարկվող 115 հոդվածը փոփոխվել է ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից 2006թ. հունիսի 13-ին ընդունված՝ «ՀՀ քրեակատարողական օրենսգրքում փոփոխություններ եւ լրացում կատարելու մասին» ՀՀ օրենքով, որը ՀՀ Նախագահի կողմից ստորագրվել է 2006թ. հունիսի 16-ին եւ ուժի մեջ է մտել 2006թ. հուլիսի 21-ին: Նշված օրենքով օրենսգրքի 115 հոդվածը շարադրվել է նոր խմբագրությամբ: Այն փոփոխվել է նաեւ «ՀՀ քրեակատարողական օրենսգրքում փոփոխություններ եւ լրացումներ կատարելու մասին» ՀՀ ՀՕ-268-Ն օրենքով, որը ՀՀ Նախագահի կողմից ստորագրվել է 2007թ. դեկտեմբերի 8-ին եւ ՀՀ պաշտոնական տեղեկագրում հրապարակվել է 2007թ. դեկտեմբերի 19-ին:

ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից 2006թ. հունիսի 13-ին ընդունված՝ «ՀՀ քրեակատարողական օրենսգրքում փոփոխություններ եւ լրացում կատարելու մասին» ՀՀ օրենքի հիման վրա օրենսգրքի վեճի առարկա 115 հոդվածը վերնագրված է. «ՊԱՏԻԺԸ ԿՐԵԼՈՒՑ ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՎԱՂԱԺԱՄԿԵՏ ԱԶԱՏԵԼՈՒ ԿԱՄ ՊԱՏԺԻ ՉԿՐԱԾ ՄԱՍՆ ԱՎԵԼԻ ՄԵՂՄ ՊԱՏԺԱՏԵՍԱԿՈՎ ՓՈԽԱՐԻՆԵԼՈՒ ՆԵՐԿԱՅԱՑՄԱՆ ԿԱՐԳԸ»: Հոդվածը շարադրվել է հետեւյալ խմբագրությամբ.

«1. Պատժի ժամկետի՝ օրենքով սահմանված մասը լրանալու դեպքում պատիժը կատարող հիմնարկի վարչակազմը մեկամսյա ժամկետում պարտադիր լսում է կարգապահական տույժ չունեցող դատապարտյալին պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելու կամ պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու ներկայացման հարցը:

Պատիժը կատարող հիմնարկի վարչակազմը միջին, ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցագործություն կատարելու համար որոշակի

ժամկետով կամ ցմահ ազատազրկման դատապարտված անձին պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելու կամ պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու վերաբերյալ միջնորդագիր ներկայացնելու մասին որոշում կայացնելու դեպքում որոշումը ներկայացնում է պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելու, պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու հարցերով անկախ հանձնաժողովի հավանությանը:

Պատիժը կատարող հիմնարկի վարչակազմը միջնորդագիր է ներկայացնում դատարան միջին, ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցագործություն կատարելու համար որոշակի ժամկետով կամ ցմահ ազատազրկման դատապարտված անձին պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելու կամ պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու վերաբերյալ միայն պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելու, պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու հարցերով անկախ հանձնաժողովի հավանությունն ստանալու դեպքում:

2. Պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելու կամ պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու վերաբերյալ դատարան ներկայացվող միջնորդագրի հետ ներկայացվում է նաև դատապարտյալի անձնական գործը:

3. Պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելու կամ պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու վերաբերյալ միջնորդագիր ներկայացնելու մասին որոշումը պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելու, պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու հարցերով անկախ հանձնաժողովի՝ հավանություն չտալու մասին որոշումն ստանալու դեպքում պատիժը կատարող հիմնարկի վարչակազմը դատապարտյալին պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելու կամ պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու ներկայացման հարցը քննարկում է հավանություն չտանալու որոշումը կայացվելուց երեք ամիս անց, բացառությամբ սույն օրենսգրքի 116-րդ հոդվածով նախատեսված դեպքերի:

Պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելը կամ պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելը դատարանի կողմից մերժվելու դեպքում նույն հիմքով միջնորդություն կրկին կարող է ներկայացվել դատարան մերժման որոշումը կայացվելուց վեց ամիս անց, բացառությամբ սույն օրենսգրքի 116-րդ հոդվածով նախատեսված դեպքերի:

4. Պատիժը կատարող հիմնարկի վարչակազմի որոշումները օրենսդրությանը հակասելու դեպքում կարող են բողոքարկվել դատական կարգով: Պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելու, պատժի չկրած

ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու հարցերով անկախ հանձնաժողովի որոշումները բողոքարկման ենթակա չեն, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ որոշումները կայացվել են Հայաստանի Հանրապետության Նախագահի հրամանագրով սահմանված կարգի խախտմամբ»:

ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից 2007թ. նոյեմբերի 13-ին նույնպես փոփոխություններ են կատարվել ՀՀ քրեակատարողական օրենսգրքի՝ քննության առարկա գործի հետ անմիջական առնչություն ունեցող 114 եւ 115 հոդվածներում եւ օրենսգիրքը լրացվել է նոր՝ 1151 հոդվածով: Համաձայն այդ փոփոխությունների՝ օրենսգրքի 114 հոդվածի 2-րդ մասում «Դատապարտյալին» բառը փոխարինվել է «Որոշակի ժամկետով կամ ցմահ ազատազրկման դատապարտված անձին» բառերով: Այդ մասը լրացվել է նաեւ հետեւյալ բովանդակությամբ նոր պարբերությունով. «Կարգապահ-կան գումարտակի հրամանատարության կողմից կարգապահական գումարտակում պատիժ կրող դատապարտյալին պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելու հարցը ներկայացվում է սույն օրենսգրքի 1151-րդ հոդվածին համապատասխան»:

Օրենսգրքի 115 հոդվածի վերնագիրը շարադրվել է հետեւյալ խմբագրությամբ. «Որոշակի ժամկետով կամ ցմահ ազատազրկման դատապարտված անձին պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելու կամ պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու ներկայացման կարգը»: Նույն հոդվածի 4-րդ մասից հանվել է «օրենսդրությանը հակասելու դեպքում» բառերը:

Օրենսգրքի 1151 հոդվածը վերնագրված է «Կարգապահական գումարտակում պահելու դատապարտված անձին պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելու ներկայացման կարգը»: Այն նախատեսում է.

«1. Պատժի ժամկետի՝ օրենքով սահմանված մասը լրանալու դեպքում կարգապահական գումարտակի հրամանատարը մեկամսյա ժամկետում պարտադիր միջնորդագիր է ներկայացնում դատարան՝ կարգապահական տույժ չունեցող դատապարտյալին պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելու վերաբերյալ:

2. Պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելու վերաբերյալ միջնորդագրի հետ դատարան է ներկայացվում նաեւ դատապարտյալի անձնական գործը:

3. Դատարանի կողմից միջնորդությունը մերժվելու դեպքում նույն հիմքով միջնորդությունը կրկին կարող է ներկայացվել դատարան՝ մերժման որոշումը կայացվելուց հետո ոչ շուտ, քան վեց ամիս անց:

4. Կարգապահական գումարտակի հրամանատարի կողմից սույն հոդվածի 1-ին մասով սահմանված պահանջը չկատարելը կարող է բողոքարկվել դատական կարգով»:

Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգիրքը ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից ընդունվել է 1998 թվականի հուլիսի 1-ին, ՀՀ Նախագահի կողմից ստորագրվել՝ 1998թ. սեպտեմբերի 1-ին եւ ուժի մեջ է մտել 1999 թվականի հունվարի 12-ից:

«ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություններ եւ լրացումներ կատարելու մասին» ՀՀ ՀՕ-67-Ն օրենքը ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից ընդունվել է 2006 թվականի հունիսի 13-ին, ՀՀ Նախագահի կողմից ստորագրվել՝ 2006 թվականի հունիսի 16-ին, ուժի մեջ է մտել 2006 թվականի հուլիսի 21-ին: Օրենքի 5 հոդվածով փոփոխության է ենթարկվել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 434 հոդվածը, որի 1-ին մասից հանվել է հետևյալ բովանդակությամբ երրորդ նախադասությունը. «Պատժից պայմանական վաղակետ ազատելու եւ պատժի չկրած մասնավելի մեղմ պատժով փոխարինելու մասին միջնորդագիր դատարան կարող են ներկայացնել նաեւ դատապարտյալը, նրա պաշտպանը կամ օրինական ներկայացուցիչը»:

Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է նաեւ, որ «ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություններ եւ լրացումներ կատարելու մասին» ՀՀ ՀՕ-91-Ն օրենքով, որը ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից ընդունվել է 2006 թվականի մայիսի 25-ին, ՀՀ Նախագահի կողմից ստորագրվել՝ 2006 թվականի հունիսի 20-ին եւ ուժի մեջ է մտել 2006 թվականի հուլիսի 8-ին, նույնպես կատարվել է (հոդվ. 107) ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 434 հոդվածի ճիշտ նույնաբովանդակ փոփոխություն: Պատասխանող կողմի բացատրությամբ դա ընդունվել է «...ժամանակային փոքր տարբերությամբ» եւ «...ՀՀ սահմանադրական դատարանում վիճարկման առարկա հանդիսացող դրույթի առումով իրավական հետեւանք չի առաջացնում»: Սահմանադրական դատարանը, երեւոյթն արտառոց գնահատելով հանդերձ, գտնում է, որ նման իրավիճակում սահմանադրականության հարցով դատարանի կողմից ընդունվող որոշումը հավասարապես պետք է վերաբերի օրենքի հիշյալ երկու փոփոխություններին:

2. Դիմող կողմը վիճարկում է նշված ՀՀ ՀՕ-67-Ն օրենքի 5 եւ ՀՀ քրեակատարողական օրենսգրքի 115 հոդվածների համապատասխանությունը ՀՀ Սահմանադրության 18 հոդվածի 1-ին մասին, 19 հոդվածի 1-ին մասին եւ 20 հոդվածի 4-րդ մասին՝ համակցված 43 եւ 44 հոդվածների հետ, այն հիմքով, որ վիճարկվող հոդվածների դրույթներով դատապարտյալները զրկվել են վաղաժամկետ ազատելու միջնորդագրով անմիջականորեն դատարան դիմելու հնարավորությունից:

Դիմող կողմն օրենսգրքի 115 հոդվածի սահմանադրականությունը վիճարկում է նաեւ այն հիմքով, որ այն ոչ միայն դատապարտյալին զրկում է

ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

անմիջականորեն դատարան դիմելու հնարավորությունից՝ ստեղծելով երկակի միջնորդավորված կարգ, այլ նաեւ այն հիմքով, որ թույլ չի տալիս բողոքարկել պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելու հարցերով անկախ հանձնաժողովի որոշումները:

Դիմող կողմը գտնում է, որ ոչ միայն խախտվել է Սահմանադրության 20 հոդվածի 4-րդ մասում ամրագրված իր իրավունքը, այլև հաշվի չեն առնվել նաեւ Եվրոպայի խորհրդի Նախարարների կոմիտեի թիվ (2003)22 հանձնարարականի պահանջները՝ պայմանական վաղաժամկետ ազատելու վերաբերյալ:

Դիմողը գտնում է, որ ՀՀ քրեակատարողական օրենսգրքի 115 հոդվածի 1-ին մասի 1-ին պարբերությունը հնարավորություն չի տալիս դատապարտյալին անմիջականորեն դիմել դատարան, իսկ նույն հոդվածի 4-րդ մասն անձին զրկում է իր իրավունքների ու ազատությունների «...ենթադրյալ խախտումը դատական կարգով վիճարկելու հնարավորությունից»: Ըստ դիմողի՝ վիճարկվող օրենքները հակասում են Սահմանադրության 18 հոդվածի 1-ին մասին, 19 հոդվածի 1-ին մասին եւ 20 հոդվածի 4-րդ մասին, որոնք պետության վրա պոզիտիվ պարտավորություն են դնում ապահովելու դատապարտյալի՝ նշանակված պատիժը մեղմացնելու խնդրանքի իրավունքը, ինչպես նաեւ այդ իրավունքի խախտման դեպքում՝ արդյունավետ պաշտպանության միջոցներ տրամադրելու իրավունքը: Դա ենթադրում է, որ պետք է լինի մարմին, որն իրավասու է քննարկել պատիժը մեղմացնելու հարցը, իսկ այն դեպքում, եթե հարցը քննարկելու ժամանակ խախտվել են անձի իրավունքները եւ (կամ) ազատությունները, ապա՝ մարմին, որն իրավասու է վերականգնել խախտված իրավունքները: Ըստ դիմողի՝ այդ մարմինները դատարաններն են, սակայն վեճի առարկա օրենքները դատարաններին զրկել են այդ լիազորություններից:

3. Պատասխանող կողմն առարկելով դիմողի փաստարկների դեմ՝ գտնում է, որ ՀՀ Սահմանադրության հիշատակվող նորմերի պահանջները հստակ ապահովվում են ՀՀ օրենսդրությամբ: Սահմանադրության 20 հոդվածի 4-րդ մասով երաշխավորված իրավունքը «...պետության կողմից ստեղծված իրավասու մարմիններին դիմելու յուրաքանչյուր դատապարտյալին ընձեռված հնարավորություն է», իսկ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 76 հոդվածը նախատեսում է, որ պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատման մասին որոշում ընդունող մարմինը դատարանն է: Միաժամանակ, ՀՀ քրեական, քրեական դատավարության եւ քրեակատարողական օրենսգրքերը սահմանում են այդ հարաբերությունների բոլոր մասնակիցների իրավունքներն ու պարտականությունները: Ըստ պատասխանողի՝ մասնավորապես ՀՀ քրեական օրենսգրքի 12-րդ գլուխը նվիրված է պատ-

ժից ազատելու ինստիտուտին եւ հստակ սահմանված են ինչպես պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելու, այնպես էլ պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու հիմքերը:

Պատասխանող կողմի կարծիքով, ՀՀ Սահմանադրությունը, ամրագրելով յուրաքանչյուր դատապարտյալի՝ ներման կամ նշանակված պատիժը մեղմացնելու խնդրանքի իրավունքը, ուղղակիորեն չի նշում, թե ում է ուղղված խնդրանքը, առավել եւս չի նշում, որ խնդրանքն ուղղակիորեն դատապարտյալի կողմից պետք է ներկայացվի խնդրանքի լուծման իրավագործություն ունեցող մարմնին՝ նշված հարցի լուծումը թողնելով օրենսդրի կարգավորմանը:

Պատասխանողը գտնում է, որ «...եթե խախտվել է դատապարտյալի՝ ներման կամ նշանակված պատիժը մեղմացնելու՝ Սահմանադրությամբ երաշխավորված խնդրանքի (եւ ոչ թե խնդրանքի բավարարման) իրավունքը (օրինակ, իրավասու մարմինը օրենքով սահմանված կարգով չի ընդունել կամ քննել խնդրանքը կամ պատժի ժամկետի օրենքով սահմանված մասը լրանալու դեպքում պատիժը կատարող հիմնարկի վարչակազմը մեկամսյա ժամկետում չի լսել կարգապահական տույժ չունեցող դատապարտյալին պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելու եւ պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու ներկայացման հարցը, Հայաստանի Հանրապետության Նախագահի 2006թ.-ի հուլիսի 31-ի ՆՀ-163-Ն հրամանագրի 7-րդ կետով սահմանված կարգով ենթահանձնաժողովը ոչ ուշ, քան մինչեւ յուրաքանչյուր ամսվա 15-րդ օրը չի այցելել պատիժ կատարող հիմնարկ, չի ծանոթացել դատապարտյալի անձնական գործին կամ մեկուսի չի հանդիպել նրա հետ), վերջինս միանշանակորեն կարող է օգտվել ՀՀ Սահմանադրության 18-րդ եւ 19-րդ հոդվածներով երաշխավորված դատական պաշտպանության իրավունքից»:

4. ՀՀ սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ ՀՀ Սահմանադրության 20 հոդվածի 4-րդ մասն ամրագրում է յուրաքանչյուր դատապարտյալի՝ ներման կամ նշանակված պատիժը մեղմացնելու խնդրանքի իրավունքը: Համաձայն այդ հոդվածի՝ ներման կամ նշանակված պատիժը մեղմացնելու խնդրանքի իրավունքը վերապահված է յուրաքանչյուր դատապարտյալի: Սահմանադրության 43 հոդվածը 20 հոդվածի 4-րդ մասում ամրագրված իրավունքը չի դիտարկում որպես այդ հոդվածի հիմքերով սահմանափակվող իրավունք: ՀՀ Սահմանադրության 44 հոդվածին համապատասխան՝ այդ իրավունքը չի կարող նույնիսկ օրենքով սահմանված կարգով ժամանակավորապես սահմանափակվել ռազմական կամ արտակարգ դրության ժամանակ:

Ներման ինստիտուտն իրենից ներկայացնում է հանցագործություն կա-

ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

տարած անձի նկատմամբ՝ մարդու արժանապատվությունը հարգելու, մարդասիրության, արդարության սահմանադրական սկզբունքների անմիջական գործողության դրսևորում: Ըստ ՀՀ Սահմանադրության 55 հոդվածի 17-րդ կետի՝ ներում շնորհելը ՀՀ Նախագահի բացառիկ իրավասությունն է:

Ներման դրսևորման ձեւերը բացահայտված են ՀՀ քրեական օրենսգրքի 83 հոդվածում: Վերջինիս համաձայն՝ «հանցագործության համար դատապարտված անձը ներման ակտով կարող է լրիվ կամ մասնակիորեն ազատվել ինչպես հիմնական, այնպես էլ լրացուցիչ պատժից, կամ պատժի չկրած մասը կարող է փոխարինվել ավելի մեղմ պատժատեսակով, կամ կարող է վերացվել դատվածությունը»: Հոդվածի բովանդակությունը վկայում է, որ օրենքը տարբերակում է ներման երկու տարատեսակ՝ լրիվ ներում (պատժից լրիվ ազատում, ներառյալ՝ հետեւանքները) եւ մասնակի ներում (պատժից մասնակի ազատում կամ պատժի չկրած մասի փոխարինում ավելի մեղմ պատժով): Ներում շնորհելու գործընթացը կարգավորվում է ՀՀ Նախագահի 2003թ. նոյեմբերի 19-ի՝ «Ներման խնդրագրերի կարգը հաստատելու մասին» հրամանագրով:

Ներման ինստիտուտի կիրառման հետ կապված իրավահարաբերությունների օրենսդրական կարգավորման ուսումնասիրությունը վկայում է, որ ներում հայցելու իրավունքի իրացման համար որեւէ նախապայման սահմանված չէ, ներում կարող է հայցել յուրաքանչյուր դատապարտյալ, ներումը կարող է շնորհվել յուրաքանչյուր դատապարտյալի՝ անկախ կատարված հանցագործության բնույթից, ծանրությունից ու այլ հանգամանքներից (մասնավորապես, պատժաչափից, պատժի կրած մասից): Ներում շնորհելու համար որեւէ պարտադիր չափանիշ նախատեսված չէ, այն ամբողջությամբ թողնված է ՀՀ Նախագահի հայեցողությանը. Նախագահի՝ ներում շնորհելու իրավունքը սահմանափակված չէ ո՛չ դատապարտյալների շրջանակով, ո՛չ հանցագործությունների բնույթով, ո՛չ պատժատեսակներով ու պատժաչափերով:

Ներման ինստիտուտի օրենսդրական կարգավորումը վկայում է այն մասին, որ ներման խնդրանքի իրավունքի իրացման համար որեւէ սահմանափակում նախատեսված չէ, հետեւաբար, ՀՀ Սահմանադրության 20 հոդվածի 4-րդ մասի դրույթին համահունչ, ներում հայցելու իրավունքից կարող է օգտվել յուրաքանչյուր դատապարտյալ, եւ ՀՀ Նախագահը ներում կարող է շնորհել յուրաքանչյուր դատապարտյալի:

5. Մարդասիրության սկզբունքի դրսևորման ձեւերից է նաեւ դատապարտյալին պատժից ազատելու քրեաիրավական ինստիտուտը: Այդ ինստիտուտի էությունը կայանում է նրանում, որ հանցագործության համար դատապարտված անձը, քրեական օրենքով նախատեսված հիմքե-

րով, կարող է դատարանի կողմից փաստացիորեն ազատվել պատժի հետագա կրումից: Պատժից ազատելու համար նյութական հիմք է հանդիսանում պատիժը կրելու աննպատակահարմարությունը կամ անհնարինությունը, հաշվի առնելով տվյալ դատապարտյալի՝ հանրորեն վտանգավոր լինելու հանգամանքի վերացումը, դատապարտյալի առողջական վիճակի վատթարացման փաստը կամ քրեական իրավունքի փոփոխությունը: Պատժից ազատելու ինստիտուտի նշանակությունը կայանում է նրանում, որ թույլ տալով անտեսել քրեական հարկադրանքի միջոցները, խթանում է դատապարտյալի վերադաստիարակումը, նպաստում է նրա ընտելացմանն իրավակարգի պահանջներին, սոցիալական վարքագծի կանոններին, ինչպես նաև բացառում է պատժի կիրառումն այն դեպքերում, երբ պատժի կիրառման նպատակներին հասնելը դառնում է ոչ իրական:

Այս ինստիտուտի դրսևորման՝ ՀՀ քրեական օրենսդրությամբ նախատեսված ձևերն են՝ պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելը (ՀՀ ՔՕ 76 հոդված), պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելը (ՀՀ ՔՕ 77 հոդված), հղի կանանց կամ մինչև երեք տարեկան երեխա ունեցող անձանց պատիժը կրելը հետաձգելը կամ պատժից ազատելը (ՀՀ ՔՕ 78 հոդված), պատժից ազատելը ծանր հիվանդության հետևանքով (ՀՀ ՔՕ 79 հոդված), պատժից ազատելն արտակարգ հանգամանքների հետևանքով (ՀՀ ՔՕ 80 հոդված), ինչպես նաև պատժից ազատելը մեղադրական դատավճռի վաղեմության ժամկետն անցնելու հետևանքով (ՀՀ ՔՕ 81 հոդված): Նշված ձևերից յուրաքանչյուրի կիրառման դեպքում դատապարտյալը պետք է բավարարի քրեական օրենսդրությամբ սահմանված որոշակի պայմաններ ու հիմքեր, որով սահմանափակվում է այն անձանց շրջանակը, ում նկատմամբ դրանք կարող են կիրառվել: Այսպես. ՀՀ քրեական օրենսգրքի 76 հոդվածի համաձայն՝ պայմանական վաղաժամկետ ազատումը հնարավոր է միայն այնպիսի պատժատեսակների դեպքում, ինչպիսիք են ազատագրվումը եւ կարգապահական գումարտակում պահելը: Պայմանական վաղաժամկետ ազատումը հնարավոր է, եթե դատապարտյալը փաստացի կրել է դատարանի կողմից սահմանված պատժի որոշակի մասը: Ելնելով հանցագործության ծանրությունից՝ պայմանական վաղաժամկետ ազատման համար ՀՀ քրեական օրենսգրքը նախատեսել է տարբեր ժամկետներ: Պատժից ազատելու այս ձևը կիրառվում է, եթե դատարանը գտնում է, որ դատապարտյալն ուղղվելու համար նշանակված պատժի մնացած մասը կրելու կարիք չունի: Պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատում կիրառելիս դատարանը հաշվի է առնում նաև դատապարտվածի կողմից տուժողին պատճառված վնասը հարթելու հանգամանքը:

ՀՀ ՔՕ 77, 80 հոդվածներում նախատեսված՝ պատժից ազատելու ձևեր

ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

րը կիրառելի են միայն ոչ մեծ կամ միջին ծանրության հանցագործության համար ազատազրկված դատապարտյալների նկատմամբ:

Պատժից պայմանական վաղաժամկետ ազատելու ինստիտուտի առանձնահատկությունը կայանում է նրանում, որ, ի տարբերություն պատժից ազատելու մնացած ձեւերի, պատժից ազատելու խնդրո առարկա ձեւն իր բնույթով հանդիսանում է պայմանական, քանի որ պատժից ազատվող դատապարտյալը գտնվում է վերահսկողության ներքո, նրա վրա դրվում են որոշակի պարտականություններ, որոնք չկատարելու դեպքում դատարանը կարող է որոշում կայացնել պայմանական վաղաժամկետ ազատումը վերացնելու եւ պատժի չկրած մասն ի կատար ածելու մասին:

Պատժից ազատելու պայմանական բնույթը պայմանավորում է մեկ այլ առանձնահատկություն եւս (այս առանձնահատկությունը վերաբերում է նաեւ ԶՕ 78 հոդվածով նախատեսված՝ պատժից ազատելու ձեւին), այն է՝ եթե պատժից ազատելու մյուս ձեւերի կիրառման արդյունքում վերացվում են կատարված հանցագործության բոլոր հետեւանքները, ապա պատժից պայմանական վաղաժամկետ ազատված դատապարտյալը մինչեւ դատարանի կողմից նշանակված պատժաժամկետի ավարտը շարունակում է համարվել դատվածություն ունեցող, ինչը հաշվի է առնվում փորձաշրջանում հանցագործություն կատարելու դեպքում պատիժ նշանակելիս (պատիժ նշանակվում է դատավճիռների համակցությամբ (ԶՕ հոդված 67)):

6. Ներման ինստիտուտի եւ պատժից ազատելու քրեաիրավական ինստիտուտի, այդ թվում՝ նաեւ պատժից պայմանական վաղաժամկետ ազատելու ինստիտուտի սահմանադրաիրավական բովանդակության վերլուծությունը վկայում է, որ այդ երկու ինստիտուտների միջեւ հիմնական բովանդակային սկզբունքային տարբերությունը կայանում է նրանում, որ, ի տարբերություն ներման ինստիտուտի, պատժից ազատելու ինստիտուտի դրսեւորման բոլոր ձեւերի, այդ թվում՝ նաեւ պատժից պայմանական վաղաժամկետ ազատման կիրառման համար նախատեսված են որոշակի պայմաններ եւ հիմքեր, որոնք սահմանափակում են այդ ձեւերից օգտվելու հնարավորություն ունեցող դատապարտյալների շրջանակը, ինչի արդյունքում նման հնարավորությունը չի տարածվում յուրաքանչյուր դատապարտյալի վրա: Մինչդեռ ներում հայցելու իրավունքի իրացումը որեւէ նախապայմանով պայմանավորված չէ, ինչի արդյունքում որեւէ կերպ չի սահմանափակվում ներում հայցելու իրավունք ունեցող դատապարտյալների շրջանակը՝ անկախ պատիժը կրելու ժամկետից, եւ, հետեւաբար, այդ իրավունքից կարող է օգտվել յուրաքանչյուր դատապարտյալ:

Ելնելով վերոշարադրյալից, սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ ՀՀ Սահմանադրության 20 հոդվածի 4-րդ մասում կիրառված՝ «նշա-

նակված պատիժը մեղմացնել» եզրույթի այնպիսի մեկնաբանությունը, որի դեպքում այդ եզրույթը ներառում է նաև պատժից ազատելու ինստիտուտը, անհամատեղելի է այդ դրույթի բովանդակության հետ եւ դուրս է այդ դրույթի տրամաբանության շրջանակներից: Պատժից ազատելու ինստիտուտի ողջ տրամաբանությունը հանգում է նրան, որ այն գործում է միայն որոշակի պայմանների եւ հիմքերի առկայության դեպքում, հետեւաբար՝ նաև դատապարտյալների որոշակի շրջանակի համար: Ուստի պատժից ազատելու ինստիտուտի եւ դրա առանձին դրսեւորումների տրամաբանությունն անհամատեղելի է ՀՀ Սահմանադրության 20 հոդվածի 4-րդ մասում ամրագրված դրույթի հետ, որտեղ «նշանակված պատիժը մեղմացնել» եզրույթն օգտագործված է եւ ենթակա է ընկալման մասնակի (պատիժը մեղմացնող) ներում իմաստով, ինչպես այն ներկայացված է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 83 հոդվածում:

Ավելին, պատժից պայմանական վաղաժամկետ ազատման դեպքում օրենքը նախատեսում է նաև այն վերացնելու հնարավորություն: Պատիժը մեղմացնելու խնդրանքի իրավունքը ենթադրում է, որ այդ խնդրանքի բավարարումը պետք է լինի վերացման ոչ ենթակա: Ուստի պատժից պայմանական վաղաժամկետ ազատելու ինստիտուտն այս առումով եւս անհամատեղելի է ՀՀ Սահմանադրության 20 հոդվածի 4-րդ մասի տրամաբանության հետ:

Հաշվի առնելով ներման եւ պատժից ազատելու ինստիտուտների, դրանց բովանդակության, էության, սոցիալական նշանակության եւ նպատակների միջև առկա սկզբունքային եւ անհամատեղելի առանձնահատկություններն ու տարբերությունները, սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ ՀՀ Սահմանադրության 20 հոդվածի 4-րդ մասում խոսքը վերաբերում է ոչ թե ներման եւ պատժից ազատելու տարաբնույթ երկու առանձին ինստիտուտներին, այլ ներման ինստիտուտի գործադրման երկու տարատեսակներին՝ ներման լրիվ եւ մասնակի ձեւերին:

Ինչպես հստակ նշվում է Եվրոպայի խորհրդի Նախարարների կոմիտեի 2003թ. սեպտեմբերի 24-ին ընդունած թիվ (2003) 22 հանձնարարականում, պայմանական վաղաժամկետ ազատումը չի ներառում համաներումը կամ ներումը: Այն ենթադրում է դատապարտված բանտարկյալներին ժամկետից շուտ ազատելը՝ ազատվելուց հետո ընկած ժամանակահատվածի անհատականացված պայմանների ներքո (հանձնարարականի հավելված, մաս առաջին, կետ 1-ին): Նույն հանձնարարականում որպես ընդհանուր սկզբունքներ են դիտարկվում, որ պայմանական վաղաժամկետ ազատման նպատակն է օգնել բանտարկյալներին «անցում կատարել բանտի կյանքից դեպի համայնքի օրինապահ կյանք»՝ միաժամանակ ապահովելով հանրության անվտանգությունը: Ընդ որում, եթե ներման

ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

կամ համաներման դեպքում խոսքը վերաբերում է ներմանը կամ նշանակված պատիժը մեղմացնելուն, ապա այս դեպքում գործ ունենք «պայմանական ազատման» ինստիտուտի հետ: Վերջինս ենթադրում է, նախ օրենսդրությամբ նախատեսվող պայմաններ ու համապատասխան վերահսկողություն, ապա, այդ պայմանները չպահպանելու դեպքում՝ համապատասխան իրավական հետեւանքներ:

7. ՀՀ գործող օրենսդրության, մասնավորապես, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 70 եւ 76 հոդվածների, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 434 հոդվածի դրույթների վերլուծությունը վկայում է, որ

ա) պայմանական վաղաժամկետ ազատման եւ համապատասխան վերահսկողական պայմանների սահմանման իրավասությունը վերապահված է դատարանին՝ պատժի կիրառումն իրականացնող մարմնի միջնորդության դեպքում,

բ) այն իրականացվում է օրենքով նախատեսված որոշակի պայմանների առկայության դեպքում եւ պայմանավորված չէ դատապարտյալների դիմումով կամ խնդրանքով, այլ վերաբերում է բոլոր այն բանտարկյալներին, որոնք համապատասխանում են օրինապահ քաղաքացիներ դառնալու նվազագույն երաշխիքներին,

գ) օրենքը տարբերակված մոտեցում է ցուցաբերում տարբեր հանցագործությունների համար դատապարտված անձանց նկատմամբ,

դ) նախատեսվում են ներգործուն միջոցներ՝ վաղաժամկետ ազատման պայմանները խախտելու համար,

ե) վաղաժամկետ ազատման նպատակը բոլոր դատապարտյալների համար նախապես հայտնի խրախուսելի հնարավորություն է՝ հանրային ազատ կյանքին սահուն անցում կատարելու համար, առանց վտանգելու հասարակական կարգն ու այլոց իրավունքներն ու ազատությունները,

զ) Հայաստանի Հանրապետությունը վաղաժամկետ ազատելու հարցը որոշելու համար որդեգրել է, այսպես կոչված, հայեցողական ազատման համակարգը, որն առկա է նաեւ եվրոպական շատ երկրներում: Այդ համակարգի բնորոշ առանձնահատկություններից ելնելով է, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 434, 437, 438 հոդվածներով, ՀՀ քրեակատարողական օրենսգրքի 114, 115 եւ 1151 հոդվածներով, ՀՀ կառավարության 2006թ. օգոստոսի 24-ի թիվ 1304-Ն որոշմամբ, ինչպես նաեւ ՀՀ Նախագահի 2006թ. հուլիսի 31-ի թիվ ՆՀ-163-Ն հրամանագրով սահմանվել են պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելու, պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու ընթացակարգերը:

8. Պայմանական վաղաժամկետ ազատելու մասին Եվրոպայի խորհր-

դի Նախարարների կոմիտեի վերոհիշյալ հանձնարարականը պարունակում է մի շարք սկզբունքային դրույթներ, որոնք էական նշանակություն ունեն իրավական պետությունում պայմանական վաղաժամկետ ազատման այս կամ այն մոդելի ընտրության հարցում: Նկատի ունենալով, որ Հայաստանի Հանրապետությունը, ի թիվս բազմաթիվ այլ երկրների, որդեգրել է «հայեցողական ազատման» համակարգը, սահմանադրական դատարանն անհրաժեշտ է համարում ուշադրություն հրավիրել այն հանգամանքի վրա, որ համաձայն վերոհիշյալ Հանձնարարականի՝ հայեցողական ազատման համակարգի դեպքում.

ա) նվազագույն ժամկետը, որը բանտարկյալները պետք է կրեն պայմանական վաղաժամկետ ազատվելուն ենթակա լինելու համար, պետք է սահմանված լինի օրենքով,

բ) պետք է ձգտել որոշումը կայացնել բանտարկյալի կողմից նվազագույն ժամկետը կրելուց հետո որքան հնարավոր է շուտ,

գ) պայմանական վաղաժամկետ ազատելու համար պահանջվող չափանիշները պետք է լինեն պարզորոշ եւ հստակ: Դրանք պետք է լինեն նաեւ իրական՝ այն իմաստով, որ պետք է հաշվի առնեն բանտարկյալների անձը, սոցիալական եւ տնտեսական հանգամանքները, ինչպես նաեւ վերաբնակեցման ծրագրերի առկայությունը,

դ) պայմանական վաղաժամկետ ազատելուց հետո աշխատանքի հնարավորությունների բացակայությունը կամ մշտական ապրելավայր ունենալու բացակայության հանգամանքը չպետք է հիմք հանդիսանան այն մերժելու կամ հետաձգելու համար,

ե) պայմանական վաղաժամկետ ազատելու չափանիշները պետք է կիրառվեն այնպես, որպեսզի ազատման թույլտվություն տրվի բոլոր այն բանտարկյալներին, որոնք համապատասխանում են օրինապահ քաղաքացիներ դառնալու նվազագույն երաշխիքներին: Միաժամանակ, իշխանությունները պարտավոր են ցույց տալ, որ բանտարկյալը չի համապատասխանում այդ չափանիշներին,

զ) եթե որոշում կայացնող մարմինը որոշում է մերժել պայմանական վաղաժամկետ ազատելը, այն պետք է սահմանի հարցը վերանայելու օր: Բոլոր դեպքերում, բանտարկյալները պետք է հնարավորություն ունենան կրկին դիմել որոշում կայացնող մարմնին՝ այն պահից, երբ իրենց իրավիճակն էականորեն փոխվել է հոգուտ իրենց:

ՀՀ գործող օրենսդրության համեմատական վերլուծությունը վկայում է, որ, մասնավորապես, պարզորոշ ու հստակ սահմանված չեն պայմանական վաղաժամկետ ազատելու համար պահանջվող չափանիշները: ՀՀ քրեական օրենսգրքի դրույթների, քրեական դատավարության օրենսգրքի ու քրեակատարողական օրենսգրքի՝ քննության առարկա դրույթների ու

ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

դրանց փոփոխությունների, համապատասխան ենթաօրենսդրական ակտերի համեմատական վերլուծությունը վկայում է, որ իրավաչափ կլիներ, որպեսզի պատժի պայմանական վաղաժամկետ ազատման ողջ գործընթացը (այդ թվում՝ ժամկետները, չափանիշները, պետական մարմինների գործունեության կարգը եւ հայեցական լիազորությունների շրջանակը)՝ ՀՀ կողմից որդեգրված կոնկրետ կարգի շրջանակներում, առավել հստակ սահմանվեր օրենսդրությամբ:

9. Դիմողի այն պնդումը, որ դատապարտյալին պայմանական վաղաժամկետ ազատելու հարցով անմիջականորեն դատարան դիմելու հնարավորությունից զրկելը հակասում է ՀՀ Սահմանադրության 18 հոդվածի պահանջներին, հիմնավոր չէ: Նշված հարցով անմիջական դատարան դիմելու հնարավորությունը չի առնչվում դատական պաշտպանության իրավունքին: ՀՀ Սահմանադրության 18 հոդվածը երաշխավորում է դատական պաշտպանության իրավունքը, երբ առկա է խախտված իրավունքների պաշտպանության խնդիր: Մինչդեռ պատժից պայմանական վաղաժամկետ ազատման քրեաիրավական ինստիտուտի բովանդակությունը կազմում է պետության կողմից հումանիզմի դրսևտրում հանդիսացող՝ դատապարտյալին տրվող իրավական հնարավորություն, այլ ոչ թե դատապարտյալի՝ պատժից պայմանական վաղաժամկետ ազատվելու իրավունք: Այդ մասին է վկայում այդ ինստիտուտի կիրառման հետ կապված իրավահարաբերությունների օրենսդրական կարգավորումը. մասնավորապես, դատապարտյալն ինքը կամ նրա ներկայացուցիչը պատժից վաղաժամկետ ազատելու ներկայացման գործընթացի նախաձեռնությանը մասնակցություն չի ունենում. ներկայացման հարցն օրենքի ուժով, համապատասխան ժամկետը լրանալուց հետո, առանց դատապարտյալի խնդրանքի կամ դիմումի (սակայն նրա համաձայնությամբ), պարտադիր կարգով քննության է առնում քրեակատարողական հիմնարկի վարչական հանձնաժողովը: Հետեւաբար, այս դեպքում չի կարող խոսքը վերաբերել խախտված իրավունքին, հետեւաբար՝ նաեւ դրա դատական պաշտպանությանը: Նման հարց կարող է առաջանալ միայն այն դեպքում, երբ խախտվել է պայմանական վաղաժամկետ ազատման՝ օրենքով սահմանված կարգը:

Ինչ վերաբերում է դիմողի այն պնդմանը, որ դատապարտյալին պայմանական վաղաժամկետ ազատելու հարցով անմիջականորեն դատարան դիմելու հնարավորությունից զրկելը հակասում է ՀՀ Սահմանադրության 19 հոդվածի պահանջներին՝ խախտելով դատարանի մատչելիության իրավունքը, ապա հարկ է նշել, որ նշված հարցով դատարան դիմելու ոչ անմիջական հնարավորությունը չի առնչվում դատարանի մատչելիության իրավունքին: ՀՀ Սահմանադրության 19 հոդվածը երաշխավորում է

դատարանի մատչելիության իրավունքը, երբ առկա է կամ խախտված իրավունքները վերականգնելու, կամ ներկայացված մեղադրանքի հիմնավորվածությունը պարզելու անհրաժեշտություն: Մինչդեռ պատժից պայմանական վաղաժամկետ ազատելու համար դիմելու դեպքում հարցը չի առնչվում ո՛չ խախտված իրավունքների վերականգնմանը, ո՛չ էլ ներկայացված մեղադրանքի հիմնավորվածությունը պարզելու անհրաժեշտությանը: Նման անհրաժեշտություն կարող է առաջանալ օրենքով նախատեսված կարգի խախտման, ինչպես նաև պայմանական վաղաժամկետ ազատման հարցում օրենքով սահմանված կարգով որոշակի լիազորություն իրականացնող հանձնաժողովների գործողությունների կամ անգործության բողոքարկման առնչությամբ, որի բողոքարկման կարգը նույնպես սահմանվում է օրենքով:

10. Դիմող կողմը վիճարկում է նաև ՀՀ քրեակատարողական օրենսգրքի 115 հոդվածի 4-րդ մասի 2-րդ նախադասությամբ ամրագրված այն դրույթը, որի համաձայն՝ հանձնաժողովի որոշումները բողոքարկման ենթակա չեն, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ որոշումները կայացվել են Հայաստանի Հանրապետության Նախագահի հրամանագրով սահմանված կարգի խախտմամբ:

Այս կապակցությամբ, հարկ է նախ անդրադառնալ հանձնաժողովների կարգավիճակին ու գործունեության բովանդակությանը:

Հանձնաժողովներն իրենց բնույթով անկախ են եւ ընդգրկում են ինչպես պետական կառույցների՝ համապատասխան գերատեսչությունների, այնպես էլ հասարակայնության ներկայացուցիչներ: Հանձնաժողովների նախագահների եւ անդամների լիազորությունների ժամկետը երեք տարի է: Հանձնաժողովի աշխատակարգային որոշմամբ ստեղծվում են հանձնաժողովի առնվազն երկու անդամներից կազմված ենթահանձնաժողովներ, որոնց անդամները պետք է փոխվեն ռոտացիոն կարգով, որպեսզի նույն անձը նույն քրեակատարողական հիմնարկի հետ կապված հարցերի նախապատրաստմանը մասնակցի ոչ ավելի, քան երեք ամիս անընդմեջ:

Անկախ հանձնաժողովի գործունեության կարգը սահմանող՝ ՀՀ Նախագահի հրամանագիրը (31.07.2006թ. թիվ ՆՀ-163-Ն) կարող է բողոքարկման առարկա լինել՝ դրա թե՛ օրենքին եւ թե՛ Սահմանադրությանը համապատասխան լինելու տեսանկյունից: Այդ հանձնաժողովը որևէ հարց չի կարող քննության առարկա դարձնել, եթե չկա պատիժը կատարող հիմնարկի վարչական հանձնաժողովի որոշումը (այն ստեղծվում է ՀՀ քրեակատարողական օրենսգրքի 114 հոդվածի 2-րդ մասի հիման վրա՝ ՀՀ կառավարության որոշմամբ): Վարչական հանձնաժողովի որոշումները դատական կարգով կարող են բողոքարկվել՝ ըստ ՀՀ քրեակատարողա-

ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

կան օրենսգրքի 115 հոդվածի 4-րդ մասի: Փաստորեն, ՀՀ քրեակատարողական օրենսգրքի 114 հոդվածի 3-րդ մասի հիման վրա ստեղծված անկախ հանձնաժողովը (այդ նորմի սահմանադրականությունը դիմող կողմը չի վիճարկել) իրականացնում է բացառապես վարչական հանձնաժողովի նկատմամբ վերահսկողական լիազորություն: Վերջինիս անհրաժեշտությունը պայմանավորվել է նաև իրավակիրառական պրակտիկայով, կոռուպցիոն ռիսկերի նվազեցման խնդրով, օրենքով նախատեսված պատժամիջոցների իրավական նշանակությունը չիմաստագրելու անհրաժեշտությամբ, երբ պայմանական վաղաժամկետ ազատումը դառնում է ձեռնարկի ու համատարած՝ առանց դրա իրավական նշանակության ու նպատակի հստակ երաշխավորման: Իսկ վերջինս անմիջականորեն առնչվում է նաև հասարակության անվտանգության եւ այլոց իրավունքների ու ազատությունների հարգման ու պաշտպանության խնդրին:

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը 2006թ. ընդունած՝ Լեզերն ընդդեմ Ֆրանսիայի վճռում, անդրադառնալով, որ Եվրոպայի խորհրդի անդամ պետություններում առկա է պայմանական վաղաժամկետ ազատման երեք հիմնական մոդել, այն է՝ հայեցողական համակարգ, պարտադիր ազատման համակարգ եւ խառը համակարգ, նշում է, որ հայեցողական համակարգը կիրառելի է անդամ պետությունների մեծամասնությունում: Այս համակարգն ուղղակիորեն կապված է անհատականացման սկզբունքի հետ, քանի որ թույլ չի տալիս ավտոմատ ազատումը:

Նման համակարգի կիրառման դեպքում հիմնական խնդիրներից է, որ տարբեր մարմինների որոշումների հնարավոր անհամապատասխանության հարցը լուծում ունենա: Տվյալ հարցին առնչվող ՀՀ օրենսդրության ուսումնասիրությունը վկայում է, որ հնարավոր անհամաչափելիության խնդիրը կարող է միայն դատական կարգով իր լուծումն ստանալ, եթե նախապես օրենսդրորեն հստակեցված են այս հարցում տարբեր մարմինների լիազորություններն ու հայեցողության շրջանակները:

Ինչ վերաբերում է հիշատակված գործին, ապա Եվրոպական դատարանը մերժել է դիմողի պահանջը՝ արտահայտելով այն իրավական դիրքորոշումը, որ «հասարակությանը հարմարվելու ջանքերի»՝ դիմողի կողմից մատնանշված չափանիշի կիրառումը ներպետական իշխանությունների կողմից ներպետական օրենսդրության դրույթների մեկնաբանման իրավասության շրջանակներում է:

Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ ՀՀ քրեակատարողական օրենսգրքի 114 հոդվածի 3-րդ մասի հիման վրա ստեղծված հանձնաժողովին առնչվող հարց քննելիս՝ դատական վերահսկողության խնդիրը ոչ թե այդ մարմնի՝ օրենսդրությամբ սահմանված բացառիկ գործառույթների կրկնօրինակումը պետք է լինի, այլ նրա որոշումների՝ օրենսդրությանը

համապատասխանելը վերահսկելը: ՀՀ Սահմանադրության 6 հոդվածի իմպերատիվ պահանջն է, որ «Օրենքները պետք է համապատասխանեն Սահմանադրությանը: Այլ իրավական ակտերը պետք է համապատասխանեն Սահմանադրությանը եւ օրենքներին»: Միայն դատարանը կարող է որոշել իրավական ակտը համապատասխանում է օրենքին, թե՛ ոչ: Սակայն դատարանը չի կարող իրացնել օրենքով անկախ հանձնաժողովին վերապահված լիազորությունը: Տվյալ պարագայում պետք է գործի ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 114 հոդվածի 3-րդ մասի օրենսդրական կարգավորման այն տրամաբանությունը, որ երբ անկախ հանձնաժողովն իրավասու է եղել գործել իր հայեցողությամբ, եւ դատարանը հանգում է այն հետետությանը, որ հանձնաժողովի հայեցողական լիազորություններն իրականացվել են օրենսդրությանը ոչ համապատասխան, ապա դատարանի վճռի եզրափակիչ մասը պետք է սահմանի հանձնաժողովի պատասխանատվությունը՝ իր որոշումն ընդունել կամ կատարել գործողություն՝ հիմք ունենալով դատարանի իրավական դիրքորոշումը եւ ապահովել կայացվող որոշման իրավաչափությունը՝ այն համապատասխանեցնելով օրենքի պահանջներին:

ՀՀ քրեակատարողական օրենսգրքի վիճարկվող հոդվածում ամրագրված այն դրույթը, որը նախատեսում է պատիժը կրող հիմնարկի վարչակազմի որոշումները դատական կարգով բողոքարկելու հնարավորություն, իսկ անկախ հանձնաժողովի որոշումների դատական բողոքարկման հնարավորություն նախատեսում է միայն այն դեպքերում, երբ այդ որոշումը կայացվել է ՀՀ Նախագահի հրամանագրով սահմանված կարգի խախտմամբ եւ բացառում է նաեւ այդ որոշման դատական կարգով բողոքարկումը, եթե այն հակասում է օրենքին, ոչ հետետողական լուծում է եւ չի երաշխավորում միջազգայնորեն ընդունված եւ ՀՀ Սահմանադրության պահանջներին համապատասխան՝ պատժից պայմանական վաղաժամկետ ազատման կարգի արմատավորում ՀՀ իրավական համակարգում:

Ելնելով գործի քննության արդյունքներից եւ ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 100 հոդվածի 1-ին կետով, 102 հոդվածով, «Սահմանադրական դատարանի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 63, 64 եւ 69 հոդվածներով, Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը **Ո Ր Ո Շ Ե Ց**.

1. ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից 2006 թվականի հունիսի 13-ին ընդունված՝ «ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություններ եւ լրացումներ կատարելու մասին» ՀՀ օրենքի 5 հոդվածը համապատասխանում է Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը:

ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

2. ՀՀ քրեակատարողական օրենսգրքի 115 հոդվածի 1-ին, 2-րդ եւ 3-րդ մասերը համապատասխանում են Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը:

3. ՀՀ քրեակատարողական օրենսգրքի 115 հոդվածի 4-րդ մասը՝ անկախ հանձնաժողովի որոշումն օրենքին հակասելու դեպքում դատական կարգով բողոքարկելը սահմանափակելու մասով ճանաչել Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 6, 18 (1-ին մաս) եւ 19 (1-ին մաս) հոդվածներին հակասող եւ անվավեր:

4. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 102 հոդվածի երկրորդ մասի համաձայն սույն որոշումը վերջնական է եւ ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից:

ՆԱԽԱԳԱՀՈՎ

Գ. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

**5 փետրվարի 2008 թվականի
ՍԳՈ-733**

ՀԱՏՈՒԿ ԿԱՐԾԻՔ

ՔԱՂԱՔԱՅԻ ԱՇՈՏ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆԻ ԳԻՄՈՒՄԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ԿՈՂՄԻՑ 2006 ԹՎԱԿԱՆԻ ՀՈՒՆԻՍԻ 13-ԻՆ ԸՆԳՈՒՆՎԱԾ՝ «ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ ԳԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔՈՒՄ ՓՈՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԵՎ ԼՐԱՅՈՒՄՆԵՐ ԿԱՏԱՐԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ» ՀՀ ՕՐԵՆՔԻ 5 ՀՈԳՎԱԾԻ ԵՎ ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ԿՈՂՄԻՑ 2004 ԹՎԱԿԱՆԻ ԳԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 24-ԻՆ ԸՆԳՈՒՆՎԱԾ՝ ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՏԱՐՈՂԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ 115 ՀՈԳՎԱԾԻ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱՔԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԳԱՏԱՐԱՆԻ ՓԵՏՐՎԱՐԻ 5-Ի ՍԳՈ-733 ՈՐՈՇՄԱՆ ԿԱՊԱԿՑՈՒԹՅԱՄՔ

ՀՀ սահմանադրական դատարանի 5 փետրվարի 2007թ. ՍԳՈ-733 որոշման կապակցությամբ ունեն հետևյալ առարկությունը.

Համաձայն չեմ գործի քննության արդյունքում ՀՀ սահմանադրական դատարանի արտահայտած այն իրավական դիրքորոշման հետ, համաձայն որի ՀՀ Սահմանադրության 20 հոդվածի 4-րդ մասը, այն է, «Յուրաքանչյուր դատապարտյալ ունի ներման կամ նշանակված պատիժը մեղմացնելու խնդրանքի իրավունք» վերաբերվում է միայն ներման ինստիտուտին և նշանակված պատիժը մեղմացնելը պետք է հասկանալ սոսկ ներման ինստիտուտի տարատեսակ:

Իմ խորհին համոզմամբ Սահմանադրության 20 հոդվածի 4 կետում խոսքը 2 տարբեր ինստիտուտների մասին է՝ ներման և քրեադատավարական:

ՀՀ սահմանադրական դատարանի իրավական դիրքորոշումն այն է, որ դատապարտյալի ներման կամ նշանակված պատիժը մեղմացնելու խնդրանքի իրավունքի միակ հասցեատերը ՀՀ նախագահն է: Ակնհայտ է, որ եթե պատժի մեղմացման ինստիտուտը կլանվեր ներման ինստիտուտի մեջ, ապա ՀՀ Սահմանադրության 55 հոդվածի 17 կետում կնշվեր ոչ միայն ՀՀ Նախագահի դատապարտյալներին ներում շնորհելու լիազորությունը, այլև՝ պատիժը մեղմացնելը: Հետևաբար ՀՀ Սահմանադրության 20 հոդվածի 4-րդ մասի «պատիժը մեղմացնելու խնդրանքի իրավունքը» վերաբերվում է միայն պատժից վաղաժամկետ պայմանական ազատմանը: Ուստի Սահմանադրության 20-րդ հոդվածին տրված այն մեկնաբանությունն, ըստ որի Նախագահն է որոշում ոչ միայն ներման, այլև պատժի

ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԳԱՏԱՐԱՆ • ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ • 3(48)2008

ՀԱՏՈՒԿ ԿԱՐԾԻՔ

մեղմման հարցերը ինձ համար ընդունելի չէ: Բանն այն է, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 83 հոդվածով կարգավորվում է ներման ինստիտուտը, ըստ որի ներումն ընդգրկում է պատժից ազատելը, պատժի չկրած մասը փոխարինելը մեղմով:

Եթե «ներում» և «պատիժը մեղմացնել» սահմանադրական հասկացությունները մեկնաբանվեն այնպես, որ դատապարտյալի այս իրավունքի իրականացնողը ՀՀ Նախագահն է, ապա կստացվի, որ «ներում» և «պատիժը մեղմացնել» հասկացությունները սահմանադրական իմաստներով մեկնաբանվում է ավելի սահմանափակ, քան ՀՀ քրեական օրենսդրությունն է: Բանն այն է, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքը պատժից ազատվելու կամ մեղմելու երկու եղանակ է նախատեսում՝ Ներումը, որը ՀՀ նախագահի լիազորությունն է, և պատժից ազատելու կամ մեղմելու այլ քրեաիրավական ինստիտուտներ, որոնք, որպես կանոն իրականացվում են դատական իշխանության մարմինների կողմից:

ՀՀ Սահմանադրության «ներման» և «պատիժը մեղմացնելու» սահմանադրական իրավունքների իրականացումը կապել միայն ՀՀ Նախագահի հետ, կնշանակի նման մեկնաբանմամբ խաթարել ՀՀ Սահմանադրության 3-րդ հոդվածով ամրագրված իրավական սահմանադրական արժեքային համակարգի առաջնահերթությունները:

«Պատիժը մեղմացնելու խնդրանքը» վերաբերվում է պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելու կամ պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու քրեադատավարական ինստիտուտին, որը նախատեսված է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 76 հոդվածով: Դատավարական օրենսդրության խնդիրն է ապահովել նյութական նորմերի անխափան գործունեությունը, մինչդեռ վիճարկվող դրույթներով խոչընդոտվում է նյութական նորմի իրացումը:

Եվրոպայի Խորհրդի նախարարների կոմիտեի թիվ 22 Հանձնարարականը տալիս է պայմանական վաղաժամկետ ազատելու սահմանումը. «...պայմանական վաղաժամկետ ազատելը նշանակում է դատապարտված բանտարկյալների վաղաժամկետ ազատելը՝ ազատվելուց հետո ընկած ժամանակահատվածի անհատականացման պայմանների ներքո: Այս հասկացությունը չի ներառում **համաճեղմումը կամ ներումը**»:

Այս հանձնարարականը համաձայն Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի և դրա կիրառումը վստահված մարմինների նախադեպային իրավունքի, անդամ պետությունների կառավարությունների հանձնարարում է.

1. Իրենց օրենսդրությունում ներառել պայմանական վաղաժամկետ ազատելու մասին նորմեր՝ եթե այդպիսիք դեռ ներառված չեն,

2. Իրենց օրենսդրությունը համաձայնեցնել սույն հանձնարարականի հավելվածում նշված պայմանական վաղաժամկետ ազատելու մասին քաղաքականությանը և պրակտիկային,

3. Միջոցներ ձեռնարկել, որպեսզի պայմանական վաղաժամկետ ազատելու մասին սույն հանձնարարականը տարածվի որքան հնարավոր է լայնորեն:

ՀՀ ՄԳ անդամ՝

Կ. Քալայան

02.03.2007թ.

2008 թվականի Հունիսի 15-ին
լրացավ ՀՀ սահմանադրական
դատարանի անդամ
Վլոդյա Հովհաննիսյանի ծննդյան
60 ամյակը:

**ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ
ԴԱՏԱՐԱՆՈՒՄ**

ՀՀ սահմանադրական դատարանը, աշխատակազմը և տեղեկագրի խմբագրական խորհուրդը ջերմորեն շնորհավորում են պարոն Վլոդյա Հովհաննիսյանին ծննդյան 60 ամյակի առթիվ, ցանկանում քաջառողջությամբ, մաղթում երջանկություն, արևշատություն, անսպառ ուժ ու եռանդ, հաջողություններ սահմանադրական արդարադատության իրականացման, իրավագիտական, մանկավարժական գործունեության ասպարեզում, իղձերի իրականացում և ամենայն բարիք:

Ապրիլի 4-ին Սահմանադրական դատարանի նախագահ Գ. Հարությունյանն ընդունեց Իրանի Իսլամական Հանրապետության արտակազ եւ լիազոր դեսպան Սեյեդ Ալի Սադայանին:

Նորանշանակ դեսպանի այցը ճանաչողական էր, եւ գրույցը հիմնականում կայացավ Սահմանադրական դատարանի գործունեության, ԻԻՀ Պահապան խորհրդի եւ ՀՀ Սահմանադրական դատարանի գործնական կապերի, երկու երկրների միջեւ հաստատված հարաբերությունների եւ դրանց ամրապնդմանն առնչվող հարցերի շուրջ:

Ապրիլի 16-ին Սահմանադրական դատարանի նախագահ Գ. Հարությունյանն ընդունեց ԵԽ Վեներտիկի հանձնաժողովի փորձագետ Սիմոնա Գրանատա-Մենզինին, ԵԱՀԿ/ԺՀՄԻԳ-ի փորձագետներ Դենիս Պետիտին ու Նիլ Ջարմանին՝ ուղեկցությամբ Հայաստանում Եվրոպայի անվտանգության եւ համագործակցության կազմակերպության ներկայացուցչության գրասենյակի ղեկավար, դեսպան Սերգեյ Կապինոսի:

Փորձագետները Հայաստանում էին գտվում «Ժողովներ, հանրահավաքներ, երթեր եւ ցույցեր անցկացնելու մասին» ՀՀ օրենքում 2008-ի մարտի 17-ին ընդունված փոփոխությունների վերաբերյալ Վեներտիկի հանձնաժողովի եզրակացության առաջարկությունների քննարկումներին մասնակցելու կապակցությամբ:

Պարոն Հարությունյանը, որ Վեներտիկի հանձնաժողովի անդամ է, հետևաբար եւ տեղյակ վերոնշյալ քննարկումների արդյունքներին, հույս հայտնեց, որ ՀՀ ԱԺ-ի հետ փորձագետներն ընդհանուր եզրակացության կգան, եւ օրենդրական փոփոխությունները կկատարվեն ի նպաստ Հայաստանում ժողովրդավարական սկզբունքների ամրապնդմանը:

ՍԳ մամուլի ծառայություն

Գրանցվել է ՀՀ արդարադատության նախարարության
20 դեկտեմբերի 1996թ. կոլեգիայի թիվ 37/214 որոշմամբ

Խմբագրության հասցեն՝
Երևան Բաղրամյան 10
Հեռախոս՝ 588171
Email: armlaw@concourt.am.
<http://www.concourt.am>.

Ստորագրված է տպագրության՝ 20.05.2008 թ.
Դասիչ՝ 77754
Գրաչափը՝ 70x100 1/16
Տպաքանակը՝ 500

*ՀՀ ՄԳ փեդեկագիրը ՀՀ կառավարությանն
առընթեր քարշրագույն որակավորման
հանձնաժողովի որոշմամբ ընդգրկված է
ստենախոսությունների արդյունքների
փրագրման համար ընդունելի
պարբերականների ցանկում*